

Lasten erityisasema ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Hyvinvointioikeus

Teresa Hohti

Kevät 2022

Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta**Työn nimi:** Lasten erityisasema ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä**Tekijä:** Teresa Hohti**Koulutusohjelma ja oppiaine:** Oikeustiede, hyvinvointioikeus**Työn laji:** Pro gradu -tutkielma**Sivumäärä:** XIV + 74 s.**Vuosi:** 2022

Tiivistelmä: Tutkimuksen tarkoituksena on lainopin avulla selvittää, miten lasten erityisasema ihmiskaupan uhrina vaikuttaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Tutkimuksessa selvittää eroja alaikäisten ihmiskaupan uhrien ja täysi-ikäisten ihmiskaupan uhrien auttamistoimien välillä. Tutkielma rakentuu siten, että ensiksi kuvataan ihmiskauppaa ilmiönä ja ihmiskaupan uhrin käsitettä, jonka jälkeen perehdytään auttamisjärjestelmään ja auttamistoimiin. Neljännessä luvussa käydään läpi lapsikauppaa, erityisasemaa ja sen syntä, sekä lapsiin kohdistuvien auttamistoimien erityispiirteitä.

Lasten erityisasema luo ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle erityisvelvoitteita. Erityisasema perustuu pitkälti kansainvälisiin velvoitteisiin, mutta ilmenee osaksi myös kansallisesta lainsäädännöstä. Lasten etu ja erityisen suojelun tarve tulee ottaa huomioon niin uhrin tunnistamisessa, auttamistoimissa, auttamisjärjestelmästä poistettaessa kuin uhrin palauttamisessa lähtömaahan. Ihmiskaupan uhrin määritelmä täyttyy lasten kohdalla helpommin kuin aikuisten, sillä rikoslain 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1–4 kohdan keinojen ei tarvitse täyttyä alaikäisten kohdalla, jotta kyseessä voidaan katsoa olevan ihmiskauppa. Lapsiuhrien tunnistamisessa on kuitenkin laajoja ongelmia, jotka johtuvat pitkälti mahdollisten uhrien kanssa työskentelevien osaamattomuudesta tunnistaa uhrin.

Lapsien auttamistoimille on asetettu kansainvälisissä velvoitteissa vaatimuksia, joilla turvataan muun muassa turvallinen ja kodinomainen majoitus sekä lapsiuhrien vanhempien jäljittäminen. Auttamistoimien vaatimuksia ei ole kirjoitettu kansalliseen lainsäädäntöön tarpeeksi täsmällisesti eikä esimerkiksi sosiaalipalvelujen tarjoaminen lapsiuhreille vastaa kansainvälisten velvoitteiden asettamia vaatimuksia. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevassa lainsäädännössä on siten puutteita, jotka korjaantuisivat keskittämällä auttamisjärjestelmää koskeva lainsäädäntö erilliseen lakiin nykyistä täsmällisemmin.

Avainsanat: Ihmiskauppa, lapsikauppa, auttamisjärjestelmä, vastaanottolaki

SISÄLLYS

LÄHTEET	III
LYHENTEET	XIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aiheeseen.....	1
1.2 Tutkimuskysymys, tutkimusmetodi sekä rajaukset	3
1.3 Tutkielman rakenne	5
2 IHMISKAUPPA	6
2.1 Ihmiskauppa ilmiönä	6
2.2 Ihmiskaupan oikeudellinen sääntely.....	10
2.3 Ihmiskaupan uhri	14
3 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ	17
3.1 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän taustaa ja lainsäädäntö	17
3.2 Vastuu ihmiskaupan uhreille järjestettävistä auttamistoimista.....	20
3.3 Auttamisjärjestelmän toiminta.....	23
3.3.1 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen	23
3.3.2 Toipumis- ja harkinta-aika.....	27
3.3.3 Auttamistoimet	30
3.3.3.1 Yleistä.....	30
3.3.3.2 Neuvonta, ohjaus sekä oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta.....	31
3.3.3.3 Majoitus	32
3.3.3.4 Taloudellinen tuki sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut.....	34
3.3.3.5 Tulkki- ja käännöspalvelut	36
3.3.4 Auttamisjärjestelmästä poistaminen	37
3.3.5 Ihmiskaupan uhrin palauttaminen	38
3.3.6 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa.....	41
4 LASTEN ERITYISASEMA IHMISKAUPAN UHRINA	43
4.1 Yleistä lapsikaupasta	43
4.2 Lapsen haavoittuvuus ja erityisen suojelun tarve	49
4.3 Lapsen etu.....	53
4.4 Lapsi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä.....	56
4.4.1 Yleistä.....	56

4.4.2	Auttamisjärjestelmään ottaminen ja toipumisaika.....	59
4.4.3	Auttamistoimet	60
4.4.3.1	Majoitus	60
4.4.3.2	Taloudellinen tuki sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut.....	61
4.4.3.3	Lapsiuhrin vanhemman jäljittäminen	63
4.4.3.4	Muut auttamistoimet.....	64
4.4.4	Auttamisjärjestelmästä poistaminen, lapsen palauttaminen ja oleskelulupa ...	65
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	67
5.1	Yhteenvetoa lasten erityisasemasta	67
5.2	Muita huomioita	72

LÄHTEET

Kotimaiset virallislähteet

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 82/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 266/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain muuttamisesta.

HE 172/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avioliittolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

LaVM 7/1996 vp. Lakivaliokunnan mietintö 7/1996 vp: Hallituksen esitys lainsäädännöksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanon uudistamisesta.

Oikeusministeriö: VN/12734/2019: Selvitys alaikäis- ja pakkoavioliittojen päättämistä sekä ulkomaisten alaikäisavioliittojen tunnustamista koskevan sääntelyn muutostarpeista. Oikeusministeriö 2019.

Oikeusministeriö 2021: Roth, Venla – Luhtasaari, Mia: Suomi torjuu ihmiskauppaa – Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15.

Sisäasiainministeriö 2013: Ihmiskaupan uhrin auttamista koskevan lainsäädännön kehittäminen, Työryhmän selvitys. Sisäasiainministeriön julkaisuja 32/2013.

Sisäministeriö 2016: Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016–2017. Sisäministeriön julkaisu 29/2016.

Työministeriö 2007: näkymättömät uhrin: ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi. Työhallinnon julkaisu.

Ulkoasiainministeriö 2010: Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelevan työryhmän mietintö.

Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2005: Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma 18/2005.

Ulkomaiset virallis- ja virallisuontoiset lähteet

Committee on the Rights of the Child 2017: Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. (CMW/C/GC/3 – CRC/C/GC/22).

Council of Europe 2005: Euroopan Neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen selitysmuistio. Council of Europe Treaty Series. – No. 197. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Warsaw 16.V.2005.

Council of Europe 2003: Parliamentary Assembly Recommendation 1610. Migration connected with trafficking in women and prostitution. 2003.

Europol 2016: Situation Report, Trafficking in human beings in the EU. Ref No 765175. Haag 2/2016.

GRETA 2015: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. GRETA(2015)9, First evaluation round. 4.6.2015.

GRETA 2017: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway. GRETA(2017)18, Second evaluation round. 21.6.2017

GRETA 2018: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden. GRETA(2018)8, Second evaluation round. 8.6.2018.

GRETA 2019: Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland. GRETA(2019)06, Second evaluation round. 5.6.2019.

GRETA 2020: 10th general report on GRETA's activities. Council of Europe 2020.

ILO 2017: Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. Geneve 9/2017.

Organization for Security and Co-operation in Europe Ministerial Council (OSCE 2004): Decision No. 13/04 The Special Needs of Child Victims of Trafficking for Protection and Assistance. Sofia 2004.

Organization for Security and Co-operation in Europe Permanent Council (OSCE 2005): Decision No. 685 Addendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: Addressing the Special Needs of Child Victims of Trafficking for Protection and Assistance.

Organization for Security and Co-operation in Europe Permanent Council (OSCE 2018): Child trafficking and child protection: Ensuring that Child Protection Mechanisms Protect the Rights and Meet the Needs of Child Victims of Human Trafficking. OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings.

Unicef 2011: Child trafficking in the Nordic Countries: Rethinking strategies and national responses. 2011.

United Nations Committee on the Rights of the Child (UNCRC CMW/C/GC/3 – CRC/C/GC/22) - Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration.

United Nations Committee on the Rights of the Child (UNCRC CMW/C/GC/4 – CRC/C/GC/23) - Joint general comment No. 4 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 23 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on State obligations regarding the human rights of children in the context of international migration in countries of origin, transit, destination and return.

UNODC 2016: Global Report on Trafficking in Persons. United Nations Publications. New York 2016.

YK:n lapsen oikeuksien komitea: yleiskommentti nro 6 2005: Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella. CRC/GC/2005/6.

YK:n Lapsen oikeuksien komitea: yleiskommentti nro 12 2009: Lapsen oikeus tulla kuuluksi, CRC/C/GC/12.

YK:n Lapsen oikeuksien komitea: yleiskommentti nro 14 2014: lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta). CRC/C/GC/14.

Sopimukset

Euroopan Neuvoston puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta. 2002/629/YOS.

Euroopan Neuvoston puitepäättös uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä. 2001/220/YOS.

Euroopan Neuvoston yleissopimus. Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. SopS 43–44/2012.

Euroopan ihmisoikeussopimus. Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi. SopS 63/1990.

Euroopan Unionin oleskelulupadirektiivi. Neuvoston direktiivi oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi. 2004/81/EY.

Euroopan Unionin perusoikeuskirja. 2000/C 364/01. 18.12.2000.

Euroopan Unionin yleinen uhridirektiivi. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012 rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. 2012/29/EU.

Ihmiskauppadirektiivi. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta. 2011/36/EU

ILO:n pakkotyön poistamista koskeva sopimus. 17/1960.

ILO:n pakollista työtä koskeva sopimus. 44/1935.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen lisäpöytäkirja lapsikaupasta ja lasten hyväksikäytöstä prostituutiossa ja pornografiassa. (SopS 40–41/2012).

Palermion sopimus. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus. SopS 20/2004.

Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta. SopS 71/2006.

Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus (6/1976).

YK:n ihmisten kaupan ja toisen prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus. SopS 33/1972.

YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEWAD). SopS 67–68/1986.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. SopS 60/1991.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Chowdury ja muut v. Kreikka, 30.3.2017, hak.nro. 21884/15

J. ja muut v. Itävalta, 17.1.2017, hak.nro. 58216/12

Rantsev v. Kypros ja Venäjä, 7.1.2010, hak.nro. 25965/04

Siliadin v. Ranska, 26.5.2005, hak.nro. 73316/01

Korkein hallinto-oikeus

KKO:2014:80

KHO:2017:42

KHO:2017:43

Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 16.7.2019 EOAK/3489/2017.

Kirjallisuus

Aaltonen, Anna-Kaisa 2020: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. Edita Publishing Oy.

Aer, Janne 2012: Lastensuojeluoikeus: lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Talentum.

Autio, Liisa – Karjala, Anna 2012: Ihmiskauppa ja ihmisoikeudet. Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus, s. 175–215.

Beeks, Karen – Amir, Delila 2006: Trafficking and the global sex industry. Maryland.

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus (Frände ym. 2014): Keskeiset rikokset. Edita, 3. uudistettu ja laajennettu laitos.

Gallagher, Anne 2010: The international law of human trafficking. Cambridge University Press, Cambridge.

Hakalehto, Suvianna 2018: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent.

Hakalehto, Suvianna – Pahlman, Irma 2018: Lapsen oikeudet terveydenhuollossa. Kaupakamari.

- Hakalehto, Suvianna – Toivonen, Virve* 2021: Lapsen oikeudet perheessä. Kauppakamari.
- Hirvonen, Ari* 2011: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia – Viuhko, Minna* 2011: Ehdoilla millä hyvänsä: Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. HEUNI Publication Series No. 67. Helsinki 2011.
- Kimppimäki, Minna* 1999: Ihmiskauppa kansallisena ja kansainvälisenä ongelmana. Lakimies 8/1999, s. 118–1201.
- Knuutila, Reija - Heiskanen, Heta* 2014: Lapsen etu viranomaistoiminnassa: katsaus eräisiin Maahanmuuttoviraston viimeaikaisiin kielteisiin päätöksiin. Oikeus 3/2014, s. 314–321.
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari* (Koivukari ym. 2022): Ihmiskauppa ja sen lähirikokset: Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18.
- Nieminen, Liisa* 2005a: Ihmisoikeuksien jakamattomuusperiaate. Defensor Legis N:o 1/2005, s. 44–58.
- Nieminen, Liisa* 2005b: Nais- ja ihmiskauppa ihmisoikeusongelmana. Oikeus 2/2005, s. 130–156.
- Obokata, Tom* 2006: Trafficking of Human Beings from a Human Rights Perspective. Koninklijke Brill NV. Leiden.
- Prey, Emily* 2021: What about the Boys: A Genderer Analysis of the U.S. Withdrawal and Bacha Bazi in Afghanistan. Newlines Institute for Strategy and Policy.
- Pärssinen, Venla* 2006: Uhreille myönnettävä oleskelulupa ihmiskaupan vastaisen toiminnan keinona: EU:n uhridirektiivi ja siihen liittyvä hallituksen esitys kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten valossa. Oikeus 2/2006, s. 178–199.
- Roth, Venla* 2007: Paritusta vai ihmiskauppaa? Defensor Legis N:o 3/2007, s. 419–436.
- Roth, Venla* 2010a: Defining Human Trafficking, Identifying its victims. A Study on the Impact and Future Challenges of the International, European and Finnish Legal Responses to Prostitution-Related Trafficking in Human Beings. Uniprint, Turku.
- Roth, Venla* 2010b: Ihmiskaupasta suomalaisessa työelämässä. Oikeus 3/2010, s. 278–287.

Spronk-van der Meer – Sarah Ida 2014: The Right to Health of the child. An analytical exploration of the international normative framework. Intersentia, Cambridge Antwerp – Portland.

Viljanen, Veli-Pekka 2001: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Sähköinen painos. Talentum cop., Helsinki.

Verkkolähteet

Council of Europe Portal: Action against Trafficking in Human Beings. Greta.

[<https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/greta>] (08.02.2022)

Helsingin Sanomat, kirjoittaja Minna Passi: ”Käräjäoikeus: Yliopiston lehtori piti nuorta tyttöä seksi-orjanaan – yli yhdeksän vuoden vankeusrangaistus.” 3.6.2016.

[<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904517.html>] (31.01.2022)

Ihmiskauppa.fi, asiakkuuden alkaminen ja päättyminen. [https://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelma/asiakkuuden_alkaminen_ja_paattyminen] (30.03.2022)

Ihmiskauppa.fi: Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen. [https://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/ihmiskaupan_uhrin_tunnistaminen] (24.03.2022)

Ihmiskauppa.fi: Ihmiskauppatapauksia Suomessa. [https://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskauppa_suomessa/ihmiskauppatapauksia_suomessa] (31.01.2022)

Ihmiskauppa.fi: Lehdistötiedote: alaikäisten ihmiskaupan uhrien määrä on yli kaksinkertaistunut. 21.1.2022. [https://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ajankohtaista/lehdistotiedote_alaikaisten_ihmiskaupan_uhrien_maara_on_yli_kaksinkertaistunut.656.news] (28.02.2022)

Iltalehti, kirjoittaja Anni Tuominen: Ukrainan rajoilla viitteitä ihmiskaupasta – ”He ottavat naisia ja lapsia suoraan rajalta”. (18.03.2022)

[<https://www.iltalehti.fi/ulkomaat/a/83e75f61-2bfd-4cd4-9df2-351e40f8101d>] (20.03.2022)

Iltalehti, kirjoittaja Petri Elonheimo: ”Espoolaismies raiskasi koulukodista karanneen lapsen sadistisin menoin, uhri uskoi nuoren ikänsä suojelevan häntä”. 2.10.2018.

[<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/ea807f8a-0e1b-4879-baa5-283de2e52448>]
(31.01.2022)

International Organization for Migrants Finland: Avustettu vapaaehtoinen paluu ja paluutuki. [<https://finland.iom.int/fi/avustettu-vapaaehtoinen-paluu-ja-paluutuki>]
(02.03.2022)

Kela: Kuka voi saada perustoimeentulotukea.

[<https://www.kela.fi/toimeentulotuki-kuka-voi-saada>] (18.03.2022)

Maahanmuuttovirasto: Oleskelulupa ihmiskaupan uhrille. [<https://migri.fi/oleskelulupa-ihmiskaupan-uhri>]
(02.03.2022)

Maahanmuuttovirasto: Työnteko-oikeus.

[<https://migri.fi/hakijan-tyonteko-oikeus>] (02.03.2022)

Poliisi: Mitä ihmiskauppa tarkoittaa?

[<https://poliisi.fi/ihmiskauppa>] (02.02.2022)

Sisäministeriö: Kenet voidaan palauttaa ja miten? [<https://intermin.fi/maahanmuutto/vapaaehtoinen-paluu-ja-palauttaminen/kenet-voidaan-palauttaa-ja-miten>]
(19.03.2022)

Unifec: Laadukas koulutus. Tavoite 4: Hyvä koulutus. [<https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/kestavan-kehityksen-tavoitteet/laadukas-koulutus/>]
(04.04.2022)

Muut

Ewalds, Helena – Karjalainen, Riina – Peltonen, Joonas 2019: Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuosituksset. THL ohjaus nro 5/2019.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä: vuosikatsaus 1.1.-31.12.2020.

International Organization for Migrants Finland (IOM 2019): Avaa ovi avulle – ihmiskaupan uhrin terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Oppimateriaali sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisille ja kouluttajille.

Kansallinen ihmiskaupparaportointi 2010: Kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Vähemmistövaltuutettu, Helsinki.

- Kervinen, Elina – Ollus, Natalia* 2019: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Heuni.
- Koskenoja, Maija – Ollus, Natalia – Roth, Venla – Viuhko, Minna – Turkia, Laura* (Koskenoja ym. 2018): Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018. Valtioneuvoston kanslia.
- Kuntaliitto*: yleiskirje 16.8.2016.
- Lampela, Sari – Ruuska, Tupu* 2021: Selvitys ihmiskaupan uhrien turvallisesta ja tuetusta asumisesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 27/2021.
- Lapsiasiavaltuutettu* 2012: Lausunto ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tarkempaa sääntelyä pohtivalle työryhmälle.
- Migri* 2012: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 1.1.-31.12.2012. Tilastokatsaus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö* 2017: muistio 30.5.2017. OKM/54/050/2017.
- Parsons, Annika* 2010: Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu, julkaisusarja 6. Painoyhtymä Oy.
- Roth, Venla* 2018: Ihmiskauppalainsäädäntö Suomessa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu.
- Sanna Marinin hallituksen ohjelma* 10.12.2019: Osallistava ja ohjaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31.
- Sosiaali- ja terveysministeriö* 2016: Turvapaikanhakijoiden oikeus lastensuojelun palveluihin. Kuntainfo 2/2016.
- Sosiaali- ja terveysministeriö* 2019: Ihmiskaupan uhrien oikeus erityiseen tukeen ja palveluihin Suomessa. Kuntainfo 3/2019.
- Suomen virallinen tilasto (SVT 2019)*: Rikos- ja pakkokeinotilasto. Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen 2010–2017. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Unicef*: Lausuntopyyntö SM008:00/2012. Lausunto luonnokseen hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain ja ulkomaalaislain 52 b ja 52 c §:n muuttamisesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2019: vuosikertomus 2019.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020: vuosikertomus 2020.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016: VVTDno-2016-560: Lausunto ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskeneen lainsäädäntömuutoksen vaikutuksista sekä ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja tunnistamisesta ilmenevistä mahdollisista puutteista.
14.11.2016.

LYHENTEET

AVRR	Assisted Voluntary Return and Reintegration (Avustettu vapaaehtoinen paluu ja paluutuki)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN:n yleissopimus	Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaista toimintaa koskeva yleissopimus.
ETYJ	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (OSCE: Organization for Security and Cooperation in Europe)
EU	Euroopan Unioni
EU:n ihmiskauppadirektiivi	Euroopan Unionin ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annettu direktiivi
EU:n oleskelulupadirektiivi	Neuvoston direktiivi oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi (2004/81/EY)

EU:n yleinen uhridirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston päätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. (2012/29/EU)
GRETA	The Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä)
HE	Hallituksen esitys
HEUNI	The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti)
ILO	International Labour Organization (Kansainvälinen työjärjestö)
IOM	International Organization for Migration (Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö)
Kotouttamislaki	Laki kotouttamisen edistämisestä (30.12.2010/1386)
Palermon sopimus	Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus (Sops 18–20/2004)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
UNCR	United Nations Committee on the Rights of the Child
Vastaanottolaki	Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta (17.6.2011/746)

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Ihmiskauppa on vakava maailmanlaajuinen ongelma, jonka lopettamiseen ei ole olemassa nopeita ratkaisuja.¹ Ihmiskaupan uhrien auttamisella on tärkeä vaikutus ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Auttamisjärjestelmän avulla ihmiskaupan uhrit tulevat tunnistetuksi, joka edesauttaa ihmiskaupparikosten paljastamista sekä selvittämistä. Auttamisjärjestelmä myös edistää ihmiskaupan ehkäisyä, sillä auttamisjärjestelmään pääsemisellä on positiivinen vaikutus ihmiskaupan uhrin mahdolliseen uudelleenuhriutumiseen. Etenkin lasten kohdalla on ollut tärkeää saada uhri pois tämän hyväksikäyttäjien vaikutuspiiristä. Ihmiskaupassa on myös alettu korostamaan uhrinäkökulmaa ja sen tärkeyttä. Ihmiskauppaa on perinteisesti käsitelty rikosoikeudellisena kysymyksenä ihmisoikeusongelman sijaan. Euroopan neuvoston aktivoitua on tilanne kansainvälisessä sääntelyssä parantunut ihmisoikeusongelman kannalta.²

Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet ovat luoneet pohjan ihmiskaupan uhrien auttamiselle. Erityisesti Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 44/2012, EN:n yleissopimus) sekä Euroopan unionin neuvoston puitepäättös ihmiskaupan ehkäisemisestä sekä torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta (2011/36/EU, EU:n ihmiskauppadirektiivi) ovat olleet merkittävässä osassa kansallista lainsäädäntöä säädettäessä. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746, vastaanottolaki) teki ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä lakiin perustuvan: tätäkin ennen auttamisjärjestelmä oli olemassa, mutta sen velvoitteet siirrettiin vastaanottolakiin. Lapsiin kohdistuvassa ihmiskaupassa tärkeässä asemassa on ollut lapsen oikeuksien sopimuksen valinnainen lisäpöytäkirja lapsikaupasta ja lasten hyväksikäytöstä prostituutiossa sekä pornografiassa (SopS 41/2012). Lisäpöytäkirja asettaa valtioille velvollisuuksia nimenomaisesti lapsikaupan ehkäisyssä ja lapsiuhrien auttamisessa, ja laajentaa lapsen oikeuksien sopimuksessa (SopS 60/1991) turvattuja oikeuksia koskemaan nimenomaisesti lapsikauppaa. Lapsikauppa nähdään vakavana uhkana lasten oikeuksille ympäri maailman, ja sen kitkeminen on asetettu valtioiden velvoitteeksi. Ihmiskaupan ollessa maailmanlaajuinen ongelma tulee entistä enemmän kiinnittää huomiota rajat ylittävään yhteistyöhön eri valtioiden ja viranomaisten välillä, sillä

¹ Nieminen 2005b, s. 1.

² Nieminen 2005b, s. 135.

ihmiskauppa ei rikoksena ole valtiokohtaista. Usein uhrit viedään lähtömaasta tulomaahan useiden valtioiden kautta, joka myös lisää heidän kontaktejaan viranomaisiin: uhrit kulkeutuvat useiden viranomaisten ohitse ilman, että heitä tunnistetaan.

Ihmiskaupan määritelmällä on merkittävä rooli siinä, kenelle apua annetaan. Lainsäädännössä on määritelty lisäksi millä edellytyksillä apua annetaan ja miten apua annetaan. Avunsaamisen edellytyksenä on siten se, kuka katsotaan ihmiskaupan uhriksi. Uhrit myös jäävät ilman tarvittavaa apua, mikäli heitä ei tunnisteta ihmiskaupan uhriksi. Lisäksi rajanveto ihmiskaupan ja sen lähirikosten välillä on jäänyt epäselväksi, ja osa ihmiskaupan uhreista katsotaan sen lähirikosten, esimerkiksi parituksen ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän, uhreiksi. Ongelmia on havaittu myös järjestelmässä itsessään, sillä esimerkiksi kunnissa ihmiskaupan uhreilla on vaikeuksia saada heille suunnattuja palveluita.

Lapsilla on kansainvälisissä sopimuksissa luotu erityisasema ihmiskaupan uhrina. Erityisasema pohjautuu erityisen suojelun tarpeeseen, jossa lapset nähdään erityistä suojelua tarvitsevana henkilöryhmänä. Erityisasema ilmenee myös auttamistoimista, ja alaikäisten kohdalla ihmiskauppa katsotaan helpommin täytetyksi kuin täysi-ikäisten kohdalla, mikä laskee kynnystä alaikäisten uhrien tunnistamisessa. Lapsilla on siten erityisasema ihmiskaupan uhrina. Erityisasema ulottuu ihmiskaupan määritelmän laajentamisen lisäksi myös auttamistoi- miin. Erityisesti lapsen etu ja erityisen suojelun tarve luovat vaatimuksia sille, minkälaisia auttamiskeinoja lapsille tulee tarjota ja miten ne tulee toteuttaa. Tämän lisäksi lapsen etu toimii myös tulkintaperiaatteena kansainvälisissä ihmiskauppasopimuksissa. Lapsen etu tulee ottaa huomioon niin uhrin tunnistamisessa, auttamistoimissa kuin auttamisjärjestelmästä poistettaessa sekä lasta palautettaessa.

Aihe on ajankohtainen, sillä viime vuosina lasten määrä ihmiskaupan uhrina on kasvanut.³ Lisäksi helmikuussa 2022 alkanut sota Ukrainassa tulee lisäämään ihmiskauppaa, ja varsinkin yksin matkustavilla lapsilla ja naisilla on suurentunut riski joutua ihmiskaupan uhriksi.⁴ Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja sen esiintyvyydestä on myös vuonna 2019 tehty selvitys⁵, jossa kartoitettiin muun muassa lapsikaupan yleisyyttä ja esiintymismuotoja, muttei itse auttamisjärjestelmän piirteitä lapsiuhrien kohdalla. Tutkimus paljasti puutteita lasten

³ Koskenoja ym. 2018, s. 41.

⁴ Tuominen, Iltalehti 2022.

⁵ Kervinen – Ollus 2019.

tunnistamisessa sekä valotti lapsikaupan laajuutta. Myös suomalaisten lasten havaittiin joutuneen ihmiskaupan uhreiksi, vaikka he eivät olekaan auttamisjärjestelmään ohjautuneet.⁶

1.2 Tutkimuskysymys, tutkimusmetodi sekä rajaukset

Tutkimuskysymyksenä tutkimuksessa on, mitä vaatimuksia lasten erityisasema ihmiskaupan uhrina asettaa ihmiskaupan auttamisjärjestelmälle. Tutkimuskysymys on jaettu kahteen alakysymykseen: 1. Miten lasten erityisasema ihmiskaupan uhrina vaikuttaa auttamisjärjestelmään ja auttamistoiimiin? sekä 2. Miten alaikäisten ihmiskaupan uhrien oikeudet ja asema eroavat täysi-ikäisten ihmiskaupan uhrien oikeuksista ja asemasta? Näin ollen tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymykseen siitä, mitä erityisiä oikeuksia lapsen erityisasema luo ihmiskaupan uhrina suhteessa täysi-ikäisiin sekä miten nämä oikeudet ilmenevät. Tutkimuksessa hyödynnetään kansainvälisiä velvoitteita ja niiden Suomelle asettamia vaatimuksia. Tutkimuksen alaan ei kuulu velvoitteiden toteutuminen käytännön tasolla, sillä tämä olisi vaatinut laajan haastatteluaineiston keräämistä. Tutkielma sijoittuu monien eri oikeudenalojen rajapinnalle: auttamisjärjestelmä on osa hyvinvointioikeutta, ihmiskauppa taas rikosoikeudellisesti rangaistava teko. Aiheen vahva liityntä perus- ja ihmisoikeuksiin tuo mukaan myös kansainvälisen oikeuden sekä valtiosääntöoikeuden.

Tutkimuksen metodina toimii lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Lainoppi tutkii voimassa olevaa oikeutta, ja sen tehtävänä on tulkita ja systematisoida oikeutta, sekä tehdä normi- ja tulkintakannanottoja. Lainopin avulla selvitetään voimassa olevien oikeusnormien sisältöä.⁷ Tutkimuskohteena lainopissa ovat oikeusnormit ja materiaalina oikeusnormilauseet. Tulkintakannanotoissaan lainopin tehtävänä on siten selvittää oikeusnormilauseen sisältöä. Tulkintakannanoton avulla lainoppi esittää oikeusnormien merkityssisältöä sekä esittää normikannanoton kyseisen oikeusnormin kuulumisesta voimassa olevaan oikeuteen. Lainopin tehtävänä on myös oikeusperiaatteiden punninta sekä niiden yhteensovittaminen. Keskeistä lainopin systematisointityössä on tutkia ja jäsentää oikeudenalojen käsitteitä, oikeusperiaatteita sekä teoreettisia rakenteita. Lainoppiin kuuluu teoreettinen lainoppi ja tulkintalainoppi. Teoreettinen lainoppi on systematisointia teoreettisena ulottuvuutena, kun taas käytännöllinen lainoppi on tulkintalainoppia. Nämä eivät ole toisistaan irrallisia tulkintamuotoja, vaan toimivat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa: Systematisointi edellyttää tulkintaa ja tulkinnassa

⁶ Kervinen – Ollus 2019, s. 50

⁷ Hirvonen 2011, s. 20–21.

painotetaan systematisointia.⁸ Tässä tutkielmassa tulkitaan ja systematisoidaan lainopin avulla ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää ja sitä koskevia säädöksiä sekä erityisesti kansainvälisten velvoitteiden asettamia vaatimuksia lapsiuhrien auttamistoimiin. Lisäksi tutkitaan sitä, vastaako Suomen ihmiskaupan auttamisjärjestelmää koskeva lainsäädäntö kansainvälisten velvoitteiden asettamia vaatimuksia.

Tutkimuksessa aineistona käytetään kansainvälisiä ihmiskauppaa koskevia sopimuksia sekä erityisesti lapsia koskevia sopimuksia. Tulkinta-apuna käytetään eri työryhmien ja järjestöjen suosituksia ja lausuntoja. Tutkielmassa systematisoidaan sitä, miten kansallinen lainsäädäntö vastaa kansainvälisoikeudellisia velvoitteita. Useissa kansainvälisoikeudellisissa velvoitteissa painotetaan nimenomaan lapsen erityisasemaa ja lapsen etua, jotka tulee ottaa huomioon auttamistoimia järjestettäessä. Koska näiden käsitteiden merkityssisältö ja soveltaminen ei ole täysin selvää, pyritään tutkielmassa luomaan myös kuva siitä, mitä nämä käytännössä tarkoittavat ja miten ne vaikuttavat lasten asemaan ihmiskaupan uhrina. Tarkasteluun otetaan auttamistoimien lisäksi myös uhrin tunnistaminen ja auttamisjärjestelmään pääseminen, sekä järjestelmästä poistaminen. Tutkimuksen tavoitteena on systematisoida sitä, miten näiden toimien tulisi olla järjestetty kansainvälisten velvoitteiden valossa. Näkökulmana tutkielmassa toimii lapsioikeus.

Tutkimuksessa ei pyritä vastaamaan siihen, mitä ihmiskauppa on. Näin ollen rajanvetoa ihmiskaupan ja sen lähirikosten välillä ei pyritä tekemään, vaan huomioon otetaan rajanvedon vaikutus lapsiin ainoastaan heidän oikeuksiensa näkökulmasta. Tutkimuksessa keskitytään uhrinäkökulmaan sekä kansainvälisten velvoitteiden toteutumiseen. Myöskään auttamisjärjestelmässä olevien täysi-ikäisten uhrien alaikäisiä lapsia ei tutkimuksessa huomioida. Vaikka tutkimuksessa sivutaan uhrien palauttamista, jätetään palautustilanteet laajemmin tutkimuksen ulkopuolelle niiden laajuuden ja moninaisuuden vuoksi. Tämän vuoksi myös niin sanotun Dublin-asetuksen, eli EU:n vastuumäärittelyasetuksen, käsittely jää tutkimuksen ulkopuolelle. Käytännön tutkimisen haastavuuden vuoksi tutkielman ulkopuolelle jää myös auttamisjärjestelmän sekä auttamistoimien käytännön toimivuus. Käytännön toimivuudella tutkielmassa tarkoitetaan sitä, miten menettelyt toimivat ja toteutuvat käytännössä. Tutkielmassa vastataan kuitenkin kysymykseen kansainvälisten velvoitteiden toteutumisesta kansallisella säädöstatasolla.

⁸ Hirvonen 2011, s. 23–25.

Auttamisjärjestelmällä tarkoitetaan vastaanottolain mukaista järjestelmää, joka huolehtii ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Viitattaessa auttamisjärjestelmään tarkoitetaan Joutsenon vastaanottokeskusta, jonka vastuulla auttamistoimien järjestäminen vastaanottolain mukaan on. Kuntia velvoittavat samat säännökset ihmiskaupan uhrien auttamisessa kuin Joutsenon vastaanottokeskusta. Siten auttamistoimista puhuttaessa velvoitteet koskevat myös kuntia Joutsenon vastaanottokeskuksen lisäksi. Auttamistoimilla tarkoitetaan niitä ihmiskaupan uhreille annettavia palveluita ja tukitoimia, jotka on määritelty vastaanottolain 38 a §:ssä. Tutkielmassa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja uhrilla nimenomaisesti ihmiskaupan uhria. Kotikunnalla tarkoitetaan kotikuntalain (11.3.1994/201) mukaista kotikuntaa.

1.3 Tutkielman rakenne

Jotta voidaan selvittää, miten lasten erityisasema vaikuttaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, tulee ensiksi selvittää ihmiskauppaa ilmiönä sekä itse auttamisjärjestelmän toimintaa. Jotta alaikäisten ja täysi-ikäisten uhrien oikeuksia ja niiden eroja voidaan tutkia, on mukaan otettu myös täysi-ikäisten oikeudet vertailupohjaksi. Myös erityisaseman määrittely ja taustat ovat osa tutkielmaa, sillä juuri niiden avulla pystytään keskittymään erityisemasta seuraaviin oikeuksiin.

Johdannon jälkeen tutkielmassa avataan ihmiskauppaa ilmiönä, ihmiskaupan oikeudellista sääntelyä sekä ihmiskaupan uhrin määritelmää. Uhrimääritelmän avaaminen on edellytys sille, että voidaan käsitellä sitä, kenellä on oikeus päästä auttamisjärjestelmään. Kolmannessa luvussa avataan auttamisjärjestelmää sekä auttamisjärjestelmän lakisäätteisiä tehtäviä ja miten ne ilmenevät täysi-ikäisten kohdalla. Tutkielman neljäs luku on varsinainen pää-luku, ja siinä avataan alkuun lasten erityisaseman perustavia lapsen haavoittuvuutta, erityisen suojelun tarvetta sekä lapsen etua ja tiedonsaantioikeutta ja osallisuutta. Tämän jälkeen käydään omassa alaluvussa läpi lapsiuhrien auttamistoimia ja sitä, miten ne näyttäytyvät alaikäisille. Viimeisessä kappaleessa luodaan kokonaiskatsaus lasten erityisemaan ja siihen, miten se vaikuttaa auttamisjärjestelmän toimintaan.

2 IHMISKAUPPA

2.1 Ihmiskauppa ilmiönä

Ihmiskauppaa voidaan pitää yhtenä orjuuden nykymuotona.⁹ Sekä ihmiskauppaan että orjuuden kieltoon liittyy ehdottomuus siitä, ettei kumpikaan ole hyväksyttävää missään muodossa.¹⁰ Vaikka ihmiskauppa ei ole uusi ongelma, 1990-luvulla se sai uusia piirteitä ja tuli konkreettisemmaksi ongelmaksi Euroopassa – ja samalla myös Suomessa.¹¹ Ihmiskaupasta on muodostunut vakava maailmanlaajuinen ongelma ja myös Euroopassa ihmiskauppa on lisääntynyt globalisaation vuoksi. Naiset ja lapset ovat erityisesti olleet haluttua kauppata-varaa, ja heitä myydään ympäri maailmaa erityisesti seksiteollisuuteen.¹² Erilaiset konfliktit ovat lisänneet eri maiden kansalaisten halua päästä pois maastaan, joka näkyi myös Suomessa vuonna 2015 alkaneella turvapaikanhakijoiden lisääntymisellä. Tämä on vaikuttanut myös ihmiskaupan uhrien määrään.¹³

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) arvion mukaan noin 40,3 miljoonaa henkilöä olisi uhreina pakkotyössä ja pakkoavioliitoissa.¹⁴ Yhdistyneiden kansakuntien (YK) arvion mukaan ihmiskaupan uhreiksi joutuu vuosittain noin 4 miljoonaa ihmistä, joista useimmat ovat naisia ja lapsia.¹⁵ Vuosina 2012–2014 heistä tunnistettiin maailmanlaajuisesti noin 63 000 uhria. Tunnistetuista uhreista suurin osa oli naisia, mutta myös miesten ja lasten määrät ovat kasvaneet.¹⁶ Ihmiskaupassa Suomi toimii ensisijaisesti kohde- sekä kauttakulkumaana¹⁷, mutta teko voi myös kokonaisuudessaan tapahtua Suomen rajojen sisäpuolella. Mahdollinen uhriutumisen voi tapahtua lähtö- tai kauttakulkumaan lisäksi Suomessa.¹⁸ Yleisin EU:ssa raportoitu ihmiskaupparikos on seksuaalinen hyväksikäyttö. Pakkotyöhön liittyvä ihmiskauppa on ollut lisääntymään päin. Myös ihmiskaupan uudempia muotoja on alkanut esiintyä yhä enemmän: näitä ovat muun muassa pakkoavioliitot sekä pakottaminen rikolliseen tekoon tai kerjäämiseen.¹⁹

⁹ Nieminen 2005b, s. 136. ks. lisää Pärssinen 2006, s. 178.

¹⁰ Nieminen 2005b, s. 136.

¹¹ Nieminen 2005b, s. 132.

¹² Nieminen 2005b, s. 1.

¹³ UNODC: Global report 2016, s. 10.

¹⁴ ILO: Global estimates of Modern Slavery 2017, s. 5. Raportissa puhutaan modernista orjuudesta, ja osa näistä voidaan rinnastaa ihmiskauppaan.

¹⁵ Amir – Beeks 2006, s. 9.

¹⁶ UNODC: Global Report 2016, s. 23

¹⁷ Roth 2016, s. 91.

¹⁸ Poliisi: Ihmiskauppa.

¹⁹ Europol: Situation Report 2016, s. 3–4.

Auttamisjärjestelmässä oli vuosina 2014–2016 lapsia 26 kpl.²⁰ Vuosina 2006–2018 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään esitettiin yhteensä 66 alle 18-vuotiasta, joista auttamisjärjestelmään otettiin 55 alaikäistä. Koska suuri osa auttamisjärjestelmään esitetyistä täysi-ikäisistä nuorista aikuisista on joutunut ihmiskaupan uhriksi alaikäisenä, on 18–21-vuotiaiden uhrien osuus suuri. Vuosina 2006–2018 auttamisjärjestelmään esitettiin 179 18–21-vuotiasta nuorta, joista 141 hyväksyttiin auttamisjärjestelmään.²¹ Vuonna 2016 alaikäisiä otettiin auttamisjärjestelmään 22, joka oli suurin vuosikohtainen määrä siihen mennessä. Vastaavasti vuonna 2015 alaikäisiä otettiin auttamisjärjestelmään vain 1, ja vuonna 2014 alaikäistä hyväksyttiin auttamisjärjestelmään 4. Vuoden 2015 siirtolaisuuden määrä on vaikuttanut myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakasmäärän nousuun, mikä näkyy myös uhrien kansalaisuuksissa. Lapset ovat edustaneet kahtakymmentä eri kansalaisuutta, ja osalla lapsista ei ole ollut kansalaisuutta ollenkaan. Lapsista 15 on ollut Afganistanista sekä 13 Somaliasta, kun taas seuraavaksi eniten on ollut Irakista ja Nigeriasta, molemmista viisi alaikäistä.²² Vaikka alle 18-vuotiaita Suomen kansalaisia ei ihmiskaupan auttamisjärjestelmään olekaan ohjautunut²³, ei tämä tarkoita, etteikö heitä olisi.²⁴

Vuonna 2020 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettiin 10 alaikäistä uhria, joista 6 oli poikia ja 4 tyttöä. Yhteensä 31.12.2020 auttamisjärjestelmän palveluiden piirissä oli 13 alaikäistä uhria.²⁵ Vaikka suurin osa auttamisjärjestelmään otetuista lapsista on ollut esityshetkellä 15–17-vuotiaita, mahtuu mukaan myös nuorempia. Vuosina 2006–2018 auttamisjärjestelmään otettiin kuusi alle 13-vuotiasta lasta sekä seitsemän 13–15-vuotiasta lasta. Asiakkaista tyttöjä on ollut 23 ja poikia taas 32²⁶. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään

²⁰ Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta s. 36.

²¹ *Kervinen – Ollus* 2019, s. 36.

²² *Kervinen – Ollus* 2019, s. 36–38.

²³ *Kervinen – Ollus* 2019, s. 37.

²⁴ ks. Helsingin sanomat 2016 ja Iltalehti 2018, molemmissa kyse suomalaisiin lapsiin kohdistuneesta ihmiskaupasta.

²⁵ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2020, s. 10–19.

²⁶ *Kervinen – Ollus* 2019, s. 25–27: Ruotsissa vuosina 2012–2015 ihmiskaupan uhreiksi tunnistettiin 210 lasta, näistä 54 % oli tyttöjä. Suurin osa lapsista (72 %) oli 15–17-vuotiaita, 11–14-vuotiaita oli 15 % ja 0–10-vuotiaita 13 %. Uhreista vain alle kymmenesosalla oli Ruotsin kansalaisuus. Puolet uhreista hakivat Ruotsista turvapaikkaa ja 64 % lapsiuhreista tuli maahan ilman huoltajaa. Yleisin lasten kokeman ihmiskaupan muoto Ruotsissa vuosina 2012–2015 oli seksuaalinen hyväksikäyttö, joka kohdistui sekä tyttöihin että poikiin. Suurimmassa osassa tapauksia ihmiskaupan epäiltiin tapahtuneen Ruotsissa, ja vain pienen osan ulkomailla. Huomionarvoista on, että selvitys tehtiin ennen kuin Ruotsiin saapui vuonna 2015 yli 35 000 alaikäistä turvapaikanhakijaa ilman huoltajaa. Myös Norjassa on tehty selvitystä lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta: vuodesta 2012 vuoden 2015 kesäkuuhun Norjassa tunnistettiin alaikäisiksi ihmiskaupan uhreiksi 52 lasta (varsinaisten tunnistettujen uhrien lisäksi tunnistettiin samalla ajanjaksolla 87 lasta, joiden epäiltiin joutuneen lapsikaupan uhreiksi). Suurin osa lapsista oli joutunut hyväksikäytetyksi Norjassa. Yleisin ihmiskaupan muoto oli seksuaalinen hyväksikäyttö ja toiseksi eniten rikolliseen toimintaan pakottamista. Selvityksen mukaan Norjassa tunnistettiin vain harvoja työperäisen ihmiskaupan kohteeksi joutuneita lapsia.

otettujen lasten kokemista ihmiskaupan muodoista työperäisen hyväksikäytön uhriksi oli joutunut 20 lasta. Seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi taas 19 lasta. Avioliittoon pakottamisia oli viisi, ja muita ihmiskaupan muotoja 11.²⁷

Vuonna 2021 ihmiskaupan auttamisjärjestelmään otettujen alaikäisten määrä kasvoi: auttamisjärjestelmään otettiin 28 alaikäistä, joista suurin osa oli joutunut ihmiskaupan kohteeksi ulkomailla ja vain yksi Suomessa. Uhreista poikia oli 17, ja tyttöjä 11.²⁸ Selvästi enemmän auttamisjärjestelmän piiriin ohjautui kuitenkin nuoria aikuisia. Auttamisjärjestelmään otettiin vuonna 2021 243 nuorta aikuista, joista 80 kertoi joutuneensa ihmiskaupan uhriksi alaikäisenä. Auttamisjärjestelmän piiriin he ohjautuivat kuitenkin vasta aikuisena. Yleisin poikien kohtaama hyväksikäyttö oli pakkotyötä, kun taas tytöillä yleisimpiä hyväksikäyttömuotoja olivat pakkoavioliitto ja seksuaalinen hyväksikäyttö.²⁹

Vuosina 2011–2017 poliisin kirjaamista ihmiskaupparikosten uhreista 23 prosenttia oli alle 18-vuotiaita. Yhteensä kirjattuja ihmiskaupparikoksia oli 319, mukaan luettuna myös täysi-ikäiset. Todellisuudessa luku voi olla paljon tätä suurempi, sillä monia lapsiin kohdistuvia rikoksia ei ole tutkittu tarkemmin. Lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä sekä törkeitä hyväksikäyttöjä ilmoitetaan vuosittain reilu tuhat³⁰, mikä on moninkertainen määrä ihmiskaupparikoksiin verrattuna. Näitä rikoksia tarkemmin tutkimalla saattaisi löytyä myös viitteitä ihmiskaupasta.³¹ Täysi-ikäisten uhrien lapsia on myös ollut auttamisjärjestelmässä enemmän kuin varsinaisia lapsiuhreja, ja osa näistä uhrien lapsista saattaa myös itse olla ihmiskaupan uhreja.³²

Ihmiskaupan määritelmän epäselvyys vaikeuttaa ihmiskaupparikosten tunnistamista ja siten myös uhrien avunsaantia. Määritelmän epäselvyyden vuoksi rikollinen toiminta ei välttämättä johda esitutkintaan, syytteesen tai tuomioon ihmiskaupasta. Hyväksikäyttöä sisältävää tekoa voidaan lähestyä rikosprosessissa myös ihmiskaupan kaltaisena rikoksena, jolloin ihmiskaupan uhriksi tosiasiallisesti joutunutta henkilöä ei tunnusteta ihmiskaupan uhriksi. Ih-

Tunnistetuista ihmiskaupan alaikäisistä uhreista suurin osa oli tyttöjä, kun taas epäillyistä ihmiskaupan uhreista suurin osa oli poikia. Ero selittyy sillä, että Norjassa määritellään prostituutiosta hyväksikäytetyt todennäköisemmin ihmiskaupan uhriksi.

²⁷ Kervinen – Ollus 2019, s. 36–38.

²⁸ Ihmiskauppa.fi, 2022.

²⁹ Ihmiskauppa.fi, 2022.

³⁰ SVT 2019. Vuonna 2017 viranomaisten tietoon tulleita lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä tai törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä oli 1107, vuonna 2016 1187 tapausta sekä vuodelta 2015 1169 tapausta.

³¹ Kervinen – Ollus 2019, s. 38–42.

³² HE 266/2014 vp s. 7.

miskaupan kaltaisia rikoksia ovat esimerkiksi paritus³³ ja kiskonnantapainen työsyryntä³⁴. Määritelmän epäselvyys johtaa siihen, etteivät uhrien parissa työskentelevät tahot tunnista ihmiskaupan uhreja.³⁵ Varsinkin prostituutioon liittyvissä ihmiskauppatapauksissa ihmiskaupan rikoslain määritelmää tulkitaan ja sovelletaan Suomessa ahtaasti.³⁶ Yhtenäisen ihmiskaupan määritelmän soveltaminen ja käyttö lisäisi uhrien ihmisoikeuksien turvaamista.³⁷

Ihmiskauppa on monialainen ilmiö. Sen yleisimpiä muotoja ovat seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa sekä työperäinen hyväksikäyttö. Myös avioliittoon pakottaminen on ihmiskauppaa rikolliseen toimintaan ja kerjäämiseen pakottamisen ohella.³⁸ Vakavat yhteiskunnalliset ongelmat vaikuttavat myös ihmiskauppaan ja sen syntymiseen. Kyseessä on erittäin vakavia poliittisia ja taloudellisia ongelmia, joihin ei löydy nopeita ratkaisuja, mutta joiden tukahduttaminen voisi estää ihmiskauppaa, myös lapsikaupan. Asiaan liittyy myös ihmisoikeuksien toteutuminen: mikäli esimerkiksi lasten oikeudet pystyttäisiin turvaamaan heidän kotimaassaan, ei lapsilla olisi enää samanlaista uhkaa ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. Nykyään ihmiskaupan taustalla on myös toivo paremmasta toimeentulosta, minkä avulla on helppo hyväksikäyttää heikommassa asemassa olevia.³⁹ Lisäksi kysyntä luo osaltaan ihmiskauppaa: kukaan ei myy sellaista, jolle ei ole ostajia. Ihmiskaupan kysynnällä on merkitystä uhriutumisen, ja YK:n ihmiskauppaa koskeva erityisraportoiija onkin kiinnittänyt huomiota kysyntään ihmiskaupan torjumisessa. Kysyntää vähentämällä voidaan torjua ihmiskauppaa, ja tämä käy ilmi erityisesti seksuaalisessa hyväksikäytössä sekä prostituutiosta.⁴⁰

Yksi suurimmista ihmiskaupan ongelmista on suuri ero tunnistettujen ihmiskaupan uhrien sekä todellisen määrän välillä. Huolimatta ihmiskaupan kasvusta kansainvälisellä tasolla, on tunnistettujen uhrien määrä pysynyt alhaisena. On syytä uskoa, ettei suurinta osaa uhreista tunnisteta, jonka vuoksi mahdolliset uhrit jäävät ilman apua. Ihmiskaupan voidaan todeta olevan yhtä suurta kuin määrittelemme sen oikeudellisesti: luvut ihmiskaupasta vaihtelevat sen mukaan, mitä oikeudellista määritelmää ihmiskaupasta käytetään.⁴¹

³³ Parituksen rajanvedosta esimerkiksi KKO:2014:80.

³⁴ Kiskonnantapaisen työsyryntän rajanvedosta Jokinen – Ollus – Viuhko 2011, s.43–47.

³⁵ Roth 2010b, s. 281.

³⁶ Roth 2010a, s. 287–302.

³⁷ Roth 2010b, s. 281–282.

³⁸ Kervinen – Ollus 2019, s. 47–77.

³⁹ Nieminen 2005b, s. 133.

⁴⁰ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 18. Ks. myös Nieminen 2005b, s. 133.

⁴¹ Roth 2010a, s. 287.

Ihmiskaupan vastainen työ on vahvistunut Suomessa viime vuosien aikana. Vuoden 2020 alussa Suomessa aloitti valtioneuvoston ihmiskauppakoordinaattori, jonka johdolla valmisteltiin ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa⁴², joka saatettiin voimaan vuonna 2021. Lisäksi Helsingin poliisilaitokselle perustettiin vuonna 2020 valtakunnallinen ryhmä ihmiskaupparikosten paljastamiseen ja tutkimiseen.⁴³ Lisäämällä resursseja ihmiskaupan vastaiseen työhön voidaan sekä tunnistaa enemmän uhreja että ehkäistä ihmiskauppa.

2.2 Ihmiskaupan oikeudellinen sääntely

Ihmiskaupan kriminalisoinnin lisäksi ihmiskauppalainsäädännön tarkoituksena on turvata ihmiskaupan uhrin toimeentulo sekä huolenpito kunnioittaen perus- ja ihmisoikeuksia. Näitä toteutettaessa tulee huomioon ottaa Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset ja säädökset. Suomessa ihmiskauppa kriminalisoitiin vasta vuonna 2004 yhtenäistyneen kansainvälisen sääntelyn pohjalta sekä Suomen jouduttua kansainvälisen paineen kohteeksi, kun Yhdysvalta lisäsi Suomen vuosittain julkaisemansa ihmiskaupparaportin häpeälistalle Suomen passiivisuuden vuoksi.⁴⁴ Muutama vuosi ihmiskaupan kriminalisoinnin jälkeen ihmiskaupan auttamisjärjestelmä lakisääteistettiin⁴⁵. Samaan aikaan ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa vähemmistövaltuutettu, nykyisin yhdenvertaisuusvaltuutettu, nimitettiin kansallisen ihmiskaupparaportoijan tehtävään⁴⁶.

Vuonna 2000 YK:ssa hyväksyttiin kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus (SopS 18–20/2004, Palermon sopimus) sekä sen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 71/2006, ihmiskauppalisäpöytäkirja). Ihmiskauppalisäpöytäkirjan 3 artikla sisältää ihmiskaupan ensimmäisen kansainvälisesti hyväksytyn määritelmän ihmiskaupalle ja sen 5 artiklassa veloitetaan sopimusvaltiot säätämään ihmiskauppa rangaistavaksi. Euroopan neuvoston puitepäätöksellä ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS, EU:n ihmiskauppaa koskeva puitepäätös) pyrittiin yhdenmukaistamaan ihmiskaupan sääntelyä EU:n sisällä. Sen 1 artiklassa määritellään ihmiskauppa sekä määrätään jäsenvaltiot säätämään ihmiskauppa

⁴² Roth – Luhtasaari: Suomi torjuu ihmiskauppaa – Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2021.

⁴³ Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020.

⁴⁴ Venla Roth – Ihmiskauppalainsäädäntö Suomessa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Ks. lisää HE 34/2004 vp, s. 92–93.

⁴⁵ Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä perustettiin jo aikaisemmin, mutta se lakisääteistettiin 1.1.2007 voimaan tulleella kotouttamislain (493/1999) muutoksella.

⁴⁶ Ihmiskaupparaportoijan tehtävä lakisääteistettiin 1.1.2009 voimaan tulleella vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annetun lain (660/1991) muutoksella.

rangaistavaksi teoksi.⁴⁷ Puitepäätöksen 7 artiklassa käsitellään ihmiskaupan uhrin auttamista lapsiuhrin näkökulmasta. Lisäksi Euroopan neuvoston yleissopimuksella ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43–44/2012, EN:n yleissopimus) ihmiskauppa tunnustettiin ihmisoikeusloukkaukseksi. Yleissopimuksen nähdään tuovan lisäarvoa muihin kansainvälisiin ihmiskaupan vastaisiin instrumentteihin yleissopimuksen keskittyessä ihmisoikeuksiin ja uhrin suojeluun sekä sukupuoli- ja lapsisensitiiviseen näkökulmaan.⁴⁸ Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjaan verrattuna yleissopimus laajentaa ihmiskaupan käsitettä järjestyneeseen rikollisuuteen liittymättömään ihmiskauppaan sekä luo uhrin oikeuksien kunnioittamisesta ja suojelemisesta ihmiskaupan vastaisen toiminnan perustan.⁴⁹ Myös Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta asetti Suomelle velvoitteita ihmiskauppaa koskien. EN:n yleissopimusta sovelletaan kaikkiin ihmiskaupan uhreihin riippumatta heidän maassaolotuksestaan. Siten ei ole väliä sillä, onko ihmiskaupan uhri tullut maahan ja oleskellut siellä laillisesti vai laittomasti, vaan samat oikeudet tulee taata kaikille.⁵⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta (jäljempänä ihmiskauppadirektiivi) annettiin vuonna 2011 ja se perustuu Euroopan neuvoston yleissopimukseen. Direktiivi korostaa uhriläheisyyttä sekä tarkentaa hyväksikäytön käsitettä.⁵¹

Ihmiskauppaa säädeltiin kansainvälisesti jo aikaisemminkin: YK:ssa hyväksyttiin vuonna 1949 ihmiskaupan ja toisen prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus (SopS 33/1972). Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1972 sekä toisen ihmiskauppaa koskevan YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen vuonna 1986 (SopS 67-68/1986).⁵² Ihmiskaupan ja toisen prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskevan yleissopimuksen 2 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat rankaisemaan henkilöä, joka pitää, rahoittaa tai hoitaa bordellia tai vuokraa tilan toisen harjoittamaa prostituutiota varten.⁵³ ILO:n (International Labour Organization) pakollista työtä koskeva sopimus (SopS 44/1935) sekä pakkotyön poistamista koskeva sopimus (SopS 17/1960) velvoittivat sopimusvaltiot lakkauttamaan pakollisen työn kaikki muodot. Näitä voidaan pitää

⁴⁷ *Autio – Karjala* 2012, s. 180.

⁴⁸ *Roth* 2010a, s. 78.

⁴⁹ *Autio – Karjala* 2012, s. 181. ks. lisää *Roth* 2007, s. 420, sekä Parliamentary Assembly Recommendation (1610) 2003.

⁵⁰ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005.

⁵¹ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 11.

⁵² *Autio – Karjala* 2012, s. 179–180.

⁵³ *Autio – Karjala* 2012, s. 179–180.

merkittävänä tekijöinä torjuessa työperäistä ihmiskauppaa sekä pakkotyötä.⁵⁴ Ihmiskaupan sääntely on lisääntynyt kuitenkin vasta vuosituhannen vaihteen jälkeen, jolloin siitä myös tuli yksityiskohtaisempaa.

Useiden kansainvälisten sopimusten pohjalta Suomeen kohdistuu ihmiskauppaan liittyviä velvollisuuksia, jotka tiivistetysti ovat: 1. ihmiskaupan kriminalisointi, 2. ihmiskaupan tutkiminen, siitä syyttäminen sekä tekijöiden rankaiseminen, 3. ihmiskaupan uhrien auttaminen ja suojeleminen sekä 4. ihmiskaupan syiden ja seurauksien ehkäiseminen. Ihmiskauppaa säädetään hyvin pitkälti ihmisoikeusnäkökulmasta.⁵⁵ Sopimuksien toteutumista valvomaan on perustettu valvontatyöryhmiä, joiden tehtävänä on valvoa sopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista jäsenvaltioissa. Esimerkiksi ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä GRETA⁵⁶ vastaa EN:n yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonnasta. GRETA on antanut jäsenvaltioille raportteja niiden ihmiskauppasäännösten toimivuudesta sekä kommentteja toimenpiteisiin liittyen. Suomi on saanut tähän mennessä kaksi raporttia⁵⁷.

Sekä Palermon yleissopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjassa että EU:n ihmiskauppaa koskevassa puitepäättöksessä ihmiskaupan määritelmä on jaettu kolmeen osaan: eri tekotavat, teossa käytetyt keinot sekä teon tarkoitus.⁵⁸ Suomessa ihmiskauppa on säädetty rangaistavaksi rikoslain (19.12.1889/39) 25 luvun 3 §:ssä ja törkeä ihmiskauppa 3 a §:ssä. 25 luvun 3 §:n mukaan, ”joka käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla, erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä, maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai ottamalla vastaan sellaisen korvauksen, ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Lisäksi ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty”. Rikoslain

⁵⁴ *Autio – Karjala* 2012, s. 180.

⁵⁵ *Obokata* 2006, s. 147–148.

⁵⁶ Council of Europe Portal, GRETA.

⁵⁷ GRETA (2015)9 sekä GRETA(2018)2.

⁵⁸ *HE 34/2004 vp*, s. 92–93.

ihmiskaupan määritelmä jäljittelee Palermon yleissopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirjan ja EU:n ihmiskauppaa koskevan puitepäättöksen määritelmiä: keinoja ovat esimerkiksi painostaminen, erehdyttäminen tai riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö (RL 25:3.1 1–4 kohdat). Tekotapoja taas ovat esimerkiksi kuljettaminen, värvääminen sekä vastaanottaminen (RL 25:3.2). Teon tarkoituksena voi olla esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö tai elimien ja kudosten poistaminen (RL 25:3.2).⁵⁹ Huomionarvoista on, ettei alaikäisen kohdalla tarvitse käyttää mitään RL 25 luvun 3 §:n 1 momentin 1–4 kohtien keinoja, jotta kyseessä olisi ihmiskauppa. Siten esimerkiksi lapsen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa ei tarvitse olla käytetyn, eikä lasta painostetun tai erehdytetyn.⁶⁰ Nämä keinot voivat aikuisten kohdalla erottaa osaltaan ihmiskaupan parituksesta.⁶¹

Törkeä ihmiskaupparikos määritellään rikoslain 25 luvun 3 a §:ssä. Sen mukaan, jos ”ihmiskaupassa on käytetty 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta tai aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vakava sairaus, vaikea ruumiinvamma tai hengenvaarallinen tila tai näihin rinnastettava erityisen tuntuva kärsimystä, tai rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai sellaiseen henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on heikentynyt olennaisesti, tai rikos tehdään osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi”. 3 a §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan alaikäiseen kohdistunutta ihmiskauppaa on pidettävä törkeänä, mikäli rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Keinoina törkeässä ihmiskaupassa on perusmuotoisen ihmiskaupan keinojen sijasta tai lisäksi myös väkivalta, uhkaus tai kavaluus. Ihmiskauppa katsotaan törkeäksi myös silloin, jos rikos on kohdistunut alaikäiseen lapseen. Näiden lisäksi rikoksen tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Ihmiskaupan kriteerit täyttyvät siten lasten kohdalla aina helpommin kuin aikuisilla.⁶² Näin ollen huomattavaa on, että alaikäinen katsotaan helpommin ja useammassa tilanteissa ihmiskaupan uhriksi kuin täysi-ikäinen henkilö. Nämä erityispiirteet luovat alaikäiselle erityisen aseman ihmiskaupan uhriksi. Oleellista kuitenkin on, että ihmiskauppa ja sen uhrit tunnustetaan:

⁵⁹ HE 34/2004 vp, s. 92–93.

⁶⁰ Roth 2010b, s. 281.

⁶¹ Frände 2014, s. 172–174.

⁶² Nieminen 2005b, s. 134.

ihmiskaupparikosten tunnistamisessa on ongelmia, ja monet ihmiskaupparikoksista tunnistetaan ainoastaan ihmiskaupan lähirikoksiksi.⁶³

EU:n ihmiskauppadirektiivi asettaa Suomelle useita positiivisia toimintavelvoitteita ihmiskaupan suhteen. EU:n jäsenvaltiona Suomen tulee yltää direktiivin asettamalle tasolle sekä noudatettava Euroopan Unionin perusoikeuskirjaa.⁶⁴ Myös Euroopan Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuisissaan korostanut valtioiden positiivisia toimintavelvoitteita ihmiskaupan estämiseksi⁶⁵ sekä tuonut esille ihmiskaupan ehkäisemisen tärkeyden toimintavelvoitteiden avulla⁶⁶.

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaan lainsäädäntöön on todennäköisesti tulossa muutoksia, sillä Sanna Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu vaatimus uudesta ihmiskaupan uhrien auttamista koskevasta laista.⁶⁷ Ihmiskauppaa on säädetty kansainvälisin sopimuksin jo pitkään, mutta merkittävimmät instrumentit ovat syntyneet 2000-luvun alkupuolella. Ihmiskauppaa tunnistetaan aiempaa enemmän, jolloin myös sen oikeudellinen sääntely on lisääntynyt. Ihmiskaupan moninaistuessa ja uhrien tunnistamisen tärkeyden kasvaessa myös ihmiskauppalainsäädännön tulee muuttua. Kansainväliset velvoitteet luovat Suomelle monitahtoisia velvollisuuksia niin ihmiskaupan rangaistavuuden sääntelyyn kuin myös uhrien tunnistamiseen sekä auttamiseen. Sääntelyn lisääntyessä myös tietoisuus ihmiskaupasta ja sen ilmenemismuodoista on lisääntynyt. Kuitenkin edelleen voidaan havaita olevan laajoja ongelmia mm. ihmiskaupan ja sen lähirikosten rajanvedossa⁶⁸, joka osaltaan vaikeuttaa uhrien tunnistamista. Myös ihmiskaupan luonne estää uhrien tunnistamista: useat uhreista oleskelevat maassa laittomasti, eivätkä halua tuoda itseään ilmi. Uhrien tunnistaminen on kuitenkin ainoa keino saada heidät avun ja auttamisjärjestelmän piiriin, jolloin myös paluu normaaliin elämään helpottuu.

2.3 Ihmiskaupan uhri

Ihmiskaupan uhrin määrittelemiseksi tulee tuntea myös ihmiskaupan määritelmä⁶⁹, sillä uhrin määrittäminen on sidoksissa siihen, mikä katsotaan ihmiskaupaksi ja kuka sen uhriksi. Ihmiskaupan määrittäminen ei ole yhtenäistä, vaan käsitys ihmiskaupasta vaihtelee

⁶³ Roth 2010b, s. 281.

⁶⁴ EU:n ihmiskauppadirektiivi, johdanto kohta 33.

⁶⁵ EIT: *Siliadin v. Ranska* 2005, kohdat 73, 89 ja 112.

⁶⁶ EIT: *Rantsev v. Kypros ja Venäjä* 2010, kohdat 286 ja 296.

⁶⁷ Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 91.

⁶⁸ Ks. lisää rajanvedosta *Koivukari ym.* 2022, s. 70–223.

⁶⁹ Ks. lisää ihmiskaupan määritelmästä *Autio – Karjala* 2012.

toimijoiden kesken. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen aiheuttaa viranomaisille ja tuomioistuimille päänvaivaa, sillä käsitykset määritelmästä eroavat. Ihmiskauppa voidaan ymmärtää tärkeänä vapaudenriistona tai pakottamisena, kun taas osa ymmärtää ihmiskaupan uhrin haavoittuvan aseman sekä hyväksikäyttäjän ja uhrin epätasapainoisen valtasuhteen kautta. Kun määrittely on epäselvää, riski sille, että ihmiskaupparikos tuomitaan jonain sen lähirikoksena, on suuri. Varsinkin prostituutioon liittyvissä ihmiskauppatapauksissa ihmiskaupan määritelmää tulkitaan ja sovelletaan ahtaasti. Kansainvälisesti kuitenkin tiedetään suuren osan ihmiskaupan uhreista antaneen suostumuksensa prostituutioon. Tämä ei kuitenkaan ole este ihmiskaupan rikosoikeudellisen määritelmän täyttymiselle. Samanlainen suppea soveltamiskäytäntö soveltuu myös työperäiseen hyväksikäyttöön. Epäselvyys käsitteen sisällöstä aiheuttaa myös sitä, ettei uhreja tunnisteta, eivätkä he näin ollen pääse avun piiriin.⁷⁰

Ihmiskauppa terminä on myös harhaanjohtava: usein kuvitellaan ihmiskaupan olevan uhrin vapauden fyysistä riistämistä tai tähän kohdistunutta väkivaltaa tai erehdyttämistä. Riittävää kuitenkin kansainvälisen määritelmän mukaan on, että tekijä on hyväksikäyttänyt joko omaa valta-asemaansa suhteessa uhriin tai uhrin haavoittuvaa asemaa.⁷¹ Ihmiskaupassa on siten kyse hyödyn tavoittelemisesta toista ihmistä hyväksikäyttämällä. Olennaista on tekijän toiseen henkilöön kohdistama hyväksikäyttö käyttäen hyväkseen toisen turvattomuutta tai riippuvaisuutta tai jonkin kontrollikeinon käyttäminen saadakseen alistettua uhrinsa hyväksikäytölle.⁷² Vaikka täysi-ikäisten kohdalla keinoja edellytetään käytetyn, täyttyy alaikäisten kohdalla ihmiskauppa myös ilman RL 25 luvun 3§:n 1–4 kohdan keinoja.

Ihmiskaupan uhrin määritelmällä on suora yhteys ihmiskaupan rikosoikeudelliseen määritelmään. Ihmiskaupassa kyse on toisen ihmisen hyväksi käyttämisestä tarkoituksenaan hyödyn tavoitteleminen. Ihmiskaupan määrittelyssä olennaista on tekijän toiseen henkilöön kohdistama riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö tai painostus tai erilaisten kontrollikeinojen, kuten väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen, saadakseen uhri altistumaan hyväksikäyttöön. Uhriaseman syntymiseen ei tarvita fyysistä vapauden riistämistä tai edes väkivaltaa, vaikka näin usein luullaan. Kansainvälisen määritelmän mukaan riittävää on tekijän uhrinsa haavoittuvaisen aseman tai oman valta-asemansa hyväksikäyttö suhteessa uhriin.⁷³ Ihmiskaupan uhriksi määritellään Euroopan Neuvoston yleissopimuksen 4 artiklassa henkilö, joka on joutunut ihmiskaupan kohteeksi samassa artiklassa määritellyn

⁷⁰ Roth 2010b, s. 281–282.

⁷¹ Roth 2010b, s. 286–287.

⁷² Roth 2010b, s. 286.

⁷³ Roth 2010b, s. 286–287.

ihmiskaupan mukaisesti. Ihmiskauppa on määritelty edellisen ihmiskaupan oikeudellista sääntelyä koskevan kappaleen mukaisesti tekotavan, keinojen sekä tarkoituksen kautta, joiden tulee täytyä, jotta henkilö katsotaan ihmiskaupan uhriksi.

Vastaanottolaissa ihmiskaupan uhrin määritelmä on sidottu auttamisjärjestelmään: uhriksi katsotaan auttamisjärjestelmässä oleva henkilö. Lain esitöissä uhrin määritelmää täsmennetään: uhriksi katsotaan henkilö, joka on jo tunnistettu ihmiskaupan uhriksi tai joka on oletettu ihmiskaupan uhriksi. Uhrin asemaa ei myöskään olisi sidottu uhrin ulkomaalaisoikeudelliseen asemaan, joten uhri voi olla myös Suomen kansalainen.⁷⁴ Uhrin määritteleminen tätä kautta voi aiheuttaa ongelmia, sillä kaikki uhrin eivät hakeudu auttamisjärjestelmän avun piiriin huolimatta rikosprosessissa saadusta ihmiskauppatuomiosta.

Kansallisen ihmiskaupparaportoin mukaan kynnys ihmiskauppaa koskevien rangaistus-sääntöjen soveltamiseen on korkea sekä esitutkinnassa että tuomioistuimissa. Raportin mukaan huomiota kiinnitetään liiaksi rekrytointivaiheeseen, ja vaille riittävää tarkastelua jäävät hyväksikäyttöä tarkoittavat olosuhteet. Myös suostumuksella prostituutioon on ollut merkitystä siinä, katsotaanko hyväksikäyttörikos ihmiskaupaksi vai paritukseksi: mikäli henkilöä ei ole erehdytetty työn laadusta, häntä ei ole väkivaltaisesti pakotettu prostituutioon tai jos uhri ei ole kehitysvammainen, ei ihmiskaupparikoksen tuomitsemiskynnys ylity hyväksikäyttöä tarkoittavista olosuhteista huolimatta.⁷⁵

Merkityksellistä ei aina ole se, mitä uhrin ja tekijän välillä tapahtuu rekrytointivaiheessa vaan se, miten esimerkiksi työntöön aloittamisen jälkeen tilanne on kehittynyt hyväksikäyttövaiheeseen. Muitten ihmiskauppasäännöksen täytyessä (toiminta ja tarkoitus), riittää ihmiskaupan toteuttavaksi keinoksi riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttö.⁷⁶ Ihmiskaupan uhrien tunnistamista pidetään Suomessa ihmiskaupan vastaisen toiminnan suurimpana haasteena. Koska ihmiskaupan uhreja ei osata välttämättä tunnistaa ollenkaan tai heitä ei tunnisteta nimenomaan ihmiskaupan uhreiksi, jää avun ulkopuolelle paljon uhreja.

⁷⁴ HE 266/2014 vp, s. 29.

⁷⁵ Kansallinen ihmiskaupparaportointi 2010, s. 125.

⁷⁶ Roth 2010b, s.287.

3 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

3.1 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän taustaa ja lainsäädäntö

Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta auttamisjärjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, jonka puitteissa järjestetään ihmiskaupan uhrien auttaminen. Auttamistoimilla taas tarkoitetaan niitä palveluja ja tukitoimia, joita annetaan ihmiskaupan uhreille. Lain 8 §:n mukaan vastaanoton sekä auttamisjärjestelmän käytännön toiminnan suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat maahanmuuttovirastolle ja auttamisjärjestelmän ylläpito Joutsenon vastaanottokeskukselle. Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet luovat pohjan sille, ketä ja millaisessa tilanteessa olevia uhreja on velvollisuus auttaa.

Ihmiskauppadirektiivin 11 artiklassa luetellaan ryhmiä, joilla on erityisestä tilanteesta johtuvia erityistarpeita tai joihin on kohdistettu väkivaltaa. Direktiivin mukaan jäsenvaltioiden tulee huolehtia uhreista, joilla on raskaudesta, terveydentilasta tai vammaisuudesta johtuvia erityistarpeita taikka mielenterveydellisistä tai psykologisista häiriöistä johtuvia erityistarpeita tai sellaisista uhreista, joihin on kohdistettu vakavaa fyysistä, psykologista tai seksuaalista väkivaltaa. Vaikka ihmiskaupan uhrit ovat jo uhristatuksen vuoksi haavoittuvassa asemassa ja avun tarpeessa, ovat edellä kuvattuihin ryhmiin kuuluvat uhrit erityisen haavoittuvassa asemassa ja siten erityisen avun ja suojelun tarpeessa. Näihin ryhmiin kuuluvien huolenpito on erityisen tärkeää, sillä he eivät kykene itsensä huolenpitoon yhtä hyvin kuin uhri ilman erityistarpeita. Ihmiskauppaa koskevien kansainvälisten velvoitteiden mukaan kaikkia ihmiskaupan uhreja tulee suojella ja auttaa, eikä heitä saa syrjiä⁷⁷. Auttamistoimet tulee kuitenkin järjestää aina tapauskohtaisesti, jonka perusteella myös erityisen haavoittuvassa asemassa olevat saavat apua tarpeensa mukaan. Uhri voi siten olla ominaisuuksiensa ja kokemuksiansa perusteella haavoittuvan aseman lisäksi myös erityisen haavoittuvassa asemassa. Myös lapset ryhmänä ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Ihmiskauppadirektiivin 13 artikla painottaa lapsen edun ensisijaisuutta, joka on myös huomioonotettava seikka auttamisvelvollisuudessa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä kirjattiin lakiin 1.1.2007 kotouttamislain (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, 493/1999) muutoksella. Tällöin lakiin lisättiin säädökset ihmiskaupan uhrien auttamisesta.

⁷⁷ Esimerkiksi EN:n yleissopimuksen 3 artiklan syrjimättömyysperiaate.

Auttamisjärjestelmän kirjaamisella lakiin laitettiin kansallisesti täytäntöön Euroopan unionin neuvoston direktiivi oleskeluluvasta (2004/81/EY). Direktiivin mukaan oleskelulupa myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantu- llossa avustamisen kohteiksi. Auttamisjärjestelmän lakiin kirjaus myös perustuu vuonna 2005 annettuun ensimmäiseen Suomen ihmiskaupan vastaiseen toimintasuunnitelmaan⁷⁸, jossa tarkasteltiin kokonaisvaltaisesti ihmiskaupan uhrien auttamista sekä suojelemista. Toimintasuunnitelmassa nostettiin esille ihmisoikeusperustainen sekä uhrikeskeinen lähestymistapa, jonka vuoksi ihmiskaupan uhrien auttamiseksi esitettiin erilaisia palveluita. Ihmis- kaupan ollessa tällöin suhteellisen uusi rikollisuudenmuoto, oli myös tietoisuus siitä vä- häistä. Säädökset laadittiin olettaen uhrien määrän olevan kerrallaan vähäinen sekä valtaosan uhreista oleskelevan maassa luvatta.⁷⁹ Kotouttamislaki jaettiin sittemmin kahteen eri sää- dökseen: kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistami- sesta ja auttamisesta annettuun lakiin (17.6.2011/746) sekä kotoutumisen edistämisestä an- nettuun lakiin (30.12.2010/1386). Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat säännökset siir- rettiin pääasiassa sellaisenaan vastaanottolain 4 lukuun.⁸⁰

Sisäasiainministeriö asetti vuonna 2012 työryhmän tarkastamaan ihmiskaupan uhrien autta- mista koskevan lainsäädännön toimivuutta sekä sääntelyn kehittämisvaihtoehtoja. Työryh- män lähtökohdaksi asetettiin uhrikeskeinen sekä ihmisoikeusperusteinen lähestymistapa, sekä sen tavoitteeksi asetettiin järjestelmän haasteiden kuvaaminen sekä löytää keinot ih- miskaupan uhrien mahdollisimman laadukkaaseen auttamiseen tulevaisuudessa. Kehittämis- toimenpiteissä painotettiin lapsinäkökulmaa, sekä korostettiin ihmis- ja perusoikeuksien kunnioitusta sekä Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten ja suositusten huomi- oonottamista. Tunnistettuja puutteita ei kuitenkaan lähdetty korjaamaan erillisellä lailla, vaan kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain sääntelyä täydennettiin sekä tarkennettiin. Muutostarpeita löydettiin niin kotikunnan omaavien ihmiskaupan uhrien sääntelystä, tunnistamismenettelystä, Joutsenon vastaanottokeskuksen asemasta ja tehtä- vistä, auttamisjärjestelmään ottamisesta sekä siitä poistamisesta kuin myös itse

⁷⁸ Ulkoasiainministeriön julkaisusarja, ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma, 18/2005. Sittemmin on julkaistu myös Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016–2017 (sisäministeriön julkaisu 29/2016) sekä *Roth – Luhtasaari*: Suomi torjuu ihmiskauppaa – Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2021.

⁷⁹ HE 266/2014 vp, s. 3

⁸⁰ Työministeriön ohjausryhmän ehdotus N:o 383 2007, s. 83–89.

auttamistoimien sisällöstä.⁸¹ Sisäasiainministeriön työryhmän johtopäätöksissä todetaan myös tarvetta tarkastella lastensuojelulakia (417/2007; LSL) ihmiskaupan uhrin ja auttamisen näkökulmasta. Lapsinäkökulmaa pidetään erityisen tärkeänä lapsen oikeuksien toteutemiseksi. Lapsiuhrien todettiin myös olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa heille turvatut lapsen asema, etu ja oikeudet tulee ottaa huomioon sääntelyä ja auttamisjärjestelmää kehitettäessä.⁸²

Valtiolle on perustuslain (11.6.1999/731, PL) 22 §:ssä luotu velvoite toteuttaa perusoikeudet myös käytännössä, eikä pelkkä perusoikeuksien muodollinen toteutuminen riitä. Tarkoituksena on turvata käytännöllisiä ja tehokkaita oikeuksia sen sijaan, että turvattaisiin oikeuksia, jotka ovat vain teoreettisia. Velvoitteet myös luovat valtiolle velvollisuuden pidättäytyä perus- ja ihmisoikeusloukkauksista sekä turvata perus- ja ihmisoikeudet PL 22 §:n mukaisesti. PL 22 § myös luo viranomaisille velvollisuuden perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan.⁸³ Myös ihmiskauppailmiöstä johtuneiden ihmiskaupparikosten voidaan katsoa olevan valtion vastuulla, mikäli rikoksen aiheuttaneet toimet ovat sidoksissa suoraan valtioon ja ne ovat ristiriidassa valtiota sitovien sopimusten ja niiden velvoitteiden kanssa.⁸⁴

EN:n yleissopimuksen on katsottu antavan valtioille positiivisia toimintavelvoitteita. Esimerkiksi 12 artikla takaa uhreille tietyt auttamistoimet, ja 10 artiklan mukaan uhrin tulee tunnustaa.⁸⁵ Auttamistoimien tarkoituksena on auttaa uhreja toipumaan psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti. Auttamistoimia ovat ainakin uhrien toimeentulon mahdollistavan elintason järjestäminen asianmukaisen ja turvallisen majoituksen, psykologisen ja aineellisen avun sekä vastaavien toimien avulla. Lisäksi uhrille kuuluu oikeus päästä kiireelliseen sairaanhoitoon, käänös- ja tulkkauspalvelut uhrin äidinkielelle, neuvonta ja tiedottaminen uhrin ymmärtämällä kielellä erityisesti uhrin laillisista oikeuksista sekä heidän käytettävissä olevista palveluista sekä apu, jolla mahdollistetaan heidän oikeuksiensa ja etujensa esittäminen ja käsittely rikosentekijöitä vastaan käytävien rikosoikeudenkäyntien asianmukaisissa vaiheissa (oikeusapu) sekä lapsiuhrien oikeus koulutukseen. Myös uhrin turvallisuuden ja suojelun tarvetta korostetaan. Yleissopimuksen selitysmuistiossa myös korostetaan uhrin auttamisen tavoitetta järjestettäessä palveluita uhreille. Siten uhrin auttamis- ja tukityötä ohjaavana seikkana tulee olla avun tarve ja toipuminen, eikä niinkään

⁸¹ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 9–11.

⁸² Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 9–14,

⁸³ *Viljanen* 2001, s. 10.

⁸⁴ *Gallagher* 2010, s. 235.

⁸⁵ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 68.

ihmiskaupparikoksen ratkaiseminen.⁸⁶ Myös EIT on ratkaisukäytännössään korostanut valtioiden positiivista velvollisuutta suojella ihmiskaupan uhreja.⁸⁷

YK:n ihmiskauppaa koskevassa lisäpöytäkirjassa sopimusvaltiot velvoitetaan järjestämään toimenpiteitä, joilla uhreja voidaan auttaa. Näitä toimenpiteitä ovat 6 artiklan 3 kohdan mukaan erityisesti sopivan asunnon järjestäminen, neuvojen ja tietojen antaminen ihmiskaupan uhrien lakiin perustuvista oikeuksista kielellä, jota ihmiskaupan uhrin ymmärtävät sekä lääkkinnällisen, aineellisen ja henkisen avun antaminen sekä koulutus- työ- ja harjoittelumahdollisuuksien järjestäminen. Lisäpöytäkirja myös velvoittaa ottamaan huomioon uhrin kokonaistilanteen sekä uhrin iän, sukupuolen sekä erityistarpeet lukien mukaan sopivan hoidon, asunnon ja koulutuksen tarpeen. Myös lasten erityistarpeiden huomioonottamista korostetaan.

3.2 Vastuu ihmiskaupan uhreille järjestettävistä auttamistoimista

Auttamisjärjestelmää ylläpitää vastaanottolain 8 §:n mukaan Joutsenon vastaanottokeskus, ja sen vastuulle kuuluu vastaanottolain 4 luvussa säädetty toimet. Joutsenon vastaanottokeskus vastaa lisäksi viranomaisten ja järjestöjen ihmiskauppaa ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevien asioiden neuvonnasta, sekä järjestää näille uhrien auttamista koskevia koulutuksia. Auttamisjärjestelmä päättää vastaanottolain 33 §:n mukaan henkilön ottamisesta auttamisjärjestelmään, tunnistaa ihmiskaupan uhrin sekä päättää ihmiskaupan uhrin poistamisesta auttamisjärjestelmästä. Auttamisjärjestelmään ottamisesta ja siitä poistamisesta on kuultava monialaista asiantuntijaryhmää.

Joutsenon vastaanottokeskuksen ja kuntien välisestä vastuun- ja työnjaosta säädetään vastaanottolaissa. Auttamistoimien järjestämisestä vastaa uhrin kotikunta silloin, kun uhrilla on kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta Suomessa. Tällaisella uhrilla on kuntalaisena sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301), terveydenhuoltolain (30.12.2010/1326) ja toimeentulotukilain (1412/1997) lisäksi erityisasemansa vuoksi oikeus vastaanottolaissa määriteltyihin auttamiskeinoihin.⁸⁸ Joutsenon vastaanottokeskus toimii yhteistyössä kunnan kanssa auttaakseen kunnan vastuulla olevaa ihmiskaupan uhria. Auttamisjärjestelmän rooli suhteessa kuntiin on lähinnä palveluihin ohjaava sekä auttamistoimissa konsultoiva.⁸⁹ Sekä Joutsenon

⁸⁶ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005.

⁸⁷ EIT: *Chowdury ja muut v. Kreikka* 2017, kohta 86–88. EIT: *J. ja muut v. Itävalta* 2017, kohta 106.

⁸⁸ Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 1. Ks. myös *Koskenoja ym.* 2018, s. 54.

⁸⁹ Kuntaliiton yleiskirje 16.8.2016.

vastaanottokeskus että uhrin kotikunta voivat järjestää auttamistoimet itse, tai ostaa ne yksityiseltä tai julkiselta palveluntuottajalta. Joutsenon vastaanottokeskukseen otetaan ensisijaisesti kolmansien maiden kansalaiset sekä paperittomat, jotka eivät ole turvapaikanhakijoita tai jatkuvaluontoisen oleskeluluvan haltijoita. Näillä henkilöillä ei ole kotikuntalaisia tarkoitettua kotikuntaa Suomessa.⁹⁰

Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden turvapaikanhakijataustaisten henkilöiden asemaa ja erityis- asemansa suhdetta muihin turvapaikanhakijoihin ei ole lainsäädännössä määritelty. Lain esitöiden mukaan turvapaikanhakijat saavat peruspalvelut, esimerkiksi majoituksen, terveyspalvelut, sosiaalityön sekä vastaanottorahan siitä vastaanottokeskuksesta, jossa majoittuvat. Auttamisjärjestelmä voi näiden lisäksi järjestää ja kustantaa ihmiskaupan uhri- asemasta johtuvia erityisiä tarpeita.⁹¹

Ihmiskaupan uhrin maassaolostatus voi myös muuttua auttamisjärjestelmässä olon aikana. Mikäli ihmiskaupan uhri auttamisjärjestelmän asiakkuuden aikana saa kotikunnan, siirtyy auttamistoimien järjestämistä vastuu auttamisjärjestelmältä uudelle kotikunnalle. Auttamisjärjestelmän tehtävänä on auttaa asiakasta uuden kotikunnan palveluiden piiriin pääsemiseksi, sekä siirtää tarvittavat tiedot asiakkaan tilanteesta kotikunnalle. Palveluiden jatkuvuus on turvattava myös tällaisessa tilanteessa, ja auttamisjärjestelmällä on velvollisuus kotikunnan kanssa tehtävään yhteistyöhön sen takaamiseksi.⁹² Kotikunnalla on myös oikeus saada korvausta ihmiskaupan uhrien auttamisesta aiheutuneista kuluista. Korvattavia kuluja ovat ai-noastaan erityiskustannukset, jotka ovat aiheutuneet henkilön ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. Jotta kotikunnalle aiheutuneet erityiskustannukset korvataan⁹³, on auttamisjärjestelmään ottaminen eli hallintopäätös edellytyksenä.⁹⁴

Kuntien sosiaali- ja terveystoimi järjestää ihmiskaupan uhreille palveluja niin sanotun kak-sijakoisen auttamismallin mukaan: suomalaisille uhreille sekä heille, jotka ovat oleskelulu-van myötä saaneet oikeuden kotikuntaan. Kunnilla on siten vastuu järjestää ihmiskaupan uhrien palvelut kaikille kuntalaisille. Auttamisjärjestelmä auttaa ja neuvoo kuntia muun

⁹⁰ Koskenoja ym. 2018, s. 4.

⁹¹ HE 266/2014 vp, s. 40. Ks. myös Koskenoja ym. 2018, s. 54.

⁹² Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 3.

⁹³ Kotikunnalla on oikeus hakea korvausta KEHA-keskukselta kotoutumislain perusteella ihmiskaupan uhrin erityistarpeiden vuoksi järjestetyistä palveluiden sekä tukitoimien aiheuttamista kustannuksista. Jotta korvausta voi saada, tulee asiakas olla hyväksytty auttamisjärjestelmään. Lisäksi kustannusten tulee olla seu-rausta ihmiskaupan uhriksi joutumisesta. KEHA-keskus on ELY-keskusten ja TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskus. KEHA-keskus maksaa kotoutumisen edistämiseksi annetun lain mukaisia korvauksia kunnille niiden hakemuksesta. Näihin lukeutuu laskennalliset korvaukset ihmiskaupan uhreista sekä heidän perheenjä-senistään. Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019

⁹⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 2.

muassa palveluita toteuttavista tahoista sekä uhrien erityistarpeista. Koska kuntien työntekijät soveltavat työssään ensisijaisesti sosiaalihuoltolakia, eivätkä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa vastaanottolakia, aiheutuu uhrien palveluiden saannille ongelmia. Kuntien ihmiskaupan uhrien auttamisesta vastaavat työntekijät eivät usein myöskään tiedä mahdollisuudesta järjestää palveluja vastaanottolain perusteella yleisten sosiaalihuollon ja terveydenhuollon säädösten lisäksi.⁹⁵

Ilman huoltajaa tulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on kohonnut riski joutua hyväksikäytön kohteeksi, jonka vuoksi heidän suojelunsa tulee taata. Vastaanottokeskukset järjestävät tällöin pääsääntöisesti lapsen tarvitsemat sosiaalipalvelut, jolloin tulee varmistua siitä, että kaikilla lapsilla on oma vastuusosiaalityöntekijä.⁹⁶ Jos lapsella todetaan tarve lastensuojeluun, vastaa kunta lastensuojelutoimien järjestämisestä.⁹⁷ Kuntien vastuusta lapsiuhrien auttamiseksi ei toistaiseksi ole saatavilla tietoa, sillä suurin osa lapsiuhreista on turvapaikanhakijalapsia. Vaikka myös Suomen kansalaisuuden omaavia lapsia on joutunut ihmiskaupan uhreiksi, eivät he ole ohjautuneet auttamisjärjestelmään.⁹⁸ Lapsiuhrin tullessa kunnan vastuulle tulee kunnan myös varmistaa, että jokaiselle ihmiskaupan lapsiuhrielle laaditaan sosiaalihuoltolaissa edellytetty palvelusuunnitelma, jossa otetaan huomioon vastaanottolain edellyttämät auttamistoimet sekä uhrin tuen tarpeen yksilöllinen arviointi. Suunnitelman tulee olla tapauskohtainen: yksi lapsi, yksi suunnitelma.⁹⁹ Suomalaisia valtaväestöön kuuluvia lapsiuhreja ei ollut vuoteen 2019 mennessä ohjautunut auttamisjärjestelmään, vaikka tuomioita on annettu myös heihin kohdistuvasta ihmiskaupasta. Osasyynä tähän on se, että osa lapsiuhreista ohjautuu auttamisjärjestelmään vasta täysi-ikäistyttyään. Lisäksi auttamisjärjestelmästä ei koeta olevan lisäroolia suomalaisten alaikäisten uhrien auttamisessa, sillä kunta on vastuussa peruspalveluiden tuottamisesta heille uhristatuksesta riippumatta. Myöskään kuntien lastensuojelu ei ole tietoinen ihmiskaupan luonteesta, eikä siten osaa ohjata mahdollisia lapsiuhreja auttamisjärjestelmään.¹⁰⁰ Lisäksi uhrin ei aina halua auttamisjärjestelmään, vaikka heidän uhristatuksensa olisi varmennettu rikosprosessissa.

Kuntien vastuuta ihmiskaupan uhrien auttamisessa on tutkittu yhdenvertaisuusvaltuutetun ja HEUNI:n yhteistyönä tekemässä selvityksessä¹⁰¹. Selvityksen mukaan kunnat eivät tunne

⁹⁵ Koskenoja – Ollus – Viuhko – Turkia 2018, s. 194.

⁹⁶ Kervinen – Ollus 2019, s. 100.

⁹⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö: Kuntainfo 2/2016.

⁹⁸ Ks. Kervinen – Ollus 2019.

⁹⁹ Kervinen – Ollus 2019, s. 101.

¹⁰⁰ Kervinen – Ollus 2019, s. 50.

¹⁰¹ Koskenoja – Ollus – Viuhko – Turkia 2018.

ihmiskaupan uhrien auttamista ja auttamisjärjestelmää koskevaa vastaanottolakia, jonka vuoksi ihmiskaupan uhrien auttaminen ja erityisasema palveluiden saajana ei toteudu kunnissa.¹⁰² Kaksijakoisen mallin vuoksi uhrin ovat eriarvoisessa asemassa, sillä avun saaminen toimii huonosti erityisesti kunnissa. Kunnat tuntevat huonosti auttamislain mukaiset velvoitteensa ihmiskaupan uhrien tukitoimien ja palveluiden järjestämisestä.¹⁰³ Tietämättömyyden vuoksi uhrin eivät saa lain mukaan heille oikeutettuja palveluja, eivätkä he pääse avun piiriin. Keskeinen syy avuntarpeen laiminlyöntiin on selvityksen mukaan vahva kytkös rikosprosessin ja ihmiskaupan uhrien auttamisen välillä.¹⁰⁴ Haasteeksi on koettu myös vastuun jakautuminen valtion (auttamisjärjestelmän) sekä kuntien kesken¹⁰⁵. Sisäasiainministeriön työryhmä ehdotti vastuiden selkeyttämistä siten, että yksi toimija vastaisi auttamistoiminnasta. Nykyinen valtio- ja kuntapohjainen malli sekä siihen liittyvät rahoitusvastuut luovat auttamisjärjestelmästä sekalaisen kuvan, jonka selkiyttäminen voisi auttaa myös uhreja.¹⁰⁶

3.3 Auttamisjärjestelmän toiminta

3.3.1 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen liittyy suoraan ihmiskaupan määritelmään.¹⁰⁷ Kun teon katsotaan täyttävän ihmiskaupan rikosoikeudellisen määritelmän, on teon kohteeksi joutunut henkilö ihmiskaupan uhri. Kuitenkin myös uhri, jota ei rikosprosessin kautta tunnisteta ihmiskaupan uhriksi, voi saada uhrin statuksen tunnistamismenettelyssä. Tunnistamisprosessit ovat edellytys auttamisjärjestelmään pääsemiselle, ja niihin voidaan vastaanottolain mukaan katsoa kuuluvan kolme vaihetta: 34 §:n esitys auttamisjärjestelmään ottamiseksi, 35 §:n auttamisjärjestelmään ottaminen sekä 38 §:n ihmiskaupan uhrin varsinainen tunnistaminen. Tunnistaminen siten seuraa edellä mainittuja vastaanottolain säännöksiä: ensiksi uhri esitetään auttamisjärjestelmään, jonka jälkeen päätetään auttamisjärjestelmään ottamisesta. Viimeisenä henkilö voidaan tunnistaa ihmiskaupan uhriksi. Esitunnistamista ovat

¹⁰² Koskenoja – Ollus – Viuhko – Turkia 2018, s. 196–200.

¹⁰³ EOAK/3489/2017, s. 1. Ks. myös yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2019, s. 44–46.

¹⁰⁴ Koskenoja – Ollus – Viuhko – Turkia 2018, s. 196–200.

¹⁰⁵ GRETA on raportissaan antanut Norjalle moitteita siitä, että Norjassa ihmiskaupan lapsiuhrien auttamistoimet ovat liian hajanaiset, jotta ne voisivat tarjota parasta mahdollista suojaa ja ottaa huomion lapsen etua. Norjassa vastuu lapsiuhriesta on jakautunut kolmen toimijan välille: Lapsiuhrien keskukselle Eidsbergissä, paikallisille lastensuojeluviranomaisille sekä poliisille. GRETA 2017, s. 26. Suomi ei ole saanut moitteita lapsiuhria auttavien viranomaisten toimijaosta.

¹⁰⁶ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 9.

¹⁰⁷ Roth 2010a, s. 287

vastaanottolain 34 ja 35 § ja varsinaista tunnistamista 38 §. Varsinainen tunnistaminen myös edellyttää päätöksen tueksi laajempaa asiakasta koskevaa aineistoa kuin esitunnistaminen.¹⁰⁸

Henkilö voidaan esittää auttamisjärjestelmään, vaikka ei olisi täyttä varmuutta ihmiskaupparikoksen uhriksi joutumisesta. Varsinainen tunnistaminen voi tapahtua vasta auttamisjärjestelmään ottamisen jälkeen. Vaikka henkilön auttamisjärjestelmään ottaminen onkin osa esitunnistamista, ei se silti ole tae ihmiskaupan uhrin statukselle. Kyseessä on alkuvaiheen tunnistaminen ennen viranomaiskontakteja, kun asiakkaan tarinassa havaitaan viitteitä ihmiskauppaan.¹⁰⁹

Esityksen auttamisjärjestelmään ottamisesta voi tehdä vastaanottolain 34 §:n mukaan julkisen sektorin lisäksi yksityisen tai kolmannen sektorin toimija. Myös henkilö itse voi tehdä esityksen. Esitys tehdään Joutsenon vastaanottokeskukselle. Henkilö voidaan ottaa auttamisjärjestelmään, jos olosuhteiden perusteella arvioidaan kyseessä voivan olla ihmiskaupan uhri ja hän on auttamistoimien tarpeessa. Henkilön, joka otetaan auttamisjärjestelmään, katsotaan olevan mahdollinen ihmiskaupan uhri.¹¹⁰ Auttamisjärjestelmään ottaminen on uhrin tunnistamisen toinen vaihe (vastaanottolain 35 §). Myös ihmiskaupparikoksen tutkinnassa avustava erityisen avun tarpeessa oleva henkilö voidaan ottaa auttamisjärjestelmään.¹¹¹ Päätöksen järjestelmään ottamisesta tekee Joutsenon vastaanottokeskuksen johtaja tukenaan moniammatillinen arviointiryhmä¹¹². Joutsenon vastaanottokeskus tekee päätöksen auttamisjärjestelmään ottamisesta myös niiden uhrien kohdalla, joilla on kotikunta Suomessa. Auttamisjärjestelmään ottaminen edellyttää uhrin suostumusta.¹¹³

EN:n yleissopimuksen noudattaminen on ollut lainsäätäjän tarkoituksena ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa. Yleissopimuksen mukaan sopimusvaltioiden tulee asettaa toimivaltaisten viranomaisten käyttöön henkilöitä, jotka ovat koulutettuja ihmiskaupan ehkäisemiseen sekä torjuntaan kuten myös uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen.¹¹⁴ Osapuolten tulee myös varmistaa, että viranomaiset toimivat yhteistyössä keskenään sekä tukiorganisaatioiden

¹⁰⁸ Koskenoja ym. 2018, s. 79.

¹⁰⁹ HE 266/2014 vp, s. 31.

¹¹⁰ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä vuosikatsaus 1.1.-31.12.2020, s. 22.

¹¹¹ Roth 2010a, s. 287–288.

¹¹² Esimerkiksi Norjassa päätöksen avunpiiriin pääsemisestä voi tehdä poliisi, syyttäväviranomaiset, maahanmuuttoviranomaiset sekä alaikäisten kohdalla lastensuojeluviranomaiset. Auttamisen piiriin pääsyn edellytyksenä on yhden toimivaltaisen viranomaisen vahvistus siitä, että kyseessä on ihmiskaupan uhri. Ruotsissa taas tunnistamisesta vastaa lainvalvontaviranomainen: virallisen päätöksen uhrin statuksesta tekee rikostutkintaa johtava syyttäjä. HE 266/2014 vp, s. 19–20.

¹¹³ Roth 2010a, s. 287–288.

¹¹⁴ EN:n yleissopimuksen selitysmuistion 128 kohdan mukaan vaarana on, että ilman ihmiskaupan tunnistamiseen koulutettuja ja päteviä henkilöitä uhrit käännytetään maasta ilman apua tai heitä rangaistaan.

kanssa, jotta uhrit voidaan tunnistaa menettelyllä, jossa asianmukaisesti otetaan huomioon nais- ja lapsiuhrien erityisasema.

Virallisen uhristatuksen henkilö saa varsinaisessa tunnistamisessa.¹¹⁵ Vastaanottolain 38 §:n perusteella esitutkintaviranomainen tai syyttäjä tunnistaa ihmiskaupan uhrin käynnistäessään epäiltyä ihmiskaupparikosta koskevan esitutkinnan. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän vastuiden rajanvedosta on käytännössä huomattu olevan ongelmia. Esitutkintaviranomaisten on huomattu päättävän rikostutkinnan aloittamisesta silloinkin, kun rikos on tapahtunut ulkomailla. Menettelyä voidaan kansallisen ihmiskaupparaportoin mukaan pitää kyseenalaisena, sillä esitutkintalain (22.7.2011/805) 3 luvun 8 §:ä ja rikoslain 1 luvun 12 §:ä tulkittaessa voidaan todeta esitutkinnan aloittamisesta päättävän syyttäjä silloin, kun rikos on tehty ulkomailla.¹¹⁶

Maahanmuuttovirasto voi tunnistaa ihmiskaupan uhrin samalla kun myöntää tälle oleskeluluvan. Joutsenon vastaanottokeskus voi tunnistaa uhrin silloin, kun esitutkintaa ei käynnistetä Suomessa ja henkilön voidaan olettaa joutuneen ihmiskaupan uhriksi ulkomailla tai esitutkinnasta käy ilmi henkilön joutuneen ihmiskaupparikoksen uhriksi, eikä asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä. Usein kyse on henkilöstä, joka on joutunut ihmiskaupan uhriksi ulkomailla, mutta on hakenut Suomesta kansainvälistä suojelua. Joutsenon vastaanottokeskus tunnistaa ihmiskaupan uhrin monialaista asiantuntijaryhmää kuulemalla. Tällöin uhrin tunnistamisen edellytyksenä ei ole yhteistyö viranomaisten kanssa ihmiskaupparikoksesta epäiltyjen kiinni saamiseksi.¹¹⁷

Vastaanottolain 38 § perustuu ensisijaisesti siihen, että syyttäjä tai esitutkintaviranomainen tunnistaa uhrin päättäessään esitutkinnan käynnistämistä epäillyssä ihmiskaupparikoksessa. Tarvittavaa näyttöä uhriutumista ei välttämättä ole saatavilla muilla keinoin kuin esitutkinnasta saatavan näytön avulla, joten tämä myös turvaa uhrin itsensä intressejä. Kansainväliset velvoitteet takaavat kuitenkin sen, ettei avun ja tuen tarjoamisen ehtona saa olla uhrin halukkuus toimia todistajana¹¹⁸ tai yhteistyössä esitutkintaviranomaisten kanssa,¹¹⁹ vaan tunnistamisprosessin tulee olla rikosprosessista itsenäinen.¹²⁰ Rikostuomio on siten

¹¹⁵ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä vuosikatsaus 1.1.-31.12.2020, s. 22.

¹¹⁶ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 14.11.2016, s. 6.

¹¹⁷ HE 266/2014 vp, s. 37.

¹¹⁸ EN:n yleissopimuksen kohdan 176 mukaan päätös olla tekemättä yhteistyötä viranomaisten kanssa ei kuitenkaan poissulje velvollisuutta todistaa rikosoikeudenkäynnissä, jos uhri kutsutaan todistajaksi.

¹¹⁹ HE 266/2014 vp, s. 34. Myös EN:n yleissopimus 12 artikla.

¹²⁰ Euroopan neuvoston yleissopimuksen selitysmuisto 2005, s. 27, kohta 168.

tarpeeton tunnistusprosessin aloittamiseksi tai loppuun saattamiseksi.¹²¹ GRETA on myös pitänyt auttamisen ja esitutinnan välistä vahvaa yhteyttä EN:n yleissopimuksen vastaisena.¹²²

Kynnys auttamisjärjestelmään ottamiseen tulee olla matala. EN:n yleissopimuksen selitysmuistio tarkentaa näkökulmaa tunnistamisprosessin riippumattomuudesta rikosprosessiin. Näkökulmaa tukee myös ihmiskauppadirektiivi, joka tärkeimpänä vaatimuksena on pitänyt uhrille tarjottavaa apua ja suojaa välittömästi tarpeen ilmetyä.¹²³ Kun henkilön uskotaan joutuneen ihmiskaupan uhriksi, tulisi tämän saada auttamistoimenpiteitä myös tunnistamisprosessin aikana.¹²⁴ Suomessa tämä toteutuu siten, että henkilö voidaan hyväksyä auttamisjärjestelmään vastaanottolain 35 §:n mukaan ennen 38 §:n mukaista varsinaista tunnistamista.

Jotta tunnistamisprosessi voidaan sekä aloittaa että saattaa loppuun, ei ihmiskauppatuomiota tapauksesta tarvita. Henkilön ollessa ihmiskaupparikosprosessissa uhriarossa, tulisi hänen saada avustustoimenpiteet tunnistamisprosessin aikana.¹²⁵ Lain esitöiden mukaan uhri voisi mahdollisesti jäädä auttamisjärjestelmään sekä saada auttamistoimia huolimatta siitä, että ketään ei syytettäisi ja tuomittaisi tai esitutkinta päättyisi. Tällöin uhrin tunnistaisi auttamisjärjestelmä.¹²⁶ Maahanmuuttoviraston tekemä varsinainen tunnistaminen on käytännössä oikeusvaikutuksiltaan vahvin.¹²⁷

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisella on välitön yhteys auttamisjärjestelmään ottamiselle.¹²⁸ Auttamisjärjestelmään on mahdollista päästä myös henkilön oman uskottavan kertomuksen perusteella, mikäli voidaan olettaa kyseessä olevan ihmiskaupan uhri.¹²⁹ Ihmiskaupan uhrin kannalta ei ole yhdentekevää, määritelläänkö heidän kokemansa hyväksikäyttö ihmiskaupaksi vai muuksi hyväksikäytöksi. Ihmiskaupan uhreilla on oikeus ja mahdollisuus saada apua auttamisjärjestelmän kautta, eikä muiden rikosten uhreilla ole tähän yhtä laaja-alaista järjestelmää. Ihmiskaupan uhreilla on myös oikeus hakea ulkomaalaislain (30.4.2004/301) nojalla tiettyjä statuksia oleskeluun.¹³⁰ Tunnistettuna ihmiskaupan uhrina henkilöllä on siten

¹²¹ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 134.

¹²² *Koskenoja ym.* 2018, s. 22.

¹²³ *HE 266/2014 vp*, s. 6.

¹²⁴ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 135.

¹²⁵ Euroopan neuvoston yleissopimuksen selitysmuisto 2005, s. 23, kohta 134–135.

¹²⁶ *HE 266/2014 vp*, s. 37.

¹²⁷ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 14.11.2016, s. 6.

¹²⁸ *HE 266/2014 vp*, s. 31.

¹²⁹ *HE 266/2014 vp*, s. 31.

¹³⁰ *Roth 2010b*, s. 281.

käytettävissään laajemmat auttamiskeinot kuin muiden hyväksikäyttörikosten uhreilla. Huomionarvoista on myös se, että varsinaisen tunnistamisen tulee kyseeseen vasta auttamisjärjestelmään ottamisen jälkeen: vaarantavatko tällöin virheelliset odotukset tulevasta avusta uhrin oikeusturvaa tai tämän fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia, tai mihin apuun uhri on oikeutettu, kun häntä ei tunnistetakaan varsinaisessa tunnistamisessa. Ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen liittyy kuitenkin paljon haasteita. Ihmiskaupan luonteen vuoksi siihen syyllistyneet eivät halua kiinnittää muiden huomiota tapahtuneeseen ihmiskauppaan. Myös viranomaisten ja muiden toimijoiden ihmiskauppailmiön tuntemisessa on puutteita, joka vaikuttaa ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen. Uhrin eivät myöskään välttämättä tiedä olevansa ihmiskaupan uhreja, eivätkä siten osaa hakea apua. Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen on käytössä rajalliset resurssit sekä viranomaisilla että muilla toimijoilla, ja etsivällä työllä olisi tärkeä merkitys piilossa olevien uhrien tavoittamiseksi ja tunnistamiseksi.¹³¹ Ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa epäonnistuminen voi johtaa siihen, että uhrilta evätään hänelle kuuluvat oikeudet.¹³²

3.3.2 Toipumis- ja harkinta-aika

Vastaanottolaissa säädetään toipumisajasta maassa laillisesti oleskeleville ihmiskaupan uhreille. Ulkomaalaislain harkinta-aika taas koskee sellaisia ulkomaalaisia, joilla on tarve laillistaa oleskelunsa Suomessa.¹³³ Toipumisaika ja harkinta-aika perustuvat EU:n oleskelulupadirektiivin 6 artiklaan sekä EN:n ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen 13 artiklaan. Oleskelulupadirektiivin 6 artikla koskee harkinta-aikaa: jäsenvaltioiden tulee varmistaa kolmannen maan kansalaiselle harkinta-aika kokemuksista toipumiseksi sekä rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden vaikutuspiiristä pois pääsemiseksi. Harkinta-aika antaa henkilöille nimensä mukaisesti aikaa harkita, tekevätkö he yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupasta epäiltyjen kiinnisaamiseksi. Harkinta-aika ei kuitenkaan ole tae oleskeluoikeudelle. EN:n yleissopimuksen 13 artikla koskee sekä harkinta- että toipumisaikaa, ja sillä annetaan epäillylle ihmiskaupan uhrille mahdollisuus toipua ja vapautua ihmiskauppioiden vaikutusvallasta sekä harkita yhteistyötä viranomaisten kanssa. Shokkitila voi aiheuttaa myös epäluotettavan lausunnon, jos uhri joutuisi kertomaan esitutkintaviranomaisille ihmiskaupparikoksesta heti esitunnistamisen yhteydessä. Yleissopimuksen selitysmuistion mukaan

¹³¹ Kervinen – Ollus 2019, s. 86.

¹³² EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 127.

¹³³ HE 266/2014 vp, s. 31–32.

toipumisajan tarkoituksena on myös estää ihmiskaupan uhriksi epäillyn poistaminen maasta toipumisajan aikana.¹³⁴

Vastaanottolain 36 §:ssä säädetään toipumisajasta laillisesti maassa oleville ihmiskaupan uhreille¹³⁵. Toipumisajan tarkoituksena on antaa uhrille mahdollisuus toipua ja harkita yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupparikoksen selvittämiseksi. Toipumisaikaa koskeva päätös tehdään auttamisjärjestelmään ottamista koskevan päätöksenteon yhteydessä.¹³⁶ Samassa lainkohdassa säädetään lisäksi, että Suomessa ilman laillista oleskeluoikeutta olevalle ihmiskaupan uhrille annettavasta harkinta-ajasta säädetään ulkomaalaislain 52 b ja 52 c §:ssä. Ulkomaalaislain harkinta-aika koskee sellaisia ulkomaalaisia, joilla on tarve laillistaa oleskelunsa maassa.¹³⁷ Harkinta-aika voidaan myöntää ihmiskaupan uhrille vähintään kolmeksi kymmeneksi päiväksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi. Harkinta-aikaa voidaan kuitenkin jatkaa henkilökohtaisten olosuhteiden sitä edellyttäessä. Saman lain 52 c §:n mukaan harkinta-ajasta sekä sen antamisesta, jatkamisesta ja keskeyttämisestä päättää poliisi tai rajatarkastusviranomainen. Mikäli uhri kuitenkin otetaan auttamisjärjestelmään ennen poliisin tai rajatarkastusviranomaisen päätöstä, on Joutsenon vastaanottokeskuksella oikeus päättää harkinta-ajasta. Sekä harkinta-ajasta että sen jatkamisesta ja keskeyttämisestä tulee ilmoittaa ihmiskaupan uhrille kirjallisesti. Ilmoituksesta tulee käydä harkinta-ajan alkamisajankohta sekä kesto, harkinta-ajan tarkoitus sekä mahdollisuus keskeyttää harkinta aika ja perusteet, millä harkinta-aika voidaan keskeyttää.

EN:n yleissopimuksen mukaan toipumisaikana ei ole mahdollista poistaa uhria maasta, vaan henkilöiden oleskelu valtion alueella tulee sallia. Kuitenkin voimassa oleva lainsäädäntö sekä sen soveltamiskäytäntö saattavat johtaa ylikansallisten velvoitteiden ja lain tarkoituksen kannalta epätoivottuun lopputulokseen. Uhri saattaa vältellä joutumasta tunnistetuksi ihmiskaupan varsinaiseksi uhriksi, sillä tunnistamisprosessin jälkeen voidaan hänet poistaa maasta. Koska valtiolla on velvollisuus auttaa kaikkia valtiossa oleskelevia ihmiskaupan uhreja, saattaa lainsäädännön soveltaminen johtaa myös Suomea sitovien ylikansallisten velvoitteiden laiminlyöntiin.¹³⁸

¹³⁴ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohdat 172–175.

¹³⁵ HE 266/2014 vp, s. 31–32.

¹³⁶ Esimerkiksi Ruotsissa hakemus toipumis- ja harkinta-ajasta tehdään tutkintaviranomaisen kautta, joka voi johtaa uhrin osallistumiseen esitutkintaan jo toipumis- ja harkinta-ajan aikana. GRETA onkin katsonut, että ihmiskaupan uhrien tulisi voida hakea toipumis- ja harkinta-aikaa heidät tunnistaneiden sosiaalipalveluiden tai kansalaisjärjestöjen kautta. Ks. lisää GRETA 2019, kohta 144–148, s. 33.

¹³⁷ HE 266/2014 vp, s. 31–32.

¹³⁸ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 14.11.2016, s. 6.

EN:n ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen selitysmuistion mukaan toipumis- tai harkinta-aika ei saa olla kiinni siitä, suostuuko uhri yhteistyöhön toimivaltaisten viranomaisten kanssa.¹³⁹ GRETA on myös korostanut, että mahdollisuus toipumisaikaan tulisi antaa kaikille ihmiskaupan uhreiksi epäillyille riippumatta siitä, oleskeleeko henkilö maassa ilman laillista oleskeluoikeutta¹⁴⁰. GRETA on myös antanut raportissaan kiitosta Suomelle siitä, että mahdollisuus toipumis- ja harkinta-aikaan voi olla pidempi kuin yleissopimuksessa määrätty 30 päivän vähimmäisaika. Raportissa on myös korostettu, että poliisin ja rajavartiolaitoksen tulee neuvoa uhreja ja tarjota heille toipumis- tai harkinta-aikaa korostaen sen riippumattomuutta yhteistyöstä viranomaisten kanssa.¹⁴¹ Toisen lausuntokierroksen raportissaan GRETA totesi auttamisjärjestelmän velvollisuuden ilmoittaa harkinta- ja toipumisajan päätyttyä ihmiskaupan uhrin henkilöllisyyden poliisille riippumatta tämän halukkuudesta tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa lannistavan ihmiskaupan uhreja, jotka eivät halua tehdä yhteistyötä poliisiviranomaisten kanssa. Näin ollen myös kynnys auttamisjärjestelmään hakeutumiseen nousee.¹⁴²

Lain esitöiden mukaan toipumisaika ei kuitenkaan ole kaikille uhreille tarkoituksenmukainen: suurin osa uhreista tulee auttamisjärjestelmään esitutkintaviranomaisten ohjaamana, jolloin heidän henkilöllisyytensä ovat jo viranomaisten tiedossa. Yli 90 % uhreista myös tekee rikosilmoituksen poliisille itse tai auttamisjärjestelmän avustamana. Osa uhreista myös ottaa yhteyttä auttamisjärjestelmään saadakseen häneen kohdistuneen rikoksen tutkittavaksi. Ongelmaksi on kuitenkin noussut se, että esitutkintaviranomaiset eivät ole tiedon saatuaan useinkaan ryhtyneet tutkimaan rikosta, vaan esitutkinta on keskeytetty tai lopetettu kuulematta asianomistajaa. Asianomaista kuuleminen on myös voinut olla ainut toimenpide rikoksen selvittämiseksi.¹⁴³ Toipumisajan tarkoituksena on tarjota sellaiselle uhrille, joka ei halua tai uskalla olla esitutkintaviranomaiseen heti yhteydessä mahdollisuus päättää jatko-toimenpiteistä rauhassa ilman painetta.¹⁴⁴

Aikuisten kohdalla Joutsenon vastaanottokeskuksen johtajalla on toipumis- ja harkinta-ajan päätyttyä salassapitosäännösten estämättä velvollisuus ilmoittaa auttamisjärjestelmässä olevasta uhrista poliisille. Jos tarvetta toipumisajalle ei ole ja henkilö siihen suostuu, voidaan

¹³⁹ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 175.

¹⁴⁰ EN:n ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen artikla 13 puhuu vain henkilöistä, jotka ovat maassa ilman laillista oleskeluoikeutta.

¹⁴¹ GRETA 2015, kohta 172, s. 41.

¹⁴² GRETA 2019, kohta 150, s. 29. Ks. myös *Koskenoja ym.* 2018, s. 145.

¹⁴³ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 14.11.2016, s. 5.

¹⁴⁴ *HE 266/2014 vp*, s. 34.

ilmoitus tehdä välittömästi.¹⁴⁵ Harkinta- ja toipumisaika eivät kuitenkaan luo uhrille aktiivista yhteistyövelvoitetta. Auttamisjärjestelmään otetulle henkilölle tulee saattaa tieto siitä, että auttamisjärjestelmällä on velvollisuus ilmoittaa poliisille uhrin henkilöllisyys sekä antaa tietoja toipumisajan päätyttyä.¹⁴⁶

3.3.3 Auttamistoimet

3.3.3.1 Yleistä

Vastaanottolain auttamistoimiin on oikeus ja mahdollisuus ainoastaan auttamisjärjestelmän asiakkailta.¹⁴⁷ Ihmiskaupan uhrit ovat oikeutettu saamaan suojelua ja apua riippumatta siitä, onko uhrilla Suomessa kotikunta vai ei. Uhrit ovat hyvin erilaisia, eivätkä istu samaan muottiin, jonka vuoksi auttamistoimien tulee pohjautua uhrin yksilöllisiin tarpeisiin.¹⁴⁸ Huomioon tulee ottaa uhrin ikä, asema, fyysisestä sekä psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet sekä uhrin kuten myös auttamistoimia järjestävien henkilöiden turvallisuus. Auttamistoimista säädetään vastaanottolain 38 a §:ssä. Sen mukaisia auttamistoimia ovat sosiaali- ja terveyspalvelut, neuvonta ja ohjaus, turvallinen majoitus, vastaanottoraha tai toimeentulotuki, tulkki- ja käännöspalvelut, oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta, ilman huoltajaa olevan lapsiuhrin vanhemman tai huoltajan jäljittäminen sekä turvallisen paluun tukeminen. Vastaanottolaki täydentää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja ja vastaanottolain nojalla ihmiskaupan uhreille syntyy erityinen asema palvelujen saajana.¹⁴⁹ Auttamismekanismit perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin. Esimerkiksi ihmiskauppadirektiivi velvoittaa jäsenvaltiot luomaan mekanismit uhrien auttamiseksi ja tukemiseksi yhteistyössä tukijärjestöjen kanssa ja EN:n yleissopimuksen mukaan ihmiskaupan uhreille kuuluu ainakin turvallinen ja asianmukainen majoitus, psykologinen sekä aineellinen apu ja muut vastaavat toimet, joilla pyritään uhrien toimeentulon mahdollistavan elintason järjestämiseen.

Vastaanottolaissa määritellyt auttamiskeinot ovat harkinnanvaraisia: ihmiskaupan uhria voidaan auttaa seuraavilla toimilla. Vastaanottolailta määritellään siis palvelut, joita voidaan tarvittaessa antaa ihmiskaupan uhreille. Tapauskohtaisesti ja harkinnanvaraisuutta käyttäen määräytyy se, kenelle palveluja annetaan, millaisia palveluja annetaan sekä miten niitä annetaan. Auttamistoimien järjestämisen pohjautuu siten ihmiskaupan uhrin yksilöllisiin

¹⁴⁵ HE 266/2014 vp, s. 34–35.

¹⁴⁶ HE 266/2014 vp, s. 34

¹⁴⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 2.

¹⁴⁸ HE 266/2014 vp, s. 37.

¹⁴⁹ Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 3.

tarpeisiin, eivätkä kaikki uhrin ole kaikkien auttamistoimien tarpeessa.¹⁵⁰ EN:n yleissopimus rajoittaa auttamistoimenpiteiden harkinnanvaraisuutta siten, että sen 3 artikla velvoittaa antamaan tarvittavia sairaanhoito- ja muuta apua maassa laillisesti oleskelevalle ja apua tarvitsevalle ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole riittäviä voimavaroja pyytää apua.¹⁵¹ Lisäksi EN:n yleissopimuksen mukaan uhrille annettavan tuen ja avun on perustuttava uhrin suostumukseen ja tietoon ja siihen tulee sisältyä ainakin uhrin toimeentulon takaava elintaso. Toimeentuloa takaavaa elintasoja ovat muun muassa turvallinen ja tarkoituksenmukainen majoitus, aineellinen apu, välttämätön sairaanhoito sisältäen psykologisen tuen sekä neuvontaa, tiedotus ja tarvittaessa myös tulkkaus- ja käännöspalvelut.¹⁵²

Ihmiskaupan uhreilla tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus käyttää oikeuksiaan tehokkaasti. Uhrin tulisi saada tarvittavaa tukea ja apua heti, kun on perusteltua syytä olettaa hänen joutuneen ihmiskaupan kohteeksi. Näiden tukitoimien ja avun ehtona ei saa olla uhrin valmius toimia yhteistyössä rikosprosessissa tai hänen halukkuutensa todistaa rikosoikeudenkäynnissä.¹⁵³ Uhria ei myöskään voi rajata tietyn tukitoimen ulkopuolelle perusteella. Auttamistoimien tarvetta harkittaessa tulee huomioon ottaa mahdollisesti ajallisesti kauan sitten tapahtuneen uhriutumisen vaikutus henkilön nykyiseen tarpeeseen saada apua. Huomioon tulisi ottaa henkilön kokonaistilanne sekä sen hetkisen avun tarve sekä henkilön riski joutua ihmiskaupan uhriksi uudelleen. Mikäli henkilö on joutunut uhriksi vuosia aikaisemmin ja tämän jälkeen elänyt normaalia elämää, voi olla, ettei hän enää tarvitse sellaista ihmiskaupan uhriksi joutumisesta johtuvaa avun tarvetta, jota auttamisjärjestelmä tarjoaa.¹⁵⁴ Uhrille jätettävässä avussa tulee ottaa huomioon myös henkilön riski joutua ihmiskaupan uhriksi uudelleen. Avuntarve on yksilöllistä, ja myös auttamiskeinojen tulisi heijastaa sitä.¹⁵⁵

3.3.3.2 Neuvonta, ohjaus sekä oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta

Ihmiskaupan uhreilla on oikeus saada uhriasetmansa perusteella neuvontaa ja ohjausta. Ihmiskauppadirektiivin johdannossa jäsenvaltiot velvoitetaan järjestämään ihmiskaupan uhreille mahdollisuuden lainopilliseen neuvontaan ja oikeudelliseen edustajaan viipymättä heidän tunnistamisensa jälkeen. Lainopillisen neuvonnan tehtävänä on antaa uhreille neuvoja

¹⁵⁰ Ks. myös *Koskenoja ym.* 2018, s. 53.

¹⁵¹ *HE 266/2014 vp*, s. 14.

¹⁵² Ihmiskauppadirektiivi 2011/36/EU.

¹⁵³ Euroopan unionin ihmiskaupan vastainen direktiivi (36/2011/EU).

¹⁵⁴ *HE 266/2014 vp*, s. 32.

¹⁵⁵ *HE 266/2014 vp*, s. 31–32.

ja tietoa tarjolla olevista vaihtoehtoista, ja neuvonnan tulisi olla myös maksutonta uhrille, jolla ei niihin varaa muuten olisi.¹⁵⁶ Suomessa tästä säädetään oikeusapulaissa (257/2002).

Oikeusavun sekä oikeudellisen, oikeusapulaissa¹⁵⁷ sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) tarkemmin säädetyn neuvonnan lisäksi ihmiskaupan uhrilla on oikeus saada muutakin neuvontaa sekä ohjausta. Vireillä olevien auttamis-, rikos- ja oleskelu-prosessien vuoksi tarve neuvonnalle on suuri. Uhreilla ei välttämättä ole tietoa häneen kohdistuvista prosesseista tai oikeuksistaan, jonka vuoksi tarve neuvonnalle kasvaa.¹⁵⁸

Uhreille voidaan antaa myös ohjausta tukitoimiin ja palvelujen piiriin pääsemiseksi. Esimerkiksi uhrille, jolla on kotikunta Suomessa, voi auttamisjärjestelmä antaa ohjausta kotikunnan palvelujen piiriin pääsemiseksi. Uhrit ovat myös saattaneet elää erilaisessa kulttuurissa tai suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolella. Tällöin heillä voi olla tarve avulle ja tuelle käytännön elämisen lisäksi myös suomalaisessa yhteiskunnassa elämiseen ja toimintaan sekä viranomaisissa asiointiin. Neuvonnan tarkoituksena on uhrin tukeminen hänen oman elämänsä suunnittelussa. Tähän voi kuulua myös esimerkiksi työelämään ja siihen hakeutumiseen liittyvä neuvonta.¹⁵⁹ Neuvontaa tarjoaa viranomaisten lisäksi myös järjestöt.¹⁶⁰ Lapsiuhrit saavat neuvontaa samoin perustein kuin täysi-ikäiset ihmiskaupan uhrit, eikä heihin kohdistuvia erityissäännöksiä ole.

3.3.3.3 Majoitus

Perustuslakiin on kirjattu jokaisen oikeus asuntoon, joka kuitenkin on vain asuntopoliittinen velvoite, eikä perusta subjektiivista oikeutta asuntoon.¹⁶¹ Kansainvälisillä velvoitteilla on kuitenkin pyritty takaamaan ihmiskaupan uhreille turvallinen ja tarkoituksenmukainen majoitus. Turvallinen majoitus on myös yksi vastaanottolaissa säädettyistä auttamistoimista.

¹⁵⁶ Ihmiskauppadirektiivi 2011/36/EU.

¹⁵⁷ Oikeusapulain mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa tai koti- tai asuinpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Oikeusapua saa myös henkilö, jonka asiaa käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusavun antamiseen on erityisiä syitä. HE 82/2001 vp mukaan erityinen syy on käsillä esimerkiksi silloin, kun Suomessa oleskeleva ulkomaalainen tarvitsee oikeudellisia neuvoja tai oikeudellista apua oleskeluunsa liittyen.

¹⁵⁸ EN:n yleissopimuksen selitysmuisto 2005, kohta 160.

¹⁵⁹ HE 266/2014 vp, s. 37–38.

¹⁶⁰ Ihmiskauppa.fi, valtion ja järjestöjen tarjoama apu ihmiskaupan uhreille. Esimerkiksi rikosuhripäivystys tarjoaa ihmiskaupan uhreille tukihenkilötoimintaa, neuvontaa sekä palvelunohjausta ja kriisityötä. Pro-tukipiste taas tarjoaa neuvontaa seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneille ihmiskaupan uhreille. Monika-Naiset ry tarjoaa apua väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille, ja Pakolaisneuvonta ry ulkomaalaisille rikoksen uhreille. Myös kotimaahansa vapaaehtoisesti palaaville ihmiskaupan uhreille on tarjolla apua Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestö IOM:in kautta.

¹⁶¹ Lampela – Ruuska 2021, s. 25.

Turvallisuutta ei ole kuitenkaan tarkemmin määritelty. Myös Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu maininta turvallisesta ja tuetusta asumisesta.¹⁶² Majoitus on ihmiskaupan uhrin kohdalla erityisen tärkeää, sillä samalla huolehditaan uhrin turvallisuudesta. Tarve majoitukselle voi olla usein välitön sekä tulla mihin tahansa aikaan vuorokaudesta. Huomioon tulee majoitusta järjestettäessä ottaa henkilön ikä ja sukupuoli ja henkilökohtaiset olosuhteet.¹⁶³ Perheenjäsenet voivat myös halutessaan asua yhdessä.¹⁶⁴

Auttamisjärjestelmään otettujen uhrien majoitusta on järjestetty Joutsenon vastaanottokeskuksen lisäksi myös yksityisissä vuokra-asunnoissa, turvakodeissa sekä turvataloissa. Jos uhri on hakenut kansainvälistä suojelua, hänen majoituksensa on lähtökohtaisesti järjestetty vastaanottokeskukseen. Nimenomaisesti ihmiskaupan uhreille ja heidän tarpeilleen suunnattua turvakotia ei Suomesta löydy.¹⁶⁵ Vuoteen 2014 mennessä ainoastaan alle kymmenen ihmiskaupan auttamisjärjestelmässä ollutta uhria on sijoitettu turvataloon.¹⁶⁶ Turvakotipalveluja ei ole saatavilla nimenomaisesti ihmiskaupan uhreille¹⁶⁷. Turvakoteja koskevan lainsäädännön mukaan turvakoteja tarjotaan ensisijaisesti lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille henkilöille sekä heidän lapsilleen. Lain mukaan turvakotipalveluja voidaan antaa myös lähisuhdeväkivaltaan rinnastuvien syiden vuoksi, mikäli avuntarve sitä vaatii.¹⁶⁸ Kaikki väkivalta ei synnytä perustetta turvakotiin majoittamiselle turvakotipalvelujen kansallisen laatusuosituksen mukaan. Laatusuosituksen mukaan ihmiskauppa itsessään ei ole lähisuhdeväkivaltaa, mutta pelkästään se, että asiakas on ihmiskaupan uhri, ei poissulje sitä, että hän ei voi olla myös lähisuhdeväkivallan uhri.¹⁶⁹ Ihmiskaupan uhreja ei siten lähtökohtaisesti sijoiteta turvataloihin, vaan heille pyritään löytämään tarkoituksenmukaisempi majoitus. Jos uhri sijoitetaan turvataloon, tekee tutkintaviranomainen aina kirjallisen arvion päätöksen perusteeksi.¹⁷⁰

Uhria majoitettaessa tulee huomioon ottaa uhrin yksilölliset tarpeet. Myös esimerkiksi uhriksi joutuneiden henkilöiden ryhmän kohdalla voi tulla tarve pohtia, onko tarkoituksenmukaista majoittaa samaan rikoskokonaisuuteen liittyvä ryhmä samaan paikkaan. Oleellista on kuitenkin uhrin tarpeiden ja turvallisuuden huomioonottaminen. Usein esimerkiksi

¹⁶² Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 91.

¹⁶³ HE 266/2014 vp, s. 38.

¹⁶⁴ HE 266/2014 vp, s. 38.

¹⁶⁵ HE 266/2014 vp, s. 7–8.

¹⁶⁶ HE 266/2014 vp, s. 8.

¹⁶⁷ EN:n yleissopimuksen selitysmuistion (2005) kohdan 154 mukaan turvakotipalveluja ihmiskaupan uhreille on tarjolla useissa eri jäsenvaltioissa, ei kuitenkaan Suomessa.

¹⁶⁸ Lampela – Ruuska 2021, s. 26.

¹⁶⁹ Turvakotien kansalliset laatusuositukset 5/2019, s. 8.

¹⁷⁰ HE 266/2014 vp, s. 8.

vastaanottokeskus voi olla tarkoituksenmukainen paikka sen ympärivuotisen tuen ja henkilökunnan läsnäolon sekä kameravalvonnan vuoksi.¹⁷¹ Henkilö voidaan tarpeen vaatiessa myös siirtää toiseen vastaanottokeskukseen. Vastaanottopalveluna järjestettävästä majoituksesta päättää vastaanottokeskus ja tarvittaessa Maahanmuuttovirasto. Tällainen majoitus tulee järjestää siten, että henkilön tarpeet otetaan huomioon ja henkilö tuntee olonsa mahdollisimman turvalliseksi.¹⁷²

Ihmiskaupan uhreille on tarjolla myös tuettua palveluasumista. Tällä hetkellä sitä järjestää auttamisjärjestelmän kilpailuttama Rose-koti, joka ei kuitenkaan ole sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalveluna järjestettävä asumispalvelu. Kyseessä on ainoastaan ihmiskaupan uhreille tarkoitettu sijainniltaan salattu asumismuoto. Rose-koti tarjoaa ihmiskaupan uhriksi joutuneille naisille sekä heidän lapsilleen turvallista asumista sekä psykososiaalisia palveluita, ja sinne majoittamisen edellytyksenä on turvallisuusuhka. Kyseessä on kodinomainen ja kameravalvottu asumisyksikkö.¹⁷³ Samanlaisia, pelkästään ihmiskaupan uhreille tarkoitettuja kodinomaisia asumisyksiköjä, ei Suomessa ole paljoa. Marinin hallitusohjelmaan kirjattu ei täten vastaa lakisääteistä ja olemassa olevaa palvelua: Rose-kodin tyylistä palvelua voidaan pitää kirjauksen mukaisena, mutta kyseessä on kuitenkin vain yksittäinen asumismuoto.¹⁷⁴

3.3.3.4 Taloudellinen tuki sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut

Ihmiskaupan uhrille voidaan antaa vastaanottorahaa tai toimeentulotukea. Uhrilla, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa, voidaan vastaanottolain 19 §:n perusteella myöntää vastaanottoraha. Vastaanottorahan tavoitteena on turvata ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo sekä edistää itsenäistä selviytymistä, jos uhri on tuen tarpeessa eikä hän voi saada toimeentuloaan esimerkiksi ansiotyöllään tai muista varoistaan tai tuloistaan. Ihmiskaupan uhrille, jolla on kotikunta Suomessa, on oikeus toimeentulosta annetun lain (1412/1997) mukaiseen toimeentulotukeen, mikäli uhri tarvitsee taloudellista tukea eikä hän voi saada toimeentuloa esimerkiksi ansiotyöllään, muiden etuuksien avulla, yrittäjätoiminnallaan tai muista tuloista tai varoista.¹⁷⁵ On huomattu, etteivät kunnat myöntäessään asiakkaalle toimeentulotukea ole ottaneet huomioon yksilöllistä harkintaa ja asiakkaan

¹⁷¹ HE 266/2014 vp, s. 38. Ihmiskaupan uhrin majoituksesta ks. lisää *Lampela – Ruuska* 2021.

¹⁷² *Lampela – Ruuska* 2021, s. 25.

¹⁷³ *Lampela – Ruuska* 2021, s. 25–26.

¹⁷⁴ *Lampela – Ruuska* 2021, s. 25–26.

¹⁷⁵ HE 266/2014 vp, s. 38.

erityistarpeita niin kuin ihmiskaupan uhrille järjestetyn erityisen tuen kohdalla kuuluisi. Lisäksi päätösten täytäntöönpanossa ja käsittelyssä on ollut puutteita.¹⁷⁶ Kuntaliitto on yleiskirjeellään ohjeistanut kuntia ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja niihin liittyvissä kunnan velvoitteista. Yleiskirjeen mukaan ihmiskaupan uhri on kunnan asukkaana yhdenvertainen muiden kuntalaisten kanssa sekä oikeutettu samoihin sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain määrittelemiin palveluihin. Näiden lisäksi uhri on kuitenkin oikeutettu auttamislain auttamistoimenpiteisiin täysimääräisesti myös siltä osin, kuin nämä eivät sisälly terveydenhuoltolain tai sosiaalihuoltolain palveluvalikoimiin.¹⁷⁷

Ihmiskaupan uhrilla on oikeus sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin¹⁷⁸ riippumatta siitä, onko hänellä kotikunta Suomessa. Vastaanottolain 25 §:n mukaan ihmiskaupan uhrilla, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa, on oikeus sosiaalihuoltolain 14 §:ssä¹⁷⁹ säädettyihin sosiaalipalveluihin, jos sosiaalihuollon ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on auttamisjärjestelmässä. Lain 26 §:n mukaan ihmiskaupan uhrilla, jolla ei kotikuntaa Suomessa, on oikeus terveydenhuoltopalveluihin terveydenhuoltolain 50 §:ssä¹⁸⁰ ja erikoissairaanhoidon lain 3 §:n 2 momentissa¹⁸¹ säädetyn mukaisesti sekä oikeus terveystalveluihin, jotka terveydenhuollon ammattihenkilö on arvioinut välttämättömiksi. Tarpeen arvioinnin tarvittaviin auttamistoimiin tekee sosiaalihuollon ammattihenkilö asiakkaan kanssa yhdessä. Ihmiskaupan uhri, jolla on kotikunta Suomessa, saa sosiaalipalvelut kotikunnaltansa. Sosiaalihuollon ammattihenkilön on tällöin hyvä sopia auttamisjärjestelmän kanssa tarkoituksenmukaisista auttamistoimista.¹⁸²

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaista toimintaa koskevassa yleissopimuksessa sopimusvaltiot veloitetaan antamaan tarvittavaa sairaanhoito- tai muuta apua niiden alueella laillisesti oleskeleville sellaisille ihmiskaupan uhreille, jotka tällaista apua tarvitsevat. Vastaanottopalveluiden piirissä olevat ihmiskaupan uhrit saavat perussairaanhoidon liittyvät terveystalvelut vastaanotto toiminnan piiristä. Tätä kautta uhrit ovat saaneet apua useisiin

¹⁷⁶ EOAK/3489/2017 s. 25.

¹⁷⁷ Kuntaliiton yleiskirje 16.8.2016

¹⁷⁸ Ks. lisää sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluista ihmiskaupan uhrille International Organization for Migration 2019.

¹⁷⁹ Sosiaalihuoltolain 14 § on muutettu koskemaan uutta hyvinvointialueita, ja se tulee voimaan 1.1.2023. Viitattuun 14 §:än kuuluvia sosiaalipalveluja ovat esimerkiksi sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu ja mielenterveystyö.

¹⁸⁰ Terveydenhuoltolain 50 §:ssä säädetään kiireellisestä hoidosta: kiireellinen sairaanhoito on annettava sitä tarvitsevalle potilaalle riippumatta hänen asuinpaikastaan.

¹⁸¹ Erikoissairaanhoidon lain 3 §:n 2 momentin mukaan kunnalla on velvollisuus kiireellisissä tapauksissa sellaisen henkilön erikoissairaanhoidon, jolla ei ole kotipaikkaa Suomessa.

¹⁸² Sosiaali- ja terveysministeriö 3/2019, s. 3.

tilanteisiin. Vastaanottokeskusten tarjoamat palvelut eivät kuitenkaan ole aina riittäviä, jolloin vastaanottokeskukset ovat ottaneet yhteyttä auttamisjärjestelmään. Uhrin tarpeet ovat esimerkiksi voineet vaatia hoitoa, joka ei sisälly vastaanottopalveluihin.¹⁸³

Huomionarvoista on, että Joutsenon vastaanottokeskuksessa olevat uhrin saavat terveystalveluja yksinkertaisemmilla menettelyillä sekä joutuisemmin kuin kuntapalveluiden piirissä olevat ihmiskaupan uhrin. Kunnat esimerkiksi järjestävät terapiapalvelut normaalin KELA-menettelyn kautta. Monet kunnat katsovat, että myös ihmiskaupan uhrin tulee olla kunnan perustoimeentulotuen asiakas saadakseen terapiapalveluita julkisen sektorin kustantamana. Terapian saaminen näyttää kuitenkin olevan myös Joutsenon vastaanottokeskuksessa vaikeinta niille, jotka sitä eniten tarvitsisivat.¹⁸⁴

3.3.3.5 Tulkki- ja käännöspalvelut

Suurin osa ihmiskaupan uhreista tulee Suomen ulkopuolelta. He eivät yleensä osaa suomen kieltä, eivätkä pysty ymmärtämään sitä niin, että saisivat tarvittavaa tietoa oikeuksistaan ja auttamistoimista. Ihmiskaupan uhreille on annettu oikeus tulkki- ja käännöspalveluihin, jotta he voisivat mahdollisimman täysimääräisesti saada tietoa oikeuksistaan ja tilanteestaan. Tulkkipalvelut koskevat auttamisjärjestelmän sekä sen puitteissa järjestettävien palveluiden ja toimenpiteiden käytön turvaavia tulkkipalveluita. Muissa asioissa tulkkipalveluista huolehtii asianomainen viranomaisn.¹⁸⁵ Ongelmia on kuitenkin huomattu joidenkin tahojen kokemattomuudessa käyttää tulkkeja asiakastilanteissa. Esimerkiksi kaikki terapeutit eivät ole olleet halukkaita tai tottuneita järjestämään terapiaa tulkkauksen kanssa. Myös tulkkien vaihtuvuus ja epätietoisuus siitä, kuka tulkki saapuu esimerkiksi terapeutin vastaanotolle, on tuottanut ongelmia. Luottamussuhteiden syntyminen on hankaloitunut, mikäli tulkki on vaihtunut joka kerralle. Asiakkaan puhuessa vain omaa äidinkieltään, voi palveluita olla myös mahdotonta järjestää ilman tulkkausta.¹⁸⁶ Siten mahdollisuus tulkkaukseen tulee olla turvattu kaikkien palveluiden piirissä. Alaikäinen ihmiskaupan uhri saa tulkki- ja käännöspalveluita samoin edellytyksin kuin täysi-ikäinen ihmiskaupan uhri, eikä erillistä säännöstä alaikäisten tulkkaus- ja käännöspalveluista ole.

¹⁸³ Koskenoja ym. 2018, s. 59.

¹⁸⁴ Koskenoja ym. 2018, s. 59–60.

¹⁸⁵ HE 266/2014 vp, s. 38–39.

¹⁸⁶ Koskenoja ym. 2018, s. 61.

3.3.4 Auttamisjärjestelmästä poistaminen

Kansainväliset velvoitteet eivät määrittele kovinkaan tarkasti auttamisjärjestelmästä poistamisen edellytyksiä. Ihmiskauppadirektiivi on liittänyt avun tarjoamisen keston rikosprosessiin, joka kuitenkin on ongelmallista siksi, ettei kaikilla ihmiskaupan uhreilla ole käynnissä rikosprosessia. EN:n yleissopimus taas on liittänyt avun tarjoamisen keston uhrin toipumisaikaan, ja uhri voidaan poistaa auttamisjärjestelmästä, kun hän on toipunut. Kansainväliset velvoitteet eivät siten aseta tarkkoja ehtoja poistamiselle, vaan poistamiskäytäntö on Suomen lainsäädännössä muotoutunut omanlaisekseen. Suomen lainsäädännössä auttamisjärjestelmästä poistamista ei ole sidottu rikosprosessin keston ongelmallisuuden vuoksi. Hallintolain (6.6.2003/434) 34 §:n mukaisesti auttamisjärjestelmästä poistettavalle henkilölle on varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selvitys asiaan liittyen. Kuuleminen tapahtuu käytännössä sellaisen oikeudellisen avustajan kanssa, joka henkilölle on määrätty.¹⁸⁷

Auttamisjärjestelmästä poistamisesta säädetään vastaanottolain 38 f §:ssä. Henkilö voidaan poistaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä kokonaisarvion perusteella silloin, kun uhri ei enää ole auttamistoimien tarpeessa, henkilöä ei ole tunnistettu ihmiskaupan uhriksi, kyseessä ei katsota olevan ihmiskaupparikos, syyttäjä ei nosta syytettä ihmiskaupparikoksesta, koska ihmiskaupparikosta ei ole tehty tai kyseessä on muu rikos, tuomioistuin on todennut, ettei kyseessä ole ihmiskaupparikos, henkilö poistuu tai poistetaan maasta taikka henkilö on kadonnut tai ilmoittaa haluavansa pois auttamisjärjestelmästä. Vaikka lainkohdetaan onkin kirjattu ensimmäiseksi auttamistoimien tarpeettomuus uhrille, on muilla perusteilla kuitenkin ollut käytännössä suurempi merkitys. Varsinkin rikosprosessiin liittyvät syyt ovat yleisiä: jos henkilön katsotaan työperäisen ihmiskaupan sijaan joutuneen esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyrrjinnän kohteeksi, ei asiakasta katsota ihmiskaupan uhriksi vaan hänet voidaan poistaa järjestelmästä.¹⁸⁸ Yleisimmät syyt vuosina 2006–2013 auttamisjärjestelmästä poistamiselle on ollut maasta poistuminen (22) tai tuettu palaaminen (24), poliisin tai syyttäjän näkemys siitä, ettei kyseessä ole ihmiskauppa (25), oleskeluluvan tai vastaavan saaminen (13) sekä henkilön oma tahdonilmaisu tai käyttäminen (7) sekä käännäyttäminen (5).¹⁸⁹

¹⁸⁷ HE 266/2014 vp, s. 43.

¹⁸⁸ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 14.11.2016, s. 6.

¹⁸⁹ HE 266/2014 vp, s. 8.

Vastaanottolain mukaan Joutsenon vastaanottokeskus vastaa uhrin poistamisesta auttamisjärjestelmästä. Auttamisjärjestelmästä poistaminen tapahtuu kokonaisarvion perusteella, jota varten Joutsenon vastaanottokeskus voi kuulla monialaista asiantuntijaryhmää.¹⁹⁰ Henkilö poistetaan auttamisjärjestelmästä, mikäli hän ei enää ole auttamistoimien tarpeessa. Vastaanottolain 38 f §:n mukaan auttamisjärjestelmästä poistetulle ihmiskaupan uhrille voidaan antaa kohtuullinen aika auttamistoimia päätöksen jälkeen. Auttamistoimien ei siis tarvitse loppua auttamisjärjestelmästä poistamiseen.¹⁹¹ Auttamisjärjestelmästä poistaminen ei myöskään välttämättä johda siihen, että henkilö poistetaan auttamisjärjestelmästä välittömästi.¹⁹² Auttamisjärjestelmä myös pyrkii ohjaamaan asiakkaat muiden palveluiden piiriin.¹⁹³ Sääntely koskee kaikkia ihmiskaupan uhreja heidän ulkomaalaisoikeudellisesta asemastaan riippumatta. Esimerkiksi henkilö, joka ollaan poistamassa maasta, voi saada auttamistoimia, kunnes hän on poistunut maasta. Joutsenon vastaanottokeskuksen päätöksellä uhrin poistamista auttamisjärjestelmästä koskeva päätös voidaan panna heti täytäntöön myös ilman lainvoimaa, ellei päätöksessä toisin ole määrätty.¹⁹⁴

3.3.5 Ihmiskaupan uhrin palauttaminen

Auttamisjärjestelmään ei tullut ennen vuotta 2014 juurikaan laittomasti maassa olevia. Uhrin oleskelivat maassa pääasiallisesti laillisesti muun muassa työnteon perusteella myönnettyllä oleskeluluvalla tai uhrin vireillä olleen turvapaikka- tai oleskelulupahakemuksen perusteella.¹⁹⁵ Paperittomien henkilöiden määrän lisääntyminen uhreina on kuitenkin kasvanut vuoden 2015 jälkeen, ja sen epäillään kasvavan entisestään.¹⁹⁶ Tällöin myös uhrien palauttamiset lisääntyvät suhteessa saapuviin paperittomiin. GRETA:n ensimmäisen raportin mukaan Suomen viranomaisten tulisi ryhtyä lisätoimiin varmistaakseen, että ihmiskaupan uhrin palauttaminen tapahtuu ihmiskaupan uhrin oikeudet, turvallisuus ja ihmisarvo huomioon ottaen¹⁹⁷. Viranomaisten tulisi myös kehittää yhteistyötä ihmiskaupan uhrin alkuperämaiden kanssa, jotta varmistetaan asianmukainen riskinarviointi, turvallinen paluu sekä uhrien

¹⁹⁰ HE 266/2014 vp, s. 42.

¹⁹¹ HE 266/2014 vp, s. 43.

¹⁹² HE 266/2014 vp, s. 8.

¹⁹³ Ihmiskauppa.fi, asiakkuuden alkaminen ja päättyminen.

¹⁹⁴ HE 266/2014 vp, s. 43.

¹⁹⁵ HE 266/2014 vp, s. 6.

¹⁹⁶ Koskenoja ym. s. 160.

¹⁹⁷ Ruotsille antamassaan ensimmäisessä raportissa GRETA on katsonut, että Ruotsin viranomaisten tulisi ryhtyä lisätoimiin varmistaakseen palauttamiskieltovelvoitteiden noudattamisen yleissopimuksen 40 artiklan 4 kohdan mukaisesti sekä vahvistettava yhteistyötä ihmiskaupan uhrien alkuperämaiden kanssa turvallisuuden ja vapaaehtoisen paluun tukemisessa sekä uhrien tehokkaassa sopeuttamisessa.

tehokas sopeuttaminen.¹⁹⁸ GRETA:n ohjeistuksen mukaan ihmiskaupan uhreja ei tulisi palauttaa sellaiseen maahan, josta he ovat ensiksi hakeneet turvapaikkaa, mutta jossa heitä kohtaa riski joutua uudelleen uhriksi. Myös uudelleen uhriksi joutumisen vaara laukaisee valtion velvollisuuden suojella uhria Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4 artiklan loukkaukselta.¹⁹⁹

Avustusjärjestelmään otetuilla ihmiskaupan uhreilla on vastaanottolain 38 a §:n mukaan oikeus saada tuki turvalliselle vapaaehtoiselle paluulle. Paluun tukemisesta säädetään vastaanottolain 31 §:ssä. Uhrin tilanteen mukaan vapaaehtoisesta paluusta järjestää joko avustusjärjestelmä tai uhrin kotikunta.²⁰⁰ Uhrille, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa, voidaan kohtuulliset matka- ja muuttokustannukset kotimaahan tai muuhun maahan korvata. Jotta kulut korvataan, tulee pääsyn maahan olla taattu. Korvaus on yhdelle henkilölle enintään kahden kuukauden toimeentulotuen perusosan suuruinen määrä.²⁰¹ Ihmiskaupan uhreille tulee EN:n yleissopimuksen selitysmuistion mukaan myöntää uusittavissa oleva oleskelulupa.²⁰² Selitysmuistion mukaan henkilöä ei myöskään saa palauttaa, ennen kuin tunnistamisprosessi on saatu päätökseen. Vaarana on, etteivät uhrien oikeudet toteudu täysimääräisesti ja oikeudet olisivat vain teoreettisella tasolla olemassa, mikäli palautus kesken tunnistamisprosessin olisi mahdollista.²⁰³

Paluuapua²⁰⁴ on saatavilla myös ihmiskaupan uhreille AVR:n kautta. AVR on Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM) sekä Maahanmuuttoviraston yhteinen vapaaehtoisesta paluusta ohjelma, jonka avulla annetaan tukea siirtolaisille, jotka eivät halua tai pysty jäädä vastaanottamaan maahan, vaan haluavat palata lähtömaahansa vapaaehtoisesti. IOM painottaa sekä paluun tapahtumista vapaaehtoisesti että palaajan tietoutta tuen ehdoista. Tuki voi olla taloudellista, hallinnollista tai logistista, joista taloudellisella tuella katetaan esimerkiksi paluumatkan kustannuksia sekä uuden elämän aloittamista palaajalle. Tuen voi saada ihmiskaupan uhri, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa.²⁰⁵ Ihmiskaupan uhrien katsotaan kuuluvan

¹⁹⁸ GRETA 2015, s. 44–45.

¹⁹⁹ GRETA 2020. Ks. myös Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020, s. 65–66.

²⁰⁰ GRETA 2019, kohta 177, s. 33.

²⁰¹ HE 266/2014 vp, s. 39.

²⁰² EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 68.

²⁰³ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 131.

²⁰⁴ Ruotsissa paluuapua tarjoaa CABS vapaaehtoisesta paluusta tueksi. CABS:n kansallinen koordinaattorin toimisto koordinoi yhteistyötä ruotsalaisten sidosryhmien ja IOM:n välillä Helsingissä. Ks. lisää GRETA 2018 s. 38.

²⁰⁵ IOM Finland – Avustettu vapaaehtoinen paluu ja paluutuki.

erityisen haavoittuvaan ryhmään, jonka vuoksi he saavat yleensä rahatuen suurimman määrän.²⁰⁶

Suomen lainsäädäntö ei sisällä suoraa kieltoa henkilön maasta poistamiselle sen prosessin aikana, kun hänet tunnustetaan ihmiskaupan uhriksi.²⁰⁷ Ulkomaalaislain 146 § kuitenkin painottaa kokonaisharkintaa: ennen kuin henkilö voidaan poistaa maasta, on huomioon otettava kokonaisuudessaan asia sekä sen olosuhteet. Tämä tarkoittaa, että huomioon otetaan asianomaisen henkilökohtainen tilanne täysimääräisesti, vaikka olisi selvää, ettei henkilöllä ole Suomessa oleskeluun oikeuttavia asiakirjoja.²⁰⁸

Vastaanottolaki ei anna selvää vastausta siihen, onko palauttamista koskevat tukijärjestelyt vain vapaaehtoista palautusta koskevia vai myös pakkopalautuksia koskevia. Lain esityöt kuitenkin viittaavat edelliseen. Suomen viranomaisten mukaan kuitenkin käytännössä tukea on maksettu vain silloin, kun henkilöt ovat palanneet vapaaehtoisesti. Pakkopalautuksissa tuen antaminen on vaikeaa, koska niitä toisinaan toteutetaan niin nopeasti, ettei auttamisjärjestelmä pysty olemaan yhteydessä vastaanottavan maan tukipalveluihin.²⁰⁹ Kansallisen ihmiskaupparaportoinnin lausuntojen mukaan GRETA kuitenkin katsoo Suomen välittävän niistä olosuhteista, joihin ihmiskaupan uhrit palautetaan. Kuitenkaan ihmiskaupparaportoinnin mukaan uudelleen uhriksi joutumisen riskiä sekä lapsen etua ei ole arvioitu tarpeeksi palauttamispäätösten yhteydessä.²¹⁰

Ihmiskaupan uhrille voidaan auttamistoimena antaa turvallisen paluun tukeminen. Uhria palautettaessa kotimaahan ei häntä saa jättää kokonaan vailla apua, vaan paluuseen tulee sisältyä myös tukitoimia. Lisäksi EN:n yleissopimuksessa painotetaan uhrin ihmisarvon huomioon ottamista häntä palautettaessa. Haavoittuvan asemansa vuoksi ihmiskaupan uhreilla on riski joutua uudelleen uhriksi, joka myös tulee ottaa huomioon paluuta toteutettaessa. Vapaaehtoisen paluun avulla ihmiskaupan uhrilla on oikeus tukitoimiin myös eri järjestöjen kautta. Uhrin paluu kotimaahan tulee kuitenkin punnita tarkkaan varsinkin pakkopalautuksissa, sillä usein uhri voi jäädä kokonaan ilman apua palattuaan lähtömaahan. Uhreja on myös palautettu siihen lähtömaahansa, jossa he ovat joutuneet ihmiskaupan uhreiksi. Tätä on kritisoitu laajalti ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevien keskuudessa. Lisäksi useat uhrien kanssa työskentelevät pitäisivät oikeutettuna paperittomien oleskelun laillistamista

²⁰⁶ GRETA 2019, kohta 178, s. 34.

²⁰⁷ GRETA 2019, kohta 181, s. 34.

²⁰⁸ GRETA 2019, kohta 181, s. 34.

²⁰⁹ GRETA 2019, kohta 183, s. 34.

²¹⁰ Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020, s. 65–66

silloin, kun uhrin otetaan auttamisjärjestelmään.²¹¹ Kun pelkona on paperittomuudesta kiinni jääminen auttamisjärjestelmään hakemisen myötä, voivat uhrin tällä perusteella jättää hakematta apua.²¹² Pakkopalautusten on myös todettu vaarantavan ihmiskaupan uhrien suojelua, sillä vain harvat maasta poistetuista uhreista ovat antaneet suostumuksensa Suomen viranomaisille siitä, että heidän joutumisestaan uhriksi annettaisiin ilmoitus vastaanottajamaan viranomaisille.²¹³

3.3.6 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa

Ulkomaalaislain 52 a §:n 1 momentin mukaan Suomessa olevalle ihmiskaupan uhrille myönnetään tilapäinen oleskelulupa²¹⁴, jos ihmiskaupan uhrin oleskelu Suomessa on perusteltua ihmiskaupan esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi, ihmiskaupan uhri on valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi sekä ihmiskaupan uhrilla ei ole enää siteitä ihmiskaupasta epäilyihin²¹⁵. Kaikkien kolmen edellytyksen tulee täyttyä. Momentti vastaa siten uhrin direktiivin 8 artiklan edellytyksiä sekä täyttää rikosoikeudenkäynnin tai tutkinnan vaatiman oleskelu- ja yhteistyötarpeen osalta myös yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohdan b alakohdan asettamat vaatimukset. 14 artikla ei kuitenkaan edellytä ulkomaalaislaissa vaadittavaa siteiden katkaisemista ihmiskaupasta epäilyihin.

Oleskelulupa ihmiskaupan uhrille voidaan ulkomaalaislain 52 a §:n 2 momentin mukaan myöntää jatkuvana ja riippumatta siitä, täytyvätkö 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetyt edellytykset, jos ihmiskaupan uhrin katsotaan olevan erityisen haavoittuvassa asemassa.²¹⁶ Kyseinen lainkohta täyttää myös osaltaan 14 artiklan 1 kohdan a alakohdan asettamat vaatimukset. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisukäytännössään katsonut, että oleskeluoikeutta ei voida myöntää, jos vireillä ei ole rikosprosessia eikä uhri ole erityisen haavoittuvassa

²¹¹ Koskenoja ym. 2018, s. 160.

²¹² Koskenoja ym. 2018, s. 160 sekä Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020, s. 65.

²¹³ Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2020, s. 65.

²¹⁴ Ruotsissa ihmiskaupan uhrin sekä ihmiskaupan todistajat ovat oikeutettuja vähintään kuuden kuukauden mittaiseen määräajaiseen oleskelulupaan, jonka myöntää maahanmuuttovirasto rikostutkinnasta vastaavan syytäjän hakemuksesta. HE 266/2014 vp, s. 21.

²¹⁵ Esimerkiksi KHO:2017:43 ihmiskaupan uhri sai oleskeluluvan ulkomaalaislain 52 a §:n perusteella.

²¹⁶ Maahanmuuttovirasto – oleskelulupa ihmiskaupan uhrille.

asemassa.²¹⁷ Ihmiskaupan uhri, joka on oleskeluluvan haltija, saa ulkomaalaislain 78 §:n nojalla oikeuden tehdä rajoittamattomasti töitä Suomessa.²¹⁸

Oleskeluluvat on siten jaettu 52 a §:n 1 momentin tilapäiseen oleskelulupaan ja saman pykälän 2 momentin jatkuvaan oleskelulupaan. Oleskeluluvan saaminen on myös sidottu vahvasti rikosprosessiin. Oleskeluluvan myöntämisen tarkoituksena on ihmiskaupparikoksen tutkinnan tukeminen siten, että viranomaisella on mahdollisuus saada merkityksellisiä tietoja rikostorjuntaa, esitutkintaa ja rikostiedustelua varten.²¹⁹ Rikosprosessin edellytys kumoutuu, jos uhrin katsotaan olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, mutta esimerkiksi KHO:n oikeuskäytännön perusteella edes naisen ja tämän alaikäisen lapsen ei katsottu kuuluvan erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin huolimatta kotimaassa.²²⁰ Lain esitöiden mukaan henkilö voi olla erityisen haavoittuvassa asemassa esimerkiksi silloin, kun henkilöön kohdistuu vakava rikollisjärjestön aiheuttama uhka, ja uhrin kotimaan viranomaiset eivät kykene tai halua puuttua asiaan. Oleskelulupaa voidaan hakea myös muulla kuin ihmiskaupan uhri-statusella, jolloin kyseeseen tulee muut ulkomaalaislain 4 luvussa säädetyt perusteet.²²¹

²¹⁷ KHO:2017:42.

²¹⁸ Ks. lisää Maahanmuuttovirasto – oleskelulupa ihmiskaupan uhrille sekä Maahanmuuttovirasto – Työnteko-oikeus.

²¹⁹ HE 266/2014 vp, s. 10.

²²⁰ KHO:2017:42.

²²¹ HE 266/2014 vp, s. 10.

4 LASTEN ERITYISASEMA IHMISKAUPAN UHRINA

4.1 Yleistä lapsikaupasta

Lapsikauppa on kansainvälinen ihmisoikeusongelma, joka vaarantaa lasten oikeuksia laajalaisesti. Lapsikaupassa ongelmia esiintyy uhrien tunnistamisessa sekä avun piiriin pääsemisessä. Vaikka lapsiuhreja on Suomessa tunnistettu vähän, ei sen voi katsoa kertovan koko lapsikaupan laajuutta.²²² Kyse on laajalle levinneestä ilmiöstä, joka vaikuttaa monista eri lähtökohdista olevien lapsien elämään. Kansainvälisissä sopimuksissa valtiot on veloitettu suojelemaan yhteiskunnassa heikossa asemassa olevia lapsia kaikenlaiselta hyväksikäytöltä, myös lapsikaupalta. Lapsikaupan onkin kuvailtu olevan yksi aikamme suurimmista ihmisoikeusongelmista.²²³ Euroopan unionin ihmiskauppaa koskevan puitepäätöksen mukaan lapset ovat haavoittuvampia ja siksi aikuisia suuremmassa vaarassa joutua ihmiskaupan uhreiksi, ja heitä tulisi pitää erityisen haavoittuvina neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS(13)²²⁴ mukaisesti. Lapsiuhreja tulee suojella erityisin toimin ottaen lapsen etu huomioon.²²⁵ Ihmiskauppadirektiivin 16 artiklassa korostetaan ottamaan huomioon ilman huoltajaa olevien lasten erityisasema sekä löytämään kestävä ratkaisun lapsen tilanteeseen huomioimalla lapsen edun yksilöllinen arviointi. Artiklassa myös korostetaan holhoojan määräämistä tarvittaessa.²²⁶ Perustuslain 6 §:n 3 momentti lapsen oikeuksista²²⁷ pohjautuu lapsen oikeuksien sopimuksen voimaantumiseen. Sopimuksen on katsottu aloittaneen uuden aikakauden maailmanlaajuisesti lasten oikeuksien määrittelyssä.²²⁸

Lapsiuhrien suojelemisessa ja auttamisessa auttamisjärjestelmän tulee toimia yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten sekä suojelusta vastaavan poliisin kanssa.²²⁹ Ihmiskaupan lapsiuhrien erityisasema korostuu auttamisjärjestelmässä muun muassa eri toimijoiden välisessä yhteistyössä. Kaiken toiminnan lähtökohtana on lapsen etu, ja huomioon otetaan myös lapsen turvallisuus sekä turvallisten ja pysyvien ihmissuhteiden luominen sijoituspaikassa.

²²² Unicef lausuntopyyntö SM008:00/2012.

²²³ Nieminen 2005b, s. 1.

²²⁴ Lapsia olisi pidettävä 2001/220/YOS: Neuvoston puitepäätös, tehty 15 päivänä maaliskuuta 2001, uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä 2 artiklan 2 kohdan, 8 artiklan 4 kohdan ja 14 artiklan 1 kohdan mukaisesti erityisen haavoittuvina.

²²⁵ Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelevalle työryhmän mietintö 2010, s. 7.

²²⁶ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 22.

²²⁷ PL 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

²²⁸ Hakalehto 2018, s. 5.

²²⁹ HE 266/2014 vp, s. 26

Lasten palveluja suunniteltaessa hyödynnetään eri ammattilaisia niin moniammatillisesta arviointiryhmästä kuin myös ulkopuolisia asiantuntijoita, joita ovat esimerkiksi lastensuojeluviranomaiset. Lapsen edun toteutumiseen pyritään myös lapsen huoltajan tai edustajan kuulemisen avulla. Viranomaisilla on käytössään myös Oulun vastaanottokeskuksen ja moniammatillisen arviointiryhmän yhteistyössä laatima työohje alaikäisten ihmiskaupan uhrien auttamisesta.²³⁰ Lisäksi Joutsenon vastaanottokeskus tekee yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa, jotta lapsiuhreilla olisi saatavilla laadukasta ja tehokasta apua.²³¹ Aiemmin alaikäisten uhrien auttamisesta vastasi Oulun vastaanottokeskus²³², mutta vuonna 2012 ihmiskaupan uhrien auttaminen keskitettiin Joutsenon vastaanottokeskukselle käytännöllisyyden vuoksi. Myös alaikäiset ovat siitä lähtien saaneet apua Joutsenon vastaanottokeskuksesta.²³³

Sekä Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirja että EU:n ihmiskauppaa koskeva puitepäättös käsittelevät molemmat alaikäisten erityisasemaa. Puitepäätöksessä kehoitetaan kiinnittämään erityistä huomiota ihmiskaupan uhreina oleviin lapsiin sekä heidän asemaansa rikosoikeudenkäyntimenettelyssä puitepäätöksen 2001/220/YOS mukaisesti. Puitepäättös myös velvoittaa jäsenvaltiot ottamaan huomioon lapsien haavoittuvuuden sekä siitä seuraavan suuremman riskin joutua ihmiskaupan uhriksi. Ihmiskauppalisäpöytäkirja taas käsittelee erityisesti lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa. Se velvoittaa sopimusvaltiot suojelemaan erityisesti lapsia joutumasta ihmiskaupan uhreiksi sekä ryhtymään toimenpiteisiin, jotka vähentävät ihmiskaupalle altistavia tekijöitä²³⁴. Ihmiskauppalisäpöytäkirja myös velvoittaa sopimusvaltiot järjestämään ihmiskauppaa koskevia koulutuksia, joissa käsitellään myös lapsiin kohdistuvia kysymyksiä.

Koska ihmiskauppa on piilorikollisuutta, on vaikea antaa täsmällisiä lukuja ihmiskaupan uhreista. Uhrien tunnistamisessa on haasteita, mikä vaikuttaa suoraan tunnistettujen uhrien määrään. Rikokset voivat myös tulla käsittelyyn muulla rikosnimikkeellä kuin ihmiskauppana, esimerkiksi parituksena.²³⁵ Lasten tunnistaminen ihmiskaupan uhreiksi on vaikeaa myös siksi, etteivät he välttämättä osaa kertoa itse tilanteestaan, eivätkä he mahdollisesti ymmärrä myöskään sitä, että kyseessä on ihmiskauppaa. Lisäksi lapset eivät välttämättä

²³⁰ Sisäasiainministeriö 32/2013 s. 63.

²³¹ Ks. *Kervinen – Ollus* 2019.

²³² Työministeriön ohjausryhmän ehdotus N:o 383 2007, s. 83–89.

²³³ Migri 2012, s. 5.

²³⁴ Ihmiskaupalle altistavia tekijöitä ovat mm. köyhyys, maiden kehittymättömyys sekä tasa-arvoisten mahdollisuuksien puuttuminen. Palermon sopimuksen ihmiskauppalisäpöytäkirja artikla 9.

²³⁵ *Kervinen – Ollus* 2019, s. 36.

luota viranomaisiin ja ammattilaisiin, ja voivat olla tietämättömiä viranomaisten velvollisuuksista ja tehtävistä. Lasten kertomusten tulkitseminen on myös vaikeaa, sillä lapsi saattaa salata tapahtuneen kertomalla peitetarinan.²³⁶

Yksin maahan tulevilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on suurentunut riski joutua ihmiskaupan uhriksi.²³⁷ Alaikäisten uhriksi joutuneiden määrä on vuonna 2016 noussut selvästi edellisvuosiin verrattuna. Huomionarvoista on myös se, että poikia esitettiin auttamisjärjestelmään vuosina 2014–2016 tyttöjä enemmän. Ero ei kuitenkaan ole määrällisesti merkittävä.²³⁸ Alaikäiset tytöt joutuivat useimmiten joko seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkoavoliiton kohteiksi. Pojat taas useimmiten joutuivat työhön liittyvän hyväksikäytön kohteeksi. Kuitenkin myös poikien seksuaalinen hyväksikäyttö on lisääntynyt. Poikiin kohdistunut seksuaalinen hyväksikäyttö koskee erityisesti afganistanilaisia poikia tanssijapoikailmiön²³⁹ myötä.²⁴⁰

Kansainvälisissä velvoitteissa lapsikauppa on määritelty hyvin samankaltaisesti. Lapsikaupalla tarkoitetaan tekoa tai liiketointa, jossa henkilö tai ryhmä henkilöitä luovuttaa lapsen toiselle vastiketta vastaan.²⁴¹ Kansainvälisissä ihmiskauppaa koskevissa sopimuksissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä. Lapsikauppaa on säännelty useissa eri sopimuksissa, julistuksissa sekä puitepäätöksissä, joilla pyritään suojelemaan lasta joutumasta erityisen haavoittuvaisuutensa vuoksi ihmiskaupan uhriksi. Valtioille on asetettu lapsikaupan suhteen laaja-alaisia velvoitteita, joiden tavoitteena on lapsikaupan ehkäisy, tunnistaminen sekä avun piiriin pääseminen. Esimerkiksi lapsen oikeuksien yleissopimus lisäpöytäkirjoineen, Palermon yleissopimus sekä ILO:n yleissopimus nro 182²⁴² käsittelevät kaikki osaltaan lapsikauppaa ja sen muotoja.

Lapsen oikeuksien sopimus koostuu neljästä peruseriaatteesta. Yleissopimuksen 2 artiklan syrjinnän kieltäminen, 3 artiklan lapsen edun periaate, 6 artiklan lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä 12 artiklan lapsen näkemyksen huomioon ottaminen muodostavat pohjan lapsen oikeuksille. Suomessa saatettiin vuonna 2012 voimaan sopimuksen

²³⁶ HE 266/2014 vp s. 7.

²³⁷ Koskenoja ym. 2018, s. 18.

²³⁸ Koskenoja ym. 2018, s. 39.

²³⁹ Tanssijapoikailmiö on Afganistanissa esiintyvä ilmiö, jossa alaikäiset pojat tanssivat ja viihdyttävät aikuisia miehiä, jotka seksuaalisesti hyväksikäyttävät heitä. Ilmiö tunnetaan Bacha Bāzina. Ks. lisää *Prey* 2021.

²⁴⁰ Koskenoja ym. 2018, s. 4.

²⁴¹ Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta.

²⁴² Lapsityön pahimpien muotojen kieltäminen ja välittömät toimet niiden poistamiseksi (SopS 16/2000).

lisäpöytäkirja²⁴³, jonka 9 artiklassa sopimusvaltioiden edellytetään varmistavan rikosten uhreille asianmukaisen avun.²⁴⁴ Lapsen oikeuksien sopimukseen suhtautuminen kuitenkin vaihtelee kansainvälisesti. Suomessa ja monissa muissa ihmisoikeuksien toteuttamiseen sitoutuneissa valtioissa lapsen oikeuksien sopimusta pidetään oikeudellisesti sitovana, jolla edistetään lapsen ihmisoikeuksien toteutumista. Osassa valtioista sopimus taas nähdään poliittisena välineellä, jolla voidaan edistää lapsisensitiivistä politiikkaa.²⁴⁵

Lapsen oikeuksien sopimuksen 11 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä toimiin lasten laittomien maasta kuljetuksien ja ulkomailta palauttamatta jättämisen ehkäisemiseksi. 16 artiklan mukaan lapsen yksityisyyteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä laittomasti, kuten myöskään hänen kunniaansa tai mainetta ei saa halventaa laittomasti. Lapsella on myös oikeus lain suojaan tällaisilta puuttumisilta ja halventamisilta. Lasten oikeuksien sopimuksen 19 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta fyysiseltä ja henkiseltä väkivallalta. Lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklan mukaisesti lapsella on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun tai tukeen, kun tämä on vailla perheen turvaa. Sopimusvaltioiden tulee tällöin taata lapselle vaihtoehdoisen hoidon siten kuin kansallisessa lainsäädännössä säädetään. Sopimuksen 32 artiklan mukaan lapsella on oikeus tulla suojelluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä sekä työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaisi tai haittaisi hänen koulutustaan tai on vahingollinen hänen terveydelleen tai kehitykselleen. Sopimuksen 34 artikla taas koskee seksuaalista ihmiskauppaa: lasta tulee suojella kaikelta seksuaalisen riiston sekä hyväksikäytön muodoilta. Sopimusvaltioiden tulee estää lapsen houkutteleva tai pakottaminen osallistumaan laittomiin seksuaalisiin tekoihin, lasten hyväksikäyttö prostituutiossa tai muussa laittomassa seksuaalisen toiminnan harjoittamisessa sekä lasten hyväksikäyttö pornografisissa esityksissä ja aineistoissa. Ihmiskauppaa yleisesti koskeva 35 artikla velvoittaa sopimusvaltiot estämään lasten ryöstö, myynti sekä kauppaaminen sen kaikissa muodoissa ja tarkoituksissa. 36 artikla velvoittaa sopimusvaltiot suojelemaan lasta kaikilta hänen hyvinvointiaan uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta. Sopimusvaltiot velvoitetaan ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin sopimuksen 39 artiklassa, jotta kaltoinkohtelun uhriksi joutunut lapsi toipuisi henkisesti ja ruumiillisesti sekä sopeutuisi yhteiskuntaa. Toipumisen ja

²⁴³ Lapsen oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirja lapsikaupasta ja lasten hyväksikäytöstä prostituutiossa ja pornografiassa.

²⁴⁴ Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 17.

²⁴⁵ *Hakalehto* 2018, s. 36.

sopeutumisen velvoitetaan tapahtuvan ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 22²⁴⁶ todetaan lapsen oikeuksien sopimuksen 6 artiklan (oikeus elämään, henkiinjäämiseen sekä kehittymiseen) sekä 9 artiklan²⁴⁷ (lapsen oikeus elää vanhempiensa kanssa) velvoittavan sopimusvaltiot kohtaamaan tehokkaasti lasten siirtolaisuuden yhteydessä kohtaamia riskejä, jotka vaarantavat lapsen oikeutta elämään, kehittymiseen ja henkiinjäämiseen. Valtioiden tulisi kiinnittää huomiota lasten suojeluun myös ihmiskauppatapauksissa.²⁴⁸ Valtioille on siten asetettu laajasti velvoittava vastuu myös ihmiskaupparikollisuuden torjunnassa uhrien kannalta. Lapsen oikeuksien komitea nosti esiin yleiskommentissaan nro 6 (vuonna 2005) koskien kotimaansa ulkopuolella ilman huoltajaa olevien lasten asemaa ihmiskauppaa koskevia näkökulmia. Komitea velvoittaa valtiot tulkitsemaan yleissopimuksen 34–36 artikloja yhdessä sopimuksen 20 artiklan velvollisuuksien kanssa, jotta varmistetaan ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lapsien suojelu kauppaamiselta ja muilta hyväksikäytön muodoilta.²⁴⁹ Sopimuksen 35 artikla velvoittaa sopimusvaltiot ryhtymään toimenpiteisiin tällaisen kauppaamisen estämiseksi. Tarvittavia toimenpiteitä ovat lasten, jotka ovat ilman huoltajaa tai perhettään, tunnistaminen, heidän sijaintipaikkansa tiedustelu säännöllisesti sekä sellaisten tiedotuskampanjoiden toteuttaminen, jotka ottavat huomioon lapsen iän ja sukupuolen sekä käyttävät lapsille ymmärrettävää tiedotusvälinettä ja kieltä. Myös asianmukaisten työlainsäädäntöjen ja rajojen ylittämistä koskevien lakien säätämistä painotetaan.²⁵⁰ Komitea on myös todennut lapsikaupan uhkaavan lasten oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla). Jotta 6 artikla voisi täysimääräisesti toteutua, tulisi valtioiden ryhtyä lasten suojeleamiseen kaikilla tasoilla lapsikauppaa vastaan. Näitä olisivat mm. kiireelliset menettelyt lapsiuhreille, huoltajien nimeäminen, tietojen antaminen lapsille heihin kohdistuvista riskeistä

²⁴⁶ United Nations Committee on the Rights of the Child - Joint general comment No. 3 (2017) of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. General Comment No 22, (CMW/C/GC/3 – CRC/C/GC/22).

²⁴⁷ Artikla koskee huostaanottoa: Sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista. Tällainen päätös saattaa olla tarpeellinen erityistapauksessa, kuten lapsen vanhempien pahoinpidellessä tai laiminlyödessä lasta tai kun vanhemmat asuvat erillään ja on tehtävä päätös lapsen asuinpaikasta.

²⁴⁸ UNCRC General Comment No. 22, s. 11. Ks. myös UNCRC General Comment No. 23.

²⁴⁹ CRC/GC/2005/6, s. 15.

²⁵⁰ CRC/GC/2005/6, s. 15.

sekä erityisen vaarassa olevien lasten seuraaminen. Toimia myös tulisi arvioida säännöllisesti, jotta niiden vaikuttavuus voidaan varmistaa.²⁵¹

Lapsen oikeuksien sopimuksen 2. lisäpöytäkirja koskee lapsikauppaa sekä lasten hyväksikäyttöä prostituutiossa ja pornografiassa. Lisäpöytäkirjalla pyritään suojelemaan lapsia myynniltä, prostituutiolta sekä lapsipornografialta. Lisäpöytäkirjan avulla sopimusvaltiot tunnustavat olevansa huolestuneita lapsikaupan ja sen lieveilmiöiden vaarallisuudesta. Myös tyttöjen suurempi vaara joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi tunnustetaan. Lisäpöytäkirjan 2. artiklassa lasten myynti määritellään teoksi tai liiketoimeksi, jolla henkilö tai ryhmä luovuttaa lapsen toiselle vastiketta vastaan. Lapsiprostituutiolla taas tarkoitetaan lapsen käyttöä seksuaalisessa toiminnassa vastiketta vastaan. Lisäksi 3 artiklassa määritellään lapsikaupan eri tekoja ja toimintoja, jotka sopimusvaltioiden tulee säätää kuulumaan rikoslain soveltamisalaan. Suomi allekirjoitti 2. lisäpöytäkirjan jo vuonna 2000, mutta eduskunta hyväksyi sen vasta vuonna 2012, jolloin se myös astui voimaan.

Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjan tarkoituksena todetaan olevan ihmiskaupan torjuminen ja ehkäisy, kiinnittäen erityistä huomiota lapsiin. Sopimusvaltioilta myös edellytetään laaja-alaisia toimintasuunnitelmia ja toimenpiteitä ehkäistäkseen erityisesti lapsia joutumasta uudelleen ihmiskaupan uhriksi. Sopimusvaltiot on velvoitettu ryhtymään vähentämään ihmiskaupaan johtavia tekijöitä suojellakseen erityisesti lapsia. ILO:n yleissopimuksessa nro 182 lapsityön pahimmiksi muodoiksi käsitetään myös lapsikauppa kaikkine sen muotoineen. Sopimuksen tavoitteena on estää lapsikauppa ja mahdollistaa lapsille muun muassa ilmainen peruskoulutus. Lisäksi esimerkiksi ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948) sisältää kaikki ihmisen luovuttamattomat oikeudet ja turvaa ne. Koska lapsikauppa on yksi pahimmista ihmisoikeusloukkauksen muodoista, on se vastoin julistuksen periaatteita.

Ihmisoikeuksia tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti: vapausoikeudet ja sosiaaliset oikeudet ovat toisistaan riippuvaisia sekä täydentävät toisiaan monin eri tavoin²⁵². Ihmiskaupan tarkastelun tulee myös olla globaalia: sen sijaan, että keskityttäisiin vain omassa maassamme tapahtuvaan ihmiskauppaan ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, tulisi niitä tarkastella maailmanlaajuisesti (ns. universaaliperiaate).²⁵³ Lapsen oikeuksia turvaavat heille erityisesti suojettujen oikeuksien lisäksi myös muut ihmisoikeudet. Erityiset, pelkästään lapsille tarkoitettut

²⁵¹ CRC/GC/2005/6, s. 9.

²⁵² Ks. myös *Nieminen* 2005a.

²⁵³ *Nieminen* 2005b, s. 135. Ks. lisää *Kimpimäki* 1999.

ihmisoikeudet turvaavat yhdessä muiden ihmisoikeuksien kanssa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja oikeutta elämään.

Ihmiskaupan mahdollisilla lapsiuhreilla on erityistarpeita, jotka tulee ottaa huomioon suunniteltaessa ja toteutettaessa auttamistoimia. Näitä ovat muun muassa tulkkauksipalveluiden järjestäminen maahanmuuttajille. Lapsen tulee myös saada riittävästi oikea-aikaista tietoa hänen ymmärtämällään tavalla.²⁵⁴ Kaikkia valtion alueella ilman huoltajaa oleskelevia tai perheestään eroon joutuneita lapsia koskevat valtioiden oikeudelliset velvollisuudet sekä niiden täytäntöönpanotoimet.²⁵⁵ Lapsen oikeuksien komitean mukaan valtioilla on lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittamana velvollisuus laatia kansallista lainsäädäntöä sekä perustaa hallintorakenteita, luoda tutkimus-, tiedotus- ja tiedonkeruutoimintaa sekä koulutustoimintaa näiden tueksi. Valtioiden ei tule ainoastaan pidättäytyä lasten oikeuksia loukkaavasta toiminnasta vaan myös ryhtyä toimenpiteisiin, jotta lapset voivat nauttia lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatuista oikeuksista ilman syrjintää. Sen lisäksi, että valtioiden tulee tarjota suojelua ja tukea perheestään eroon joutuneille lapsille, tulee valtioiden myös tehdä toimenpiteitä, jotka estävät perheistä eroon joutumisen. Kaikkien toimenpiteiden tulee tapahtua lapsen edun mukaisesti, myös perheiden yhdistämisen.²⁵⁶ Vaikka lapsen oikeuksien sopimus ei erityisesti koskekaan lapsikauppaa, velvoittavat sen säännökset valtioita suojelemaan lapsia ihmiskaupalta. Lapsen oikeuksien sopimus lisäpöytäkirjoineen luo lapsille erityisaseman suhteessa muuhun väestöön heidän haavoittuvuutensa ja siitä seuraavan erityisen suojelun tarpeen vuoksi.

4.2 Lapsen haavoittuvuus ja erityisen suojelun tarve

Lapsien on todettu olevan erityisen suojelun tarpeessa useissa kansainvälisissä sopimuksissa heidän haavoittuvuutensa vuoksi. Lasten erityisaseman voidaan katsoa perustuvan heidän kehittymättömyyteensä ja ei-täysivaltaisuuteen. Lapsia tulee suojella, sillä he eivät pysty siihen itse yhtä hyvin kuin aikuiset. Lasten suojelua voidaan pitää lapsikaupan torjumisen peruspilarina. Kansainvälisissä lapsia koskevissa sopimuksissa, esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimuksessa, lapsille on turvattu yleisiä ihmisoikeuksia laajemmat oikeudet. Nämä erityis-oikeudet pyrkivät turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä osana yhteiskuntaa. Sekä kansallinen lainsäädäntö että kansainväliset sopimukset takaavat lapsille erityisen oikeuden

²⁵⁴ HE 266/2014 vp, s. 26.

²⁵⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitea yleiskommentti nro 6, 2005, s. 7.

²⁵⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitea yleiskommentti nro 6, 2005, s. 7, kohta 13.

suojeluun. Suojelu turvaa lapsen muidenkin oikeuksien toteutumista, ja se on taattu suhteessa vanhempiin sekä yhteiskuntaan.²⁵⁷ Aikuisväestöä heikompana ryhmänä ja vajaavaltaisina lapset tarvitsevat erityistä suojelua ja huolenpitoa, jolle perustuslain 6 § tarjoaa perustan.²⁵⁸

Lasten tarve erityiselle huolenpidolle on todettu Geneven lapsen oikeuksien julistuksessa jo vuonna 1924 sekä YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa 1959. Myös lapsen oikeuksien yleis-sopimuksen valinnaisessa lisäpöytäkirjassa lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (SopS 30–31/2002) todetaan lasten vaativan erityistä suojelua. Sekä ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (8/1976, KP-sopimus), taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksessa (6/1976, TSS-sopimus) että myös eri järjestöjen säännöissä ja asiakirjoissa on tunnustettu erityisen huolenpidon ulottuminen lapseen.²⁵⁹ Lasten erityisen huolenpidon tarve on siten hyvin laajasti tunnustettu sekä turvattu kansainvälisin velvoittein.

Vanhaan lastensuojelulakiin²⁶⁰ kirjattiin lapsen etusija erityiseen suojeluun.²⁶¹ Myös uuden lastensuojelulain yhtenä tarkoituksena on turvata lapsen oikeus erityiseen suojeluun. Sen lisäksi, että lastensuojelun avulla viranomaiset tukevat lasten vanhempia sekä huoltajia heille kuuluvissa kasvatustehtävissä, on lastensuojelulain ja lastensuojelutoimien tarkoituksena myös turvata lapselle oikeus erityiseen suojeluun.²⁶² Lapsen oikeuksien sopimuksessa viitataan sen johdannossa lapsen oikeuksien julistukseen. Julistuksen mukaan lapsi tarvitsee erityistä suojelua, apua ja huolenpitoa kypsymättömyytensä vuoksi sekä ennen syntymää, että sen jälkeen.²⁶³ Lapsen oikeuksien sopimuksen edeltäjän lapsen oikeuksien julistuksen painopiste oli lasten suojelussa sekä hyvinvoinnissa. Julistus sisälsi erityisen suojelun käsitteen, vaikka julistus itsessään ei nähnyt lasta oikeuksien autonomisena haltijana.²⁶⁴

Lapsen oikeudellisen aseman kehityksen taustalla on vaikuttanut suojeluperiaate. Lapsen ajatellaan olevan suojelun kohde, josta sekä huoltajien että julkisen vallan tulee huolehtia lasten ollessa kykenemättömiä siihen vielä itse. Huoltajilla on ensisijainen lapsen suojelun

²⁵⁷ *Aer* 2012, s. 1.

²⁵⁸ *HE 309/1993 vp*, 42–46. *HE 1/1998 vp* (Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi). PL 6 §:n perusteluissa viitataan *HE 309/1993 vp*.

²⁵⁹ Lapsen oikeuksien sopimus.

²⁶⁰ Lapsen julkisoikeudellista hoivaa koskeva lastensuojelulaki (683/1983).

²⁶¹ *Hakalehto – Toivonen* 2021, s. 77.

²⁶² *Aer* 2012, s. 3, 31.

²⁶³ *Hakalehto* 2018, s. 38.

²⁶⁴ *Hakalehto* 2018, s. 36.

vastuu, jota viranomaisien tehtävät täydentävät. Viranomaisella on ensisijainen vastuu lapsen suojelusta silloin, kun lapsi asioi julkishallinnoissa. Suojeluperiaatteen avulla viranomaiset voivat lakiin perustuen suojella lasta myös hänen perheeltään sekä lapsen kehityksen vaarantavilta riskeiltä. Oikeus tulla kuulluksi on lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 2 kohtaan kirjattu ihmisoikeus, joka luo lapselle myös oikeuden saada välttämätöntä huolenpitoa sekä suojelua. Perustuslain 7 § antaa tukea suojeluperiaatteelle luoden jokaiselle oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen että kieltäen ihmisarvoa loukkaavan kohtelun.²⁶⁵ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 ja 5 artikla tukevat suojeluperiaatetta, vaikka sopimuksessa ei mainitakaan erikseen lasten suojelua. 3 artikla kieltää halventavan tai epäinhimillisen kohtelun, kun taas 5 artikla kieltää vapaudenriiston ja mielivaltaisen vapauteen puuttumisen. Alaikäisten kohdalla kynnys epäinhimilliseen ja halventavaan kohteluun täyttyy huomattavasti helpommin täysi-ikäisiin verrattuna.²⁶⁶

Kotimainen lainsäädäntö ei sisällä vastaavanlaista väkivallan ja huonon kohtelun kieltoja kuin lapsen oikeuksien sopimus. Suojeluperiaatteen voidaan kuitenkin katsoa saavan institutionaalista tukea muun muassa perheoikeudellisesta lainsäädännöstä. Lisäksi rikoslain säädökset ilmentävät suojeluperiaatetta siltä osin kuin ne säättävät erityisesti alaikäisiin kohdistuvat teot rangaistaviksi. Myös avioliittolakiin HE 211/2018²⁶⁷ ajama muutos ilmentää suojeluperiaatetta, sillä sen tarkoituksena on kumota säädös, joka sallii alle 18-vuotiaan avioitua erityisestä syystä²⁶⁸. Tämän muutoksen tarkoituksena on myös pakkoavioliittojen ehkäisy.²⁶⁹

Lapsen osallisuutta on lainsäädännössä rajoitettu usein vetoamalla lapsen suojelemiseen. Lainsäädännössä on yksityiskohtaisempia normeja ikärajoista rajoittamaan lapsen osallisuutta kuin turvallisuudesta ja huonon kohtelun ennalta ehkäisemisestä ja niihin puuttumisesta: näiden osalta normisto on hyvin yleispiirteinen. Tällöin suojeluperiaate voi toimia ratkaisutoiminnassa apuna. Vain alaikäisille kuuluu lapsen erityinen oikeus tulla suojelluksi kaikelta haitalliselta kohtelulta. Suojeluperiaatteelle voidaan antaa erilainen painoarvo riippuen tarkasteltavan lapsen iästä sekä suojelun tarpeesta.²⁷⁰

²⁶⁵ Hakalehto 2018, s. 78–80.

²⁶⁶ Hakalehto 2018, s. 81.

²⁶⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta.

²⁶⁸ Esimerkiksi Ruotsissa avioeron saa ilman harkinta-aikaa, jos avioliitto on solmittu toisen ollessa alle 18-vuotias tai voidaan pitää todennäköisenä, jos toinen aviopuoliso on pakotettu avioliittoon. Tällöin myöskään ulkomailla solmittua avioliittoa ei tunnusteta. HE 172/2021 vp, s. 12.

²⁶⁹ Hakalehto 2018, s. 83–85.

²⁷⁰ Hakalehto 2018, s. 84.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ) on tehnyt ihmiskauppaa koskevia päätöksiä²⁷¹, joissa käsitellään muun muassa työperäistä hyväksikäyttöä, lapsiuhrien erityisiä auttamis- ja suojelutarpeita sekä ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa. Wienissä ETYJ-sihteeristössä toimii lisäksi ihmiskaupan vastainen erityisedustaja.²⁷² Päätöksissä kehoitetaan valtioita kehittämään kansallisia suojelu- ja avustustoimenpiteitä, jotka keskittyvät lapsiuhrien erityistarpeisiin sekä varmistamaan, että lapsiuhrit ohjataan nopeasti asianmukaisiin palveluihin. Päätöksessä myös korostetaan valtioiden välisen yhteistyön tärkeyttä lapsiuhrien auttamiseksi ja suojelemiseksi.²⁷³

Suojeluperiaate näkyy myös haavoittuviin ryhmiin kuuluvien lasten erityisen suojelun tarpeessa lapsen oikeuksien sopimuksessa. Näihin ryhmiin kuuluvat lapset ovat muita suurem-
massa riskissä joutua oikeudenloukkausten kohteeksi, minkä vuoksi heidän oikeuksiensa suojelu on erityisen tärkeää.²⁷⁴ Lapsen oikeuksien sopimuksessa painotetaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien sekä riskiryhmiin kuuluvien lasten erityisen suojelun tarvetta. Sopimuksessa on nostettu esille erityisryhmiä, joiden asemaa voidaan pitää erityisen haavoittuvaisena ja näiden ryhmien suojelu on erityisen tärkeää. Sopimuksessa ilmi tuotuja erityisen haavoittuvaisia ryhmiä ovat perheestään erotetut sekä orvot lapset (9 artikla, 20 artikla), adoptoidut lapset (21 artikla), pakolaislapset (22 artikla), lapset, jotka kärsivät kehityksen häiriöstä tai ovat fyysisesti vammaisia (23 artikla), lapset, jotka tarvitsevat terveydenhoidon palveluja (24 artikla), kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset (25 artikla), vähemmistöihin kuuluvat lapset (2 artikla, 30 artikla), lapset, jotka altistuvat huumeille (33 artikla), seksuaaliselle hyväksikäytölle, riistolle ja kaltoinkohtelulle tai ihmiskaupalle altistuvat lapset (34-36 artiklat), sekä lapset, jotka ovat taistelualueilla (38 artikla) tai joutuvat lain kanssa vaikeuksiin (40 artikla).²⁷⁵ Vaikka kaikki lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, on näiden tiettyjen ryhmien koettu olevan tätäkin haavoittuvaisempia ja siten suuremman huolenpidon ja suojelun tarpeessa.

Lasten erityisen suojelun tarve pohjautuu kansainvälisiin velvoitteisiin. Ne asettavat valtioille velvollisuuksia suojella lasta sekä tämän perheeltä että muulta yhteiskunnalta. Lasten haavoittuvuus tekee lapsista alttiimpia hyväksikäytölle ja heihin kohdistuville

²⁷¹ Decision No. 8/07 Combating Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation (MC.DEC/8/07); Decision No. 685 Addendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: Addressing the Special Needs of Child Victims of Trafficking for Protection and Assistance; Decision No. 557 OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings.

²⁷² Sisäasiainministeriö 32/2013, s. 24.

²⁷³ OSCE Decision No. 685.

²⁷⁴ *Hakalehto* 2018, s. 80–81.

²⁷⁵ *Spronk-van der Meer* 2014, s. 31–33. Ks. lisää *Hakalehto - Pahlman* 2018, s. 252–254.

laiminlyönneille, ja valtioiden velvollisuudeksi on asetettu tällaisten hyväksikäyttöjen kitkeminen. Koska lapsilla on aikuisia heikommät mahdollisuudet turvata itse itseään, on valtioille asetettu erityisen vahva velvoite lasten erityiseen suojeluun. Sen avulla kaikille lapsille pyritään turvaamaan heille kuuluvat oikeudet mahdollisimman täysimääräisesti ilman oikeudenloukkauksia.

4.3 Lapsen etu

Auttamistoimia järjestettäessä tulee lapsen etu ottaa huomioon. Auttamistoimien tulee olla lapsen edun mukaisia, jolloin punnittavaksi tulee se, mikä tosiasiallisesti on lapselle paras vaihtoehto. Vastaanottolain 5 §:n mukaan lakia sovellettaessa lapseen tulee erityistä huomiota kiinnittää lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin asioihin. Lisäksi lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon se, mitä lastensuojelulaissa säädetään lapsen edusta ja sen arvioimisesta. Lapsen etua voidaan pitää perustavanlaatuisena oikeusperiaatteena, jonka tehtävänä on ohjata säännösten tulkintaa.²⁷⁶ Lapsen etu on laaja-alainen käsite, joka kokonaisuudessaan sisältää ne oikeudet, joihin lapsi on oikeutettu sekä niiden tosiasiallisen toteutumisen.²⁷⁷ Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan No 14 korostanut lapsen edun kolmea ominaisuutta. Lapsen edun tulee olla lapsen subjektiivinen oikeus, joka luo sopimusvaltioille velvollisuuden toteuttaa lapsen etua. Lapsen etu on myös perustavanlaatuinen tulkintaperiaate. Lisäksi lapsen etua voidaan pitää menettelysääntönä, jolloin lapsen etua arvioitaessa on noudatettava tietyt menettelytapa.²⁷⁸ Lapsen etu pyrkii lapsen kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen vallitsevien olosuhteiden rajoissa.²⁷⁹

Lapsen etua määriteltäessä on tuotava ilmi, mitä tekijöitä on otettu huomioon arvioitaessa lapsen etua sekä miten lapsen etua on punnittu muita mahdollisia asiaan vaikuttavia seikkoja vasten. Tämä velvoittaa päätöksen tekijän tuomaan esiin ratkaisun perusteet avoimesti.²⁸⁰ Koska esimerkiksi auttamisjärjestelmään ottamisesta tehdään ratkaisu, tulisi siinä olla nähtävissä myös lapsen edun punnintaa.²⁸¹ Ei siis ole riittävää mainita lapsen edun otetun huomioon, vaan nimenomaisesti on käytävä ilmi, miksi jokin ratkaisu on lapsen edun mukainen. Lapsen etu tulee siten huomioida kaikessa auttamistoiminnassa.

²⁷⁶ Hakalehto 2018, s. 50–51.

²⁷⁷ Hakalehto 2018, s. 50–51.

²⁷⁸ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 2013.

²⁷⁹ Hakalehto 2018, s. 50–51.

²⁸⁰ Hakalehto 2018, s. 50–51.

²⁸¹ MLL Lapsemme-lehti 2/2016. Esa Iivonen, mikä on lapsen etu?

Vastaanottolain ilman huoltajaa olevan lapsiuhrin vanhemman tai huoltajan jäljittäminen ilmentää lapsen etua. Usein on lapsen edun mukaista saattaa hänet yhteen perheensä kanssa. Lain esitöissä korostetaan lapsen edun mukaisuutta vanhemman jäljittämisessä, ja siitä tulee pitäytyä, mikäli se on vastoin lapsen etua.²⁸² Lapsen etu tulee selvittää tapauskohtaisesti, joten esimerkiksi vanhemman jäljittäminen ei ole automaatio. Vaikka lapsen etua arvioitaessa huomioon tulee ottaa muidenkin tahojen, esimerkiksi vanhempien etu, ei muiden intressit saa olla selkeässä ristiriidassa lapsen edun ja oikeuksien kanssa.²⁸³ Näin ollen lapsi voidaan pitää erossa vanhemmistaan, vaikka se olisi vanhempien edun mukaista, mutta vastoin lapsen etua. Lainsäädäntöä tulee myös tulkita lapsiystävällisellä tavalla, ja lapsiin vaikuttavien päätösten myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia on arvioitava. Tämän tulee käydä ilmi päätöksestä.²⁸⁴ Siten myös lapsen vanhempien tai huoltajan jäljittämisen vaikutuksia tulee arvioida laajasti. Vaikka vastaanottolain ihmiskaupan uhrien auttamista koskevassa 4 luvussa ei säädetäkään lapsen edusta, lain valmistelutöissä korostetaan lapsen etua ja sen huomioonottamista yhtenä johtavana periaatteena auttamisjärjestelmän toimeenpanossa.²⁸⁵

Lastensuojelulaissa tavoiteltavana oikeushyvinä on lapsen etu.²⁸⁶ Lastensuojelulain 4 §:ssä lapsen etu määritellään lastensuojelun keskeiseksi periaatteeksi. 4 §:n mukaan lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä lastensuojelulain mukaan huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin.²⁸⁷ Myös ihmiskaupan lapsiuhriin voidaan kohdistaa lastensuojelullisia rajoitustoimenpiteitä, mikäli auttamisjärjestelmän keinot eivät riitä. Tällöin edellytetään lapsen huostaanottoa, ja sen tulee olla lapsen edun mukaista. Vaikka muuten lastensuojelulain keinot eivät auttamisjärjestelmää koskekaan, myös auttamisjärjestelmän tulee tavoitella lapsen etua.²⁸⁸

Lapsen osallisuus ja tiedonsaantioikeus ovat välittömässä yhteydessä lapsen etuun. Ne ovat perustavanlaatuisia oikeuksia, joilla mahdollistetaan lapsen osallistuminen prosesseihin. Osallistuvana henkilönä lapsella on paremmat mahdollisuudet ilmaista oma käsityksensä edustaan. Lapsen tiedonsaantioikeus taas turvaa osallistumista itsessään, kun lapsella on

²⁸² HE 266/2014 vp, s. 39–44.

²⁸³ Hakalehto 2018, s. 52–53.

²⁸⁴ MLL Lapsemme-lehti 2/2016. Esa Iivonen, mikä on lapsen etu?

²⁸⁵ HE 266/2014 vp, s. 40.

²⁸⁶ HE 252/2006 vp s. 196.

²⁸⁷ HE 252/2006 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, s. 117.

²⁸⁸ Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi, työministeriö s. 30.

käytettävissä tarpeelliset tiedot asian kannalta. Osallisuus mahdollistaa myös lapsen edun kokonaisvaltaisemman arvioinnin, kun myös lapsen itsensä mielipide tulee huomioiduksi. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikille asianosaisille on annettava mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn sekä tuoda ilmi mielipiteensä: lapsen osallisuus oikeudet ovat jokaisen lapsen oikeuksia.²⁸⁹ Vaikka lapsen tahto ei aina vastaa lapsen etua, on mielipiteenilmaisulla tärkeä rooli lapsen etua arvioitaessa. Lapsen etu ei siten ole yhtä kuin lapsen tahto: usein lapsen näkemys omasta parhaastaan voi olla ristiriidassa hänen etunsa kanssa. Lapsen tahto selvitetään usein lasta kuulemalla, ja lapsen mielipiteen selvittäminen on myös tärkeää lapsen osallisuuden kannalta.²⁹⁰ Vastanottolain 5 §:n mukaan laissa säädettyjä toimenpiteitä toteutettaessa on lapsen mielipide ja toivomukset selvitettävä sekä otettava huomioon lapsen kehitystason ja iän mukaisesti. Lapsella on siten oikeus ilmaista mielipiteensä myös auttamisjärjestelmään ottamisesta, sillä yli 15-vuotiasta ei voida vastoin tämän tahtoa ottaa auttamisjärjestelmään. Tällöin lastensuojeluviranomaisilla on toimivalta puuttua tilanteeseen, jotta lapsen edun mukainen ratkaisu saavutetaan.²⁹¹

Lapsen etu on periaate, joka tulee ottaa huomioon kaikessa viranomaistoiminnassa. Lapsen edun arviointi tapahtuu tapauskohtaisesti, ja sen tulee tosiasiallisesti olla lapsen edun mukaista. Lapsen edun syrjäyttäessä vanhempien edun ei lapsen kannalta voi tehdä päätöstä, joka olisi lapsen edun vastaista, mutta vanhemman intressin mukaista. Myös auttamisjärjestelmän päätöksenteossa tulee huomioon ottaa lapsen etu, joka voi ilmetä monissa eri auttamistoimissa. Lapsen etuna voidaan pitää myös itse auttamisjärjestelmään pääsemistä: ihmiskaupan lähirikosten uhreille ei ole tarjolla samanlaista auttamisjärjestelmää, jonka vuoksi lapsen edun mukaista voi nimenomaisesti olla hyväksikäytön tunnistaminen ihmiskaupaksi. Näin ollen ihmiskaupan tunnistamisella on myös suuri merkitys lapsen edun toteutumisessa.

²⁸⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 2009.

²⁹⁰ Aaltonen 2020, s. 350–351. Ks. myös LaVM 7/1996 s. 3.

²⁹¹ HE 266/2014 vp, s. 6.

4.4 Lapsi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä

4.4.1 Yleistä

Lapsen joutuessa ihmiskaupan uhriksi, on menettely joiltain osin erilaista kuin aikuisten kohdalla. Lapsen suojelemisen tulisi olla ensimmäinen ja tärkein auttamistoimi.²⁹² Sekä auttamisjärjestelmään otettaessa että auttamistoimia järjestettäessä tulee huomioon ottaa lapsen etu. Lapset ovat myös edellä esitetyn mukaisesti erityisen suojelun tarpeessa haavoittuvuutensa vuoksi. Tämä luo lisävaatimuksia ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle ja itse auttamistoimille. Useissa kansainvälisissä sopimuksissa valtiot on velvoitettu turvaamaan lapsia kaikelta hyväksikäytöltä ja ihmiskaupan eri muodoilta. Jos lapsi kuitenkin joutuu ihmiskaupan uhriksi, on tälle olemassa erityisiä auttamiskeinoja, joiden avulla pyritään turvaamaan lapsen oikeuksien toteutuminen. Tuen tarve lapsiuhreilla voi olla hyvinkin pitkäaikainen. Lapsi voi tarvita tukea koko lapsuusajan, mutta myös täysi-ikäistyttyään, jotta hänellä olisi mahdollisuus päästä kiinni normaaliin elämään.²⁹³ Lasten oikeuksien suojelu ja turvaaminen tulee varmistaa kaikissa tilanteissa: ihmiskaupan uhriksi tunnistamisessa, auttamistoimien järjestämisessä, kotouttamisessa sekä palauttamisessa.²⁹⁴ Jokaisen ihmiskaupan uhriksi oletetun lapsen tulee saada viipymättä asianmukaista apua.²⁹⁵

Valtioiden tulee kansainvälisten velvoitteiden valossa suojella lapsia ihmiskaupalta. Myös uudelleen uhriutumisen on riskinä.²⁹⁶ Jos riski on olemassa, tulee lapsen sijoitus ja rajoitustoimenpiteet huomioida vaihtoehtona lapsen suojelemiseksi hyväksikäytöltä.²⁹⁷ Lapsen etu korostuu tässäkin: lastensuojelullisilla toimenpiteillä lasta voidaan suojella myös itseltään. Lapselle tulee myös löytää kestävä ratkaisu lapsen edun arvioinnin avulla ihmiskauppadirektiivin 11 artiklan mukaan. Lisäksi holhoojan määrääminen on asetettu jäsenvaltioiden tehtäväksi, ja holhoojan tulee osaltaan myös edistää lapsen edun toteutumista.

Riskinä lapsen edun toteutumiselle voivat olla myös he itse: alaikäiset voivat myös pyrkiä karkaamaan avun piiristä²⁹⁸, jolloin vailla muita mahdollisuuksia he voivat joutua uudelleen ihmiskaupan uhriksi. Tällaisissa tilanteissa joskus ratkaisuna voi olla lapsen siirtäminen toiseen paikkaan. Tällainen on esimerkiksi lastensuojelulaitoksen ns. piilomajoitus, jota

²⁹² HE 266/2014 vp, s. 26

²⁹³ HE 266/2014 vp, s. 26

²⁹⁴ OSCE Decision No. 685.

²⁹⁵ OSCE Decision No. 685.

²⁹⁶ Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi, työministeriö s. 30.

²⁹⁷ Kervinen – Ollus 2019, s. 100.

²⁹⁸ Suomessa ei ole tilastoja ihmiskaupan lapsiuhrien karkaamisesta, mutta esimerkiksi Norjassa on huomattu, että lastensuojelukeskuksiin majoitetut lapset karkaavat harvemmin (vuosittain alle 10) kuin vastaanottokeskuksiin sijoitetut lapset, jotka karkaavat yli 10 kertaa enemmän. GRETA 2017, s. 27–28.

voidaan käyttää yhteistyössä lastensuojelulaitoksen ja vastaanottokeskuksen kanssa. Piilomajoitusta voidaan käyttää, jos lapsi haluaa itsekin turvallisempaan paikkaan. Lastensuojelulain mukaisia rajoituksia ei kuitenkaan voida soveltaa ilman huostaanottoa tehdyssä sijoituksessa. Mikäli lapseen kohdistuva uhka on vakava, voi huostaanotto olla tarpeellinen toimenpide. Ainoastaan huostaanotettujen ja lastensuojelulaitokseen sijoitettujen lasten kohdalla voidaan käyttää lastensuojelulain mukaisia rajoituksia. Vastaanottokeskuksissa voidaan käyttää ainoastaan normaaliin kasvatukseen kuuluvia toimia.²⁹⁹

Vastaanottolaissa säädetään joiltain osin auttamisjärjestelmässä olevasta lapsesta. Sen 38 e §:n mukaan Joutsenon vastaanottokeskus yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa toimii ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen auttamiseksi. Lisäksi ilman huoltajaa olevalle lapselle, joka otetaan auttamisjärjestelmään, määrätään edustaja siten kuin lain 5 luvussa³⁰⁰ ja kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa säädetään. Vastaanottolain mukaan ihmiskaupan uhria ei saa auttaa vastoin hänen tahtoaan, ellei lastensuojelulaissa säädetä toisin. Koska palveluja ja tukitoimia ei voida antaa vastoin henkilön tahtoa, 15 vuotta täyttänyttä henkilöä ei voida ottaa auttamisjärjestelmään ilman hänen suostumustaan. Tällöin lastensuojeluviranomaisilla on toimivalta puuttua tilanteeseen, jotta lapsen edun mukainen ratkaisu saavutetaan.³⁰¹ ETYJ:n mukaan tulisi lastensuojeluviranomaisten selvittää lapselle sopivin ja lapsen etua kunnioittava ratkaisu heti, kun lapsi on tunnistettu ihmiskaupan uhriksi. Lastensuojelumekanismeja käyttäen lapselle voidaan löytää turvallinen ja kestävä ratkaisu.³⁰² Arvioitaessa lapselle sopivinta ratkaisua tulisi huomioon ottaa lapsen näkemykset, lapsen

²⁹⁹ Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi, työministeriö s. 30.

³⁰⁰ Vastaanottolain 5 luvun mukaan kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, määrätään viivytyksettä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Hakemuksen edustajan määräämisestä tekee vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. Ennen hakemuksen tekemistä lasta on kuultava 5 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. Vastaanotto- tai järjestelykeskuksen johtaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa, kunnes lapselle on määrätty edustaja. Edustajan määrää käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä sijaitsevan vastaanottokeskuksen asiakkaaksi lapsi on rekisteröity. Käräjäoikeuden tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hovioikeuteen siten kuin oikeudenkäymiskaarsa säädetään. Edustajan määräämistä koskevaa päätöstä on noudatettava, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa.

Edustajatoiminnan ohjaus, suunnittelu ja valvonta kuuluvat Maahanmuuttovirastolle. Vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asiakkaaksi lapsi on rekisteröity, vastaa edustajatoiminnan käytännön hallinnoinnista. Edustajan tehtäviä ovat muun muassa huoltajalle kuuluvan puhevallan käyttäminen lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa sekä hoitaa lapsen varallisuutta siten kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 ja 2 §:ssä, hallintolain 14 §:ssä, oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 25 §:ssä sekä holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) säädetään. Ennen lapsen henkilöä tai varallisuutta koskevan päätöksen tekemistä lasta on kuultava tämän lain 5 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. (5.7.2019/851) Edustajan tehtäviin ei kuulu lapsen päivittäinen hoito, kasvatusta tai muu huolenpito.

Edustajan on tehtävänsä päättyessä tehtävä tili siten kuin holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

³⁰¹ HE 266/2014 vp, s. 6.

³⁰² OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66-67.

identiteetti, lapsen hoito, perheympäristön säilyttäminen ja suhteiden ylläpitäminen sukulaisiin ja ystäviin, ellei tämä nimenomaisesti ole lapsen edun vastaista. Huomioon tulee ottaa lapsen oikeus terveyteen ja koulutukseen.³⁰³ Maahanmuuttovirasto myös nimittää turvapaikkaa hakeville lapsille edustajan muutaman päivän kuluessa lapsen rekisteröinnistä. Edustajan tehtävänä on huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Lapsiasiainvaltuutettu on kuitenkin huomannut vaihtelua edustajien pätevyystasoissa.³⁰⁴

Joutsenon vastaanottokeskuksen vähäinen rooli lapsiasiakkaiden kohdalla korostuu erityisesti silloin, kun henkilö on joutunut ihmiskaupan uhriksi ulkomailla. Tällöin alaikäinen uhri ei tarvitse sellaista tukea rikosprosessia varten, jota Joutsenon vastaanottokeskus voisi antaa, sillä rikosprosessi ei käynnisty.³⁰⁵ Lapsiuhrien auttamisesta vastaa kuitenkin ensisijaisesti Joutsenon vastaanottokeskus, vaikka auttamistoimet tulisivatkin muuta kautta, esimerkiksi turvapaikkajärjestelmästä. Lastensuojelulliset toimenpiteet³⁰⁶ voivat kuitenkin tulla vain silloin, kun lapsi otetaan huostaan. Lastensuojelu myös vastaa alaikäisten uhrien asioiden hoitamisesta. Tällöin auttamisjärjestelmän rooli on vähäinen, vaikka se voikin tarjota ihmiskaupan uhriaseman vuoksi erityispalveluja.³⁰⁷

Sen lisäksi, että lapsi voidaan ulkopuolisen toimesta saattaa vaaraan, voi lapsi myös itse olla vaaraksi terveydelleen ja turvallisuudelleen. Tällöin tulee kokonaisharkinnan puitteissa löytää lapsen edun mukainen ratkaisu, joka myös minimoi uudelleenuhriutumisen riskin. Eri-laisten auttamistoimien avulla lapsen etu tulee otetuksi huomioon. Vaikkei lasta otettaisi ihmiskaupan auttamisjärjestelmään, ei häntä voi tämän erityisen suojelun tarpeen vuoksi jättää kokonaan vaille apua. Kysymykseen tulee tällöin auttamisjärjestelmän sijasta muut toimijat, esimerkiksi lastensuojelu. Yhteistyön viranomaisten välillä on myös huomattu toteutuvan huonosti, eikä se toteudu käytännössä niin laajasti kuin sen tulisi. Hajanaisuuden ansiosta tunnistaminen ja auttaminen on vaikeaa.³⁰⁸

³⁰³ OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66-67.

³⁰⁴ GRETA 2019 kohta 68, s. 15.

³⁰⁵ Koskenoja ym. 2018, s. 54.

³⁰⁶ Norjan lastensuojelulain (Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)) mukaan yli 12-vuotiaiden ihmiskaupan lapsiuhrien kohdalla on mahdollista rajoittaa heidän liikkumisvapauttaan sekä puhelimen ja internetin käyttöoikeuttaan suojelullisena toimenpiteenä, jolla pyritään varmistamaan lasten suojelu, kun poliisi tutkii ihmiskaupparikosta.

³⁰⁷ Lampela – Ruuska 2021, s. 13.

³⁰⁸ HE 266/2014 vp, s. 26.

4.4.2 Auttamisjärjestelmään ottaminen ja toipumisaika

Alaikäinen uhri tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi samoin kuin täysi-ikäinen ihmiskaupan uhri. On kuitenkin huomattava, että alaikäisten kohdalla rikoslain ihmiskauppasäännös täytyy helpommin kuin täysi-ikäisen kohdalla, jolloin myös määritelmä ihmiskaupan uhrille on laajempi. Näin ollen lapset, jotka otetaan auttamisjärjestelmään, ovat laajemmasta kirjosta ihmiskaupparikoksia kuin vastaavasti aikuiset, joiden tulee täyttää tiukemmat kriteerit ihmiskaupan uhri -määritelmän täyttämiseksi. Alaikäisten tunnistettujen uhrien määrä on kuitenkin hyvin alhainen, eikä todellisten uhrien määrä vastaa tunnistettuja uhreja.³⁰⁹ Uhrien tunnistamisessa huomiota tulisi kiinnittää lapsiuhrin tunnistamisen erityishaasteisiin sekä tunnistamisen kehittämiseen sen pohjalta.³¹⁰ EN:n yleissopimuksen mukaan heti kun ilman huoltajaa oleva lapsi tunnistetaan ihmiskaupan uhriksi, tulee hänelle järjestää edustaja, joka toimii lapsen edun mukaisesti, toteuttaa tarvittavat toimenpiteet lapsen henkilöllisyyden ja kansalaisuuden selvittämiseksi sekä pyrkiä löytämään lapsen perhe kaikin keinoin sen ollessa lapsen edun mukaista.

Lapsen tunnistaminen voi olla erityisen vaikeaa, sillä lapset eivät osaa välttämättä itse kertoa tilanteestaan. He eivät myöskään mahdollisesti ymmärrä, mitä ihmiskauppa on, tai eivät koe joutuneensa ihmiskaupan uhreiksi. Lapset eivät myöskään aina luota viranomaisiin, mikä vaikeuttaa tunnistamista. Lapsi voi myös pyrkiä salaamaan tapahtuneen kertomalla peitetarinaa. Lapsien kertomusten tulkitseminen on siten haastavaa. Alaikäisiä tulisi kuulla asiaan koulutetun henkilön avulla, sillä alaikäisten kohdalla kuuleminen vaatii erityistä osaamista.³¹¹ Myös turvapaikkamenettelyssä olevan lapsen tunnistaminen ihmiskaupan uhriksi on vaikeaa. Yksin tullut alaikäinen tapaa hänelle määrättyä edustajaa säännöllisesti turvapaikkaprosessin aikana, ja siten edustajalla on tärkeä rooli tunnistaa lapseen kohdistunut ihmiskauppa. Myös vastaanottokeskuksen henkilökunta sekä lapsen avustajat ovat tärkeässä roolissa lapsiuhrin tunnistamisessa.³¹²

Lapset myös oireilevat eri tavoin jouduttuaan uhriksi. Oireilu ja niiden tunnistaminen on yksi tapa tunnistaa lapsen kokeneen jotain ikävää, ja taustalla voikin olla hyväksikäyttökemuksia. Lapsen oireiluun tulisi reagoida, sillä lapsi ei aina itse kykene kertomaan tapahtuneesta.³¹³ Lapsen tunnistaminen on siten monitahoinen prosessi, jossa vaaditaan erityistä

³⁰⁹ HE 266/2014 vp, s. 5.

³¹⁰ Unicef Lausuntopyyntö SM008:00/2012. Ks. myös Unicef 2011.

³¹¹ HE 266/2014 vp, s. 26.

³¹² HE 266/2014 vp, s. 26.

³¹³ Kervinen – Ollus, s. 86–87.

asiantuntijuutta. Koska lapsi ei välttämättä itse kykene kertomaan tapahtuneesta, tulisi ammattilaisten osata myös lapsen oireilun perusteella hakea tälle oikeanlaista apua. Koska lapset saavat turvapaikanhakijana aikuisia laajemmat oikeudet sosiaali- ja terveystalviuuihin, ei ihmiskaupan uhriksi tunnistamisella ole lapselle yhtä suuret vaikutukset kuin aikuisille. Auttamisjärjestelmän kautta uhrille on kuitenkin saatavilla erityispalveluja suhteessa esimerkiksi turvapaikanhakijoihin, on kuitenkin lapsen edun mukaista hänen tunnistamisensa nimenomaan ihmiskaupan uhriksi. Uhristatuksella henkilöllä, myös lapsella, on oikeus laajempiin auttamistoimiin.

Lapsilla on mahdollisuus samaan toipumisaikaan kuin täysi-ikäisillä uhreilla lastensuojelulain 25 §:n 3 momentin sitä kuitenkin rajoittaen. Lasten osalta vastaanottokeskuksen henkilökunnalla on salassapitosäännösten estämättä velvollisuus tehdä poliisille lastensuojelulain 25 §:n 3 momentin mukainen ilmoitus, kun he saavat syytä epäillä lapsen kohdistunutta rangaistavaksi säädettyä RL 20 luvun seksuaalirikosta.³¹⁴ Lastensuojelulain mukainen ilmoitus voi tulla kyseeseen myös ihmiskaupparikoksissa, koska ilmoitusvelvollisuus koskee myös lapsen kohdistunutta epäiltyä ihmiskaupparikosta, johon seksuaalinen hyväksikäyttö liittyy.³¹⁵ Lasten erityisen suojelun tarpeen sekä lapsen edun vuoksi lastensuojeluviranomaisilla voi olla intressit puuttua lapsen elämään toipumisajasta huolimatta. Lapsilta ei myöskään edellytetä viranomaisten kanssa tehtävää yhteistyötä uhristatuksen saamiseksi.³¹⁶

4.4.3 *Auttamistoimet*

4.4.3.1 Majoitus

Ilman huoltajaa olevan lapsen majoituksesta säädetään vastaanottolain 17 §:ssä. Säännöksen mukaan ilman huoltajaa oleva lapsi majoitetaan ryhmäkotiin, joiden toimintaan sovelletaan lastensuojelulain 59 §:n säännöksiä³¹⁷ tai yli 16-vuotiaille tarkoitettuun tukiasuntolaan, jos se on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta tarkoituksenmukaista. Lapsen, joka ei voi palata kotiin, tulisi saada turvallinen majoitustila siitä lähtien, kun hänet tunnistetaan oletettavasti ihmiskaupan uhriksi. Lasta ei saa sijoittaa hätämajoitukseen tai yleiseen

³¹⁴ Ruotsissa Maahanmuuttoviraston tehtävänä on ilmoittaa tunnistamansa mahdolliset ihmiskaupan turvapaikanhakijalapsiuhrit lainvalvonta- ja sosiaaliviranomaisille huolimatta siitä, haluaako lapsi ilmoitusta tehtävän. Myös lasten hyväksikäytöstä tulee ilmoittaa. Ks. lisää GRETA 2018, kohta 122, s. 29.

³¹⁵ HE 266/2014 vp, s. 34.

³¹⁶ Työministeriön ohjausryhmän ehdotus N:o 383 2007, s. 83.

³¹⁷ Lastensuojelulain 59 §:ssä säädetään muun muassa yhdessä hoidettavien lasten ja nuorten määrästä asuinyksikössä sekä työntekijöiden määrästä.

vastaanottokeskukseen.³¹⁸ Lapsella on oikeus olla lähellä muita perheenjäseniään, ellei se ole tämän edun vastaista.³¹⁹ Majoitus on ihmiskaupan uhreille erityisen tärkeä asia, jolla voidaan huolehtia myös uhrin turvallisuudesta. Majoituksen tarve on usein välitön.³²⁰ Lisäksi majoituksen tulee olla lapsen tarpeisiin sopiva.³²¹

Alaikäisten uhrien taustat määrittelevät heidän tarpeitaan: yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat tarvitsevat vahvaa ja erityistä tukea. Alaikäisille tarkoitettut perheryhmäkodit ja vastaanottokeskukset ovat oivallisia uhreille niiden kodinomaisuuden ja kattavan tuen vuoksi. Lisäksi alaikäisille tarkoitettuja vastaanottokeskuksia³²² oli vuonna 2020 toiminnassa 7 yksikköä. Koska vastaanottokeskuksissa turvallisuustilanteet saattavat vaihdella hyvinkin nopeasti, on alaikäiset uhrin voitava välittömästi sijoittaa lastensuojelulaitokseen turvallisuustilanteen niin vaatiessa.³²³ Lapset ovat oikeutettuja turvalliseen majoitukseen lastensuojelulain sekä vastaanottolain perusteella.³²⁴

4.4.3.2 Taloudellinen tuki sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut

Ilman huoltajaa oleva alaikäinen turvapaikanhakija on oikeutettu käyttörahaan ikänsä mukaisesti. Käyttörahan määrä arvioidaan lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Yksityismajoituksessa olevalle tai yli 16-vuotiaalle tukiasumisyksikössä asuvalle ilman vanhempia maahan tulleelle lapselle maksetaan vastaanottorahaa käyttörahan sijaan. Vastaanottoraha on määrältään suurempi kuin käyttöraha. Lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi voi myös saada käyttövaraa iästään ja kasvuympäristöstään riippuen. Käyttövara on tarkoitettu lapsen henkilökohtaisia tarpeita varten, eikä sen tarkoituksena ole kattaa lapsen harrastuksia tai opintoja: niistä huolehtiminen on kunnan vastuulla.³²⁵ Alaikäisellä ihmiskaupan uhrilla voi myös olla oikeus toimeentulotukeen, mikäli hänellä on kotikunta Suomessa.³²⁶ Ihmiskaupan alaikäisten uhrien saaman rahallisen tuen määrästä tai luonteesta ei lainsäädännössä ole säädetty tarkemmin kuin vastaanottolain 20 §:ssä määritellään. Lapsille on kuitenkin oikeus

³¹⁸ OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66. ja EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 155.

³¹⁹ OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66.

³²⁰ Koskenoja ym. 2018, s. 66.

³²¹ EN:n yleissopimuksen selitysmuistio 2005, kohta 155.

³²² Esimerkiksi Norjassa on olemassa lastensuojelukeskuksia alaikäisille turvapaikanhaikoille. Alle 15-vuotiaat turvapaikanhakijat majoitetaan Norjassa lastensuojelukeskuksiin, ja 15–18-vuotiaat majoitetaan maahanmuuttoviraston vastaanottokeskuksiin. GRETA 2017, s. 23.

³²³ Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi, työministeriö s. 30.

³²⁴ Lampela – Ruuska 2021, s. 13.

³²⁵ Lastensuojelulaki 55 §.

³²⁶ HE 266/2014 vp, s. 38 sekä Kela – kuka voi saada perustoimeentulotukea.

erinäisiin taloudellista toimeentuloa tukeviin etuuksiin riippuen siitä, minkä tukitoimen piirissä lapsi on.

Vastaanottolain 26 §:n mukaan ihmiskaupan lapsiuhri, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa, saa terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin henkilöt, joilla on Suomessa kotikunta.³²⁷ Auttamisjärjestelmässä olevat alaikäiset turvapaikanhakijat eivät siten saa auttamisjärjestelmän asiakkuudesta välttämättä näkyvää hyötyä, sillä alaikäiset saavat laajemmat palvelut turvapaikkajärjestelmän kautta kuin aikuiset. Auttamisjärjestelmän kautta uhreilla on kuitenkin mahdollisuus uhriaseman luomiin erityispalveluihin.³²⁸ Sosiaalipalveluista ei ole samanlaista säännöstä kuin terveydenhuoltopalveluista.

Unicef on lausuntopyynnössään koskien vastaanottolain muutosta tuonut ilmi epäkohtia suhteessa lapsiin. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lasta on kohdeltava aina ensisijaisesti sekä kokonaisvaltaisesti lapsena, riippumatta hänen maassaolostuksestaan. Vastaanottolain 25 §:ssä mainittuja sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalipalveluja tulisi lausunnon mukaan antaa lapselle hänen maassaolostuksestaan riippumatta. Tämä toteuttaisi lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattua syrjimättömyyden periaatetta sekä edistäisi lapsiuhrien tunnistamista.³²⁹ Unicef nosti lausunnossaan esille myös sitä, että jokaisella lapsella tulee olla oikeus kunnan tarjoamiin terveys- ja sosiaalipalveluihin ja tämän tulee toteutua lainvoimaisesti. Näin ollen vastaanottolain 26 § rikkoo lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artiklaa jokaisen lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitoon ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista.³³⁰ Lisäksi lapsiuhrien, jotka ovat kolmannen valtion kansalaisia, tulisi saada asemansa perusteella oikeus oleskella maassa tilapäisesti sekä saada välitöntä apua, johon kuuluu turvasuoja, lääketieteellinen sekä psykologinen hoito, oikeusapu, sosiaalipalvelut ja koulutus.³³¹ Ihmiskaupan lapsiuhreille, jotka eivät ole Suomen kansalaisia, tulee tarjota samanlainen pääsy palveluihin kuin Suomen kansalaiselle.³³² Unicef on huomauttanut, ettei paperittomien lasten oikeus sosiaali- ja terveydenhuoltoon vielä toteudu Suomessa, ja esimerkiksi Ruotsissa on olemassa käytäntönä, että kaikki alle 18-vuotiaat paperittomat henkilöt pääsevät samoihin terveystalouteihin kuin maassa vakinaisesti asuvat lapset. Lapsen oikeus kunnan tarjoamiin sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin on lisäksi ratkaisevaa uhrien tunnistamisen kannalta, sillä nämä palvelut

³²⁷ Ks. myös *Koskenoja ym.* 2018, s. 54.

³²⁸ *Kervinen – Ollus* 2019, s. 92.

³²⁹ Unicef lausuntopyyntö SM008:00/2012.

³³⁰ Unicef lausuntopyyntö SM008:00/2012.

³³¹ OSCE Decision No. 685.

³³² OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66.

toimivat keskeisenä paikkana lapsiuhrien tunnistamisen kannalta ja saattavat heitä auttamisjärjestelmän piiriin.³³³ Avun piiriin pääseminen on edellytys lapsen irtautumiselle ihmiskaupasta ja mahdollisuudelle normaaliin elämään tulevaisuudessa.

4.4.3.3 Lapsiuhrien vanhemman jäljittäminen

Vastaanottolain 38 a §:ssä määritellyistä auttamistoimista lasta koskee erityisesti ilman huoltajaa olevan alaikäisen ihmiskaupan uhrin vanhemman tai huoltajan jäljittäminen. Lain esitöiden mukaan jäljittämällä pyritään luomaan yhteys lapsen ja hänen huoltajansa tai muun hänen huollostaan vastanneen henkilön välille. Ulkomaalaislain 105 b §:ssä säädetään Maahanmuuttoviraston vastuusta huoltajan jäljittämisessä. Maahanmuuttoviraston on viipymättä alettava jäljittämään alaikäisen ihmiskaupan lapsiuhrien huoltajia. Sääöksessä ei ole mainittava lapsen edusta, mutta lain esitöissä korostetaan lapsen edun mukaisuutta.³³⁴ Huoltajan jäljittämistä ei saa tehdä vastoin lapsen etua. Joissain tilanteissa jäljittäminen voi olla lapsen edun vastaista, ja voi johtaa jopa lapsen uudelleenuhriutumiseen. Tällainen voi olla esimerkiksi tilanne, jossa lapsen vanhemmat tai lähisukulaiset ovat syyllisiä lapsen joutumiseen ihmiskaupan uhriksi. Tilanne voi tulla kyseeseen myös lapsiavioliittojen kohdalla sekä silloin, kun lapsi on lähetetty työskentelemään kauaksi. Jäljittämisen avulla voidaan myös saada lisää tietoa lapsen taustoista sekä lapsen joutumisesta ihmiskaupan uhriksi.³³⁵

Selvityksessä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta³³⁶ ei kunta-aineistossa tullut esille yhtään tapausta, jossa olisi käsitelty alaikäisen uhrin vanhemman jäljittämistä. Tämä johtuu siitä, että kaikki kunta-aineistossa olleet ihmiskaupan uhrit olivat täysi-ikäisiä. Aineistossa oli merkittävässä määrin ihmiskaupan uhrien alaikäisiä (biologisia) lapsia.³³⁷ Ilman huoltajaa olevan lapsiuhrien vanhemman jäljittämisessä korostuu lasten haavoittuvuus ja erityisen suojelun tarve. Perheiden yhdistämistä pidetään tärkeänä, sillä osaltaan se suojaa lasta ja toteuttaa erityisen suojelun tarvetta. Lapsen edun mukaista on usein olla yhdessä perheensä kanssa, jonka avulla lapsi voi myös tuntea olonsa turvallisemmaksi.

³³³ Unicef lausuntopyyntö SM008:00/2012.

³³⁴ HE 266/2014 vp, s. 44.

³³⁵ HE 266/2014 vp, s. 39.

³³⁶ Koskenoja ym. 2018, s. 116.

³³⁷ Koskenoja ym. 2018, s. 116.

4.4.3.4 Muut auttamistoimet

EN:n yleissopimuksen mukaan ihmiskaupan lapsiuhrilla tulee olla mahdollisuus koulunkäyntiin riippumatta hänen maassaolotuksestaan. Vaatimus sisältää pääsyn esi- ja perusopetukseen sekä jatko-opintoihin peruskoulun jälkeen.³³⁸ Vaatimus koulunkäynnistä perustuu myös perustuslain 16 §:n jokaisen oikeudesta maksuttomaan perusopetukseen. Myös perusopetuslain (21.8.1998/628) 4 §:n mukaan kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille perusopetusta sekä esiopetusta. Pääsy perusopetukseen on turvattu myös lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sen mukaan jokaiselle valtion lainkäyttöpiirissä olevalla lapsella on oikeus saada opetusta ja valtioiden tulee tämä turvata. Oikeus opetukseen on siten laajasti turvattu, ja myös maassa laittomasti oleskelevilla lapsilla on siihen oikeus. Ihmiskaupan lapsiuhrien koulunkäynti tulee näin ollen turvata.

Perusopetuslaki ei tunne mahdollisuutta oppilaan erottamiseen tämän oleskeluoikeuden muutoksen perusteella. Kunnan alueella tapahtuvan lyhytkestoisen oleskelun aikana on arvioitava tapauskohtaisesti lapsen asuminen kunnassa ja sitä myöten kunnan velvollisuus järjestää tälle perusopetusta. Lyhytaikaisen oleskelun ei katsota synnyttävän kunnalle velvoitetta perusopetuksen järjestämiseen. Pääsääntönä on kuitenkin lapsen etu ja sen huomioon ottaminen: mikäli oppilaalla ei ole kotikuntaa Suomessa, on valtio velvollinen maksamaan kotikuntakorvauksen opetuksen järjestäjälle.³³⁹ Myös lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa valtiolle suunnattua velvoitetta.

Ihmiskauppadirektiivissä säädetään lapsiuhrin asemasta rikostutkinnassa ja -oikeudenkäynnissä. Sen 15 artikla velvoittaa jäsenvaltiot nimeämään lapsikaupan uhreille edustajan sekä rikostutkintaan että oikeudenkäyntiin. Lapsiuhrien tulee myös saada lainopillista neuvontaa sekä oikeudellinen edustus maksutta. 15 artiklan 3 kohta koskee rikosprosessia kokonaisuudessaan, ja velvoittaa jäsenvaltiot kuulustelemaan lapsiuhrit ilman aiheetonta viivytystä sekä tähän tarkoitukseen sopivissa tiloissa. Artiklassa velvoitetaan myös kuulusteluun tarvittaessa osallistuvan siihen koulutetut ammattihenkilöt sekä kuulustelut hoitavan sama henkilö sen ollessa tarkoituksenmukaista ja mahdollista. Myös kuulustelujen määrä tulee pitää mahdollisimman pienenä ja välttämättömänä. Lapsiuhrin mukaan saa myös tulla hänen oikeudellinen edustajansa tai lapsen valitsema aikuinen, ellei ole perusteltua syytä tehdä toisin. Artiklan 4 kohdassa painotetaan kuulustelujen videoimista ja 5 kohdassa mahdollista

³³⁸ Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelevan työryhmän mietintö 2010, s. 47.

³³⁹ OKM/54/050/2017.

oikeudenkäyntiä ilman yleisöä. Lapsiuhria voidaan myös kuulla ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan käyttäen soveltuvaa viestintäteknikkaa apuna.³⁴⁰

4.4.4 Auttamisjärjestelmästä poistaminen, lapsen palauttaminen ja oleskelulupa

Lapsi voidaan poistaa auttamisjärjestelmästä samoin kuin aikuinen. Lasta auttamisjärjestelmästä poistaessa tulee varmistaa, että lapsella on turvalliset olosuhteet.³⁴¹ Lasta tulee kuulla auttamisjärjestelmästä poistamisesta, ja mukana kuulemisessa tulee olla myös hänelle määrätty edustaja.³⁴² Myös auttamisjärjestelmästä poistamisessa tulee huomioon ottaa lapsen etu ja poistamisen vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö velvoittaa jäsenvaltiot käsittelemään jokaisen lapsikauppatapauksen erikseen sekä löytämään kestävä vaihtoehton jostain seuraavista kolmesta vaihtoehdosta: a. paluu ja uudelleenintegrointi alkuperämaahan; b. paikallinen integroituminen maahan, jossa heidät on tunnustettu tai c. siirtäminen kolmanteen maahan. Lasta alkuperämaahan palautettaessa tulisi lapselle tarjota asianmukaisesta palauttamisprosessista huolehtimisen sekä alkuperämaan viranomaisten puolelta seurannan tukeminen. Lapsen paikallisessa integroitumisessa tulee ottaa huomioon lasten erityiset tarpeet ja vahvistaa lasten sosiaalista osallisuutta.³⁴³ ETYJ on myös antanut valtioille suosituksen perustaa virasto, josta virkamiehet voivat tiedustella muiden maiden ihmiskaupan lapsiuhreista sekä vastaanottaa ja välittää nopeasti tiedustelupyyntöjä yksittäisestä lapsesta.³⁴⁴

EN:n yleissopimuksen mukaan lasta ei saa palauttaa takaisin kotimaahansa, jos riskien ja turvallisuusarvion perusteella voidaan arvioida, ettei se olisi lapsen edun mukaista.³⁴⁵ Lapsen oikeuksien komitean työryhmän mukaan valtioiden tulisi varmistaa, että kaupatut, ilman huoltajaa tai perhettä olevat lapset pääsevät turvapaikkamenettelyyn, eikä heitä pidä palauttaa kotimaahansa lapsen edun vastaisesti. Valtioiden tulisi myös harkita lapsiuhreille täydentäviä suojelumuotoja, mikäli paluu ei ole lapsen edun mukaista.³⁴⁶

Lain esitöiden mukaan ulkomaalaislain 52 a §:n 2 momentissa tarkoitetun erityisen haavoittuvan aseman voi luoda se, että ihmiskaupan lapsiuhrin vanhempia ei ole kyetty jäljittämään

³⁴⁰ Ihmiskauppadirektiivi 15 artikla.

³⁴¹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tarkempaa sääntelyä pohtivalle työryhmälle, 2012.

³⁴² HE 266/2014 vp, s. 42.

³⁴³ OSCE Decision No. 685.

³⁴⁴ OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66–67.

³⁴⁵ OSCE occasional paper No. 9 2018, s. 66–67. Ks. myös Roth 2010a, s. 124.

³⁴⁶ CRC/GC/2005/6, s. 16.

tai lapsen huoltajat ovat osallisena ihmiskaupparikoksessa.³⁴⁷ Erityisen haavoittuvassa asemassa oleva voi saada asemansa perusteella jatkuvan oleskeluluvan. Sen saamisen edellytyksenä ei ole yhteistyö viranomaisten kanssa tai oleskelun tarpeellisuus esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi.³⁴⁸ Myös kansainvälisten velvoitteiden valossa lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. EN:n yleissopimuksen mukaan lapsiuhrilla on lain mukaan oltava oleskelulupa³⁴⁹ ja se tulee myöntää lapsen edun mukaisesti sekä uusia samoin edellytyksin tarvittaessa. Mikään EU-maa ei kuitenkaan myönnä automaattisesti turvapaikkaa kaikille alle 18-vuotiaille, vaan huomioon otetaan lapsen kehitystaso ja ikä. Lapset myös ensisijaisesti ohjataan avustetun vapaaehtoisen paluun piiriin, jotta pakkopalautuksilta välttyttäisiin.³⁵⁰

³⁴⁷ HE 266/2014 vp, s. 10–11.

³⁴⁸ Maahanmuuttovirasto - oleskelulupa ihmiskaupan uhrille.

³⁴⁹ Norjassa on otettu käyttöön menettely, jossa ilman huoltajaa olevat alaikäiset lapset saavat nopeutetun turvapaikkakäsittelyn. GRETA 2017, s. 24.

³⁵⁰ Sisäministeriö: Kenet voidaan palauttaa ja miten?

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Yhteenvedoa lasten erityisasemasta

Vastaanottolain mukaan lasten auttamisesta vastaa Joutsenon vastaanottokeskus yhdessä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Laissa päävastuu lapsiuhrien auttamisesta on siis annettu Joutsenon vastaanottokeskukselle, mutta käytännössä tilanne voi olla toinen. Esimerkiksi turvapaikanhakijalapsiuhrit saavat apua yleensä vastaanottokeskuksen kautta, jossa heille tarjotaan majoituksen lisäksi muun muassa tarvittavaa hoitoa. Joutsenon vastaanottokeskus voi kuitenkin peruspalveluiden lisäksi tarjota lapsiuhreille uhriasemaan perustuvia erityispalveluita, joita ei muuta kautta ole saatavilla. Myös lastensuojeluviranomaiset osallistuvat lapsen auttamiseen tarvittaessa: tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun vastaanottokeskuksen ja auttamisjärjestelmän toimenpiteet eivät ole riittäviä, tai lapsi poistetaan auttamisjärjestelmästä. Lapsen sijoitus lastensuojeluyksikköön edellyttää huostaanottoa, joka tarjoaa viranomaisille laajemman keinovalikoiman esimerkiksi lapsen oikeuksien rajoittamiseen. Lastensuojeluviranomaisilla on käytössään keinoja, joita muuten ei lapseen saisi kohdistaa, ja jotka voivat olla tarpeellisia lapsen suojelemiseksi. Siten vastuu lapsen auttamisesta voi jakautua monelle eri taholle, joka luo sekavan kuvan eri viranomaisten vastuista ja velvollisuuksista, ja voi estää kestävä ja pysyvä ratkaisun löytämistä lapsen tilanteeseen. Lapselle tulee turvata mahdollisimman vakaat olosuhteet, jota ei edesauta vastuun jakautuminen useiden viranomaisten kesken, sillä tällöin majoituksen lisäksi myös hoitokontaktit voivat muuttua viranomaisten vastuunvaihtojen myötä.

Lapset ovat haavoittuvuutensa ja erityisen suojelun tarpeen vuoksi erityisasemassa ihmiskaupan uhreina. Erityisasema perustuu kansainvälisiin sopimuksiin, ja varsinkin lapsen oikeuksien sopimuksella sekä sen lisäpöytäkirjoilla on ollut merkittävä vaikutus erityisaseman luomiseen. Erityisasema velvoittaa jäsenvaltioita huolehtimaan lapsista sekä suojelemaan heitä. Lapset ovat turvattomia ja alttiimpia ihmiskaupan kaltaiselle rikollisuudelle, ja jouduttuaan uhriksi lapset ovat entistä haavoittuvammassa asemassa. Lasten hyväksikäyttö on myös aikuisia helpompaa, minkä vuoksi myös ihmiskaupan uhrin käsite täyttyy heidän kohdallaan helpommin. Kansainväliset sopimukset ovat pohjana myös Suomessa ihmiskaupan määritelmälle. Lasten erityisasema on tullut esiin ihmiskaupan kriminalisoinnissa juuri ihmiskaupan määritelmän laajentamisella lasten kohdalla, sillä keinovalikoiman ei tarvitse täytyä ollakseen ihmiskauppaa. Lasten erityisasema ihmiskaupan uhrina vaikuttaa auttamisjärjestelmän auttamistoimiin niiden toimialaa laajentaen sekä laadullisesti.

Lasten erityisen suojelun tarve on saatettu kansainvälisiin sopimuksiin jo 1900-luvun alussa, mikä on luonut pohjan myös myöhemmille kansainvälisille ihmiskauppavelvoitteille. Vaikka ihmiskauppa onkin suhteellisen vasta kriminalisoitu, on ihmiskauppaa esiintynyt esimerkiksi orjuutena jo kauan. Kuitenkin vasta viime aikoina lasten erityisasema ihmiskaupassa on tunnustettu, ja keinoja lapsikaupan ehkäisemiseksi on alettu lisätä. Lasten oikeuksia tukemaan on tehty myös pelkästään lapsiin kohdistuvia sopimuksia, joiden avulla on pyritty kiinnittämään huomiota nimenomaan lapsiuhreihin ja heidän haavoittuvaan asemaansa. Lasten erityisasemaa korostaa myös vaatimus katsoa henkilö lapseksi, jos tämän iästä ei ole varmuutta, mutta henkilön voidaan olettaa olevan lapsi. Näin ollen ketään ei rajata pois erityisaseman luoman avun piiristä pois ainoastaan sen perusteella, että hänen ikäänsä ei voida todistaa.

Myös lasten edulla on ollut vaikutus lapsen erityisasemaan. Lapsen edun voidaan katsoa toteutuvan laaja-alaisemmin silloin, kun lapsiin kiinnitetään huomiota erityisryhmänä sen sijaan, että heitä pidettäisiin täysi-ikäisiin rinnasteisina. Vaikka lapsen erityisen suojelun tarve on kansainvälisissä velvoitteissa tunnustettu ennen lapsen edun määrittelyä, voidaan näiden periaatteiden katsoa kulkevan vierekkäin. Erityisen suojelun tarve toteutuu osittain nimenomaisesti lapsen edun huomioonottamisella, ja lapsen etua voidaan erityisen suojelun katsoa toteuttavan. Vaikka useat näistä periaatteista on kirjattu velvoitteisiin kuitenkin avaamatta niiden sisältöä tarkemmin, ilmentävät monet lasten oikeudet ja heihin kohdistuvat velvoitteet erityisasemaa. Erityisesti lasten erityisoikeudet ihmiskaupan auttamisjärjestelmässä ilmentävät lasten erityisasemaa uhrina.

Koska alaikäisten kohdalla ihmiskaupan määritelmä täyttyy täysi-ikäisiä helpommin, ovat alaikäiset täysi-ikäisiä useammin katsottavissa ihmiskaupan uhreiksi. Rikoslain 25 luvun 3 §:n 1-4 kohdan keinojen puuttuminen ei lasten kohdalla estä ihmiskaupamääritelmän täyttymistä, jonka vuoksi myös lievemmät ihmiskaupan muodot tulevat lasten kohdalla kyseeseen, vaikka täysi-ikäisillä uhreilla ne voitaisiin katsoa esimerkiksi paritukseksi tai kiskonnan tapaiseksi työsyrynnäksi. Lasten tunnistamista ihmiskaupan uhriksi vaikeuttaa kuitenkin monet seikat. Lapset voivat olla hyväksikäyttäjänsä vallan alaisena, eivätkä he välttämättä tiedä joutuneensa ihmiskaupan uhriksi. Lapsilla voi myös olla vaikeaa kertoa omista kokemuksistaan, ja he voivat pyrkiä salaamaan tietoa. Koska osa lapsiuhreista saapuu maahan vieraan aikuisen kanssa, voi yksin tulevien alaikäisten tunnistaminen hankaloitua. Lapsiuhrit voivat saapua maahan esimerkiksi ihmiskaupasta epäillyn kanssa, jolloin epäillyllä on ote lapsesta jo maahan tullessa. Vaikka lapsiuhrien tunnistaminen on vaikeaa, tulisi

tunnistamisesta tehdä mahdollisimman tehokasta. Puutteita on myös huomattu mahdollisten uhrien parissa työskentelevien taidoissa tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Olisikin tärkeää jakaa mahdollisten uhrien parissa työskenteleville tietoa ihmiskaupan luonteesta sekä ihmiskaupaan viittaavista tekijöistä.³⁵¹ Ihmiskauppailmiön ymmärtäminen auttaa myös uhrien tunnistamisessa. Ammattilaisten kouluttamisen on havaittu olevan tärkeä keino ihmiskaupan uhrien auttamisessa sekä ihmiskaupan torjunnassa.

Lapsille tarjottavan majoituksen tulee olla turvallista ja mielellään myös kodinomaista. Lapsiuhreja ei saa sijoittaa yleisiin vastaanottokeskuksiin, vaan niiden sijaan esimerkiksi pelkästään lapsille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin. Lastensuojelun puuttuessa lapsen elämään tämän huostaanotolla ja sijoituksella, voidaan lapsi majoittaa myös lastensuojelulaitokseen. Lasten majoitusta järjestettäessä huomioon tulee ottaa erityisesti lapsen etu sekä lapsen erityinen haavoittuvuus, eikä majoitus saa olla lapsen oikeuksien toteutumista estävä. Lasten oikeus turvalliseen majoitukseen on turvattu täysi-ikäisiä laajemmin, joskaan tämä ei suoraan käy ilmi auttamisjärjestelmää koskevasta lainsäädännöstä. Siten olisi tärkeää siirtää velvoite alaikäisten ehdottomasta oikeudesta turvalliseen majoitukseen suoraan myös vastaanottolakiin. Turvallisen majoituksen vaatimus ilmentää vahvasti lasten erityisasemaa auttamisjärjestelmässä.

Alaikäinen uhri saa erityisasemansa perusteella laajemmat oikeudet myös sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin kuin täysi-ikäinen ihmiskaupan uhri. Lapsiuhri saa terveydenhuoltopalvelut samoin edellytyksin kuin henkilö, jolla on kotikunta Suomessa. Kuitenkaan lapsiuhrien oikeus sosiaalipalveluihin ei toteudu täysimääräisesti, sillä laista puuttuu sosiaalipalvelujen osalta samanlainen kirjaus kuin terveydenhuoltopalveluista. Lapsen oikeus terveyteen on turvattu monissa kansainvälisissä sopimuksissa, joita myös laajat sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut toteuttaisivat. Sen vuoksi olisi lasten edun mukaista antaa heille maassaolostuksesta riippumatta laajat oikeudet myös sosiaalipalveluihin. Tällöin turvattaisiin lasten oikeudet täysimääräisemmin. Terveyspalvelujen laajuus ilmentää lasten erityisasemaa, mutta sosiaalipalvelujen suppeus voi estää lasten oikeuksien täysimääräisen toteutumisen, joka on vastoin kansainvälisiä velvoitteita. Sosiaalipalveluiden tarjoaminen laaja-alaisemmin lapsiuhriille toteuttaisi kansainvälisten velvoitteiden lisäksi myös lasten henkilökohtaisia oikeuksia. Lapsilla on myös oikeus taloudelliseen tukeen heidän joutuessa ihmiskaupan uhreiksi, ja tuen määrään vaikuttaa lapsen maassaolostatus sekä ikä ja kehitystaso. Tuki

³⁵¹ Ihmiskaupan parissa työskenteleville on olemassa vinkkejä siihen, millaisten olosuhteiden perustella ihmiskaupan uhrin voi tunnistaa. Ks. esimerkiksi Ihmiskauppa.fi – Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen.

on tarkoitettu nimenomaisesti lapsen vapaa-ajan käyttöön, joka toteuttaa lapsen oikeuksien sopimuksen 31 artiklaa lapsen oikeudesta vapaa-aikaan ja virkistystoimintaan. Lakiin tulisi kirjata tarkemmat säännökset tukien perusteista ja määrästä, sillä tällä hetkellä velvoite perustuu hajanaisiin säännöksiin yhtenäisen sääntelyn sijaan, eikä erityisesti lapsiuhreille tarjottavasta taloudellisesta tuesta löydy erillistä säännöstä.

Auttamistoimena on myös mahdollista jäljittää lapsiuhrien vanhemmat tai huoltajat. Tämä tulee tehdä kuitenkin lapsen edun mukaisesti, eikä vanhempia tule jäljittää, jos se on vastoin lapsen etua. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, jos vanhemmat ovat saattaneet lapsen ihmiskaupan uhriksi tai ovat jopa ihmiskaupparikoksen tekijät. Vanhempien jäljittämisen avulla pyritään perheiden yhdistämiseen ja lapsen edun ajamiseen. Erityis- asemansa vuoksi varsinkin yksin tulleet alaikäiset lapset ovat hyvin haavoittuvassa asemassa, ja perheiden yhdistämällä lasten tilannetta voidaan parantaa ja turvallisuutta lisätä. Vanhempien jäljittäminen kuuluu nimenomaan lasten oikeuksiin, eikä täysi-ikäisten ihmiskaupan uhrien sukulaisia jäljitetä. Täysi-ikäisillä on paremmat mahdollisuudet löytää perheensä, jonka vuoksi lakiin on kirjattu lasten vanhempien jäljittäminen. Lapsiuhrien vanhempien jäljittäminen ilmentää lasten erityistä suojelua, ja turvaa lasten oikeuksia.

Lapsilla on myös oikeus koulutukseen riippumatta heidän maassaolotilastaan. Tällä turvataan lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklaa jokaisen lapsen oikeudesta saada opetusta. Koulutus turvaa lapsen etua, sillä lasten aseman tiedetään olevan huonoin niissä valtioissa, joissa koulutus ja siihen pääseminen ovat heikointa. Koulutuksen avulla lapsilla on mahdollisuus päästä normaaliin elämään ja saavuttaa siten oikeudenmukainen tulevaisuus lähtökohdista riippumatta. Koulutus myös turvaa lasten muita oikeuksia, sillä tiedon avulla voidaan lisätä lasten ymmärrystä oikeuksistaan. Koulu myös antaa vahvan suojan hyväksikäyttöä vastaan, joka itsessään on merkittävä tekijä ihmiskaupan torjumisessa.³⁵² Vaikka oikeutta koulutukseen ei olekaan turvattu vastaanottolaissa, on se turvattu EN:n perussopimuksessa sekä osaltaan perusopetuslaissa. Olisikin tärkeää saattaa oikeus koulutukseen myös auttamisjärjestelmää koskevaan lainsäädäntöön, sillä sen avulla myös uhrilla itsellään olisi paremmat mahdollisuudet saada tietoa oikeuksistaan täysimittaisesti.

Lasten auttamisjärjestelmässä poistamisessa tulee huomioon ottaa myös lapsen etu. Lapsiuhreilla on heikommat mahdollisuudet normaaliin elämään kuin aikuisilla, ja erityisen aseman perusteella heidän avun tarvettaan tulisi arvioida mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ottaen

³⁵² Unicef: Laadukas koulutus.

huomioon erityisesti lapsen edun ja suojelun tarpeen. Vaikka auttamisjärjestelmästä ei ole aina lapsiuhreille näkyvää hyötyä, voi se tarjota uhreille palveluita, jotka muuten olisivat heidän ulottumattomissaan. Lapsiuhreille on kuitenkin tarjolla paljon auttamistoimia riippumatta heidän uhristatuksestaan, joten auttamisjärjestelmästä poistamisella ei ole yhtä suuri vaikutus kuin täysi-ikäisellä ihmiskaupan uhrilla. Lapset voivat saada apua esimerkiksi lastensuojelun kautta, jolloin heidän oikeutensa auttamistoimiin – joskaan ei enää vastaanottolain mukaisiin – säilyy. Vaikka lasten erityisasemasta ja -oikeuksista ei ole kirjattu auttamisjärjestelmästä poistamista käsittelevään lainkohtaan, tulee lasta auttamisjärjestelmästä poistaessa huomioida kokonaisvaltaisesti kaikki tilanteeseen vaikuttavat seikat. Lapsen edun ja suojelun mukaisesti poistamiseen tulisi olla painavia syitä, eikä poistamisen tulisi tapahtua kevyin perustein. Varsinkin vastaanottolain 38 f §:n 1 momentin 1 kohtaa sovellettaessa tulisi arvioida erityisen tarkasti, onko lapsi enää auttamistoimien tarpeessa. Auttamisjärjestelmästä poistamisessa 1 kohtaa sovellettaessa tulisi rajan olla aikuisia korkeammalla, ja varsinkin poistamista vastaan puhuvien seikkojen tulisi olla painoarvoltaan poistamisen puolesta puhuvia seikkoja suuremmat. Kokonaisvaltaista arviointia tulee painottaa, ja sen avulla lapsen tilanne pystytään ottamaan huomioon kokonaisuudessaan.

Lasta palautettaessa tämän koti- tai lähtömaahan tulisi suorittaa riski- ja turvallisuusarvioita. Tässäkin huomioon tulee ottaa lapsen etu ja palauttamisen vaikutus lapseen. Lasten palauttamisessa huomioon tulee ottaa lasten erityiset tarpeet ja vahvistaa lasten sosiaalista osallisuutta paikallisessa integraatiossa, eikä lasta voi jättää oman onnensa nojaan. Vaikka lapsille ei muodostu turvapaikan saamiseen erityisasemaa ikänsä perusteella, heitä suojaavat kansainvälisten velvoitteiden heille turvaamat oikeudet sekä kansallinen lainsäädäntö, sillä myös palautuksia koskee lapsen edun huomioon ottaminen. Lapsiuhreilla voi olla myös mahdollisuus saada oleskelulupa ulkomaalaislain 52 a §:n 2 momentin erityisen haavoittuvaisen aseman avulla, vaikkakaan alaikäisyys ei ole suora peruste oleskeluluvan myöntämiselle tällä perusteella. Lasten erityisen suojelun tarve kuitenkin velvoittaa lapsen erityisen haavoittuvuuden huomioonottamista myös lasta palautettaessa, eikä lapsen palauttaminen saisi haitata lapsen oikeuksien täysimääräistä toteutumista.

Kansallisessa lainsäädännössä ei ole paljoakaan säädetty lasten erityisasemasta auttamistoimissa. Vastaanottolain 38 a §:ssä tyhjentävästi lueteltujen auttamistoimien lisäksi muualla lainsäädännössä ei ole juurikaan tarkennettu auttamistoimien sisältöä tai erityispiirteitä. Vaatimukset lasten auttamistoimille perustuvat pitkälti kansainvälisiin velvoitteisiin, jotka eivät ilmene kansallisella säädöstatasolla. Myös kansainväliset elimet, esimerkiksi GRETA ja

ETYJ, sekä sopimusten selitysmuistiot, ovat luoneet vähimmäisvaatimuksia lasten auttamistoimille. Lasten auttamistoimia järjestettäessä ei olekaan riittävää pelkästään kansallisen lainsäädännön huomioiminen, vaan lisäksi tulee ottaa huomioon kansainvälisten velvoitteiden asettamat tavoitteet ja määräykset. Kansallinen lainsäädäntö ei näin ollen ilmennä kansainvälisten velvoitteiden asettamaa tasoa auttamistoimille, sillä lainsäädännöstä puuttuvat yksityiskohtaiset vaatimukset auttamistoimien järjestämistavasta. Tarkoituksenmukaista olisiakin siirtää auttamisjärjestelmää koskevat säännökset omaan lakiinsa, ja lisätä myös lasten erityisaseman luomat velvoitteet auttamistoimien vaatimuksiin. Tällöin varmistuttaisiin siitä, että lasten oikeudet toteutuvat täysimääräisesti.

5.2 Muita huomioita

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskevat säännökset on koottu vastaanottolakiin. Itse auttamistoimia koskevia lainkohtia ei ole paljoa, ja ne ovat epätarkkoja. Lakiin on kirjattu auttamistoimet vain yleisellä tasolla, eikä vaatimuksia esimerkiksi lapsiin kohdistuviin auttamistoimiin ole kirjattu. Epätäsmällisyys voi johtaa siihen, etteivät esimerkiksi kunnat tiedä auttamistoimille asetettuja vaatimuksia. Kuntien tieto heidän velvollisuuksiin ja ihmiskaupan uhreja koskevasta lainsäädännöstä on puutteellista, eivätkä kunnat täysimääräisesti onnistu velvoitteissaan. Tämä ei toteuta kansainvälisiä velvoitteita, ja asettaa uhrin eriarvoiseen asemaan. Ongelmat ovat levinneet laajasti auttamiskeinoihin ja niiden toteutumiseen, eikä uhreilla ole ollut saatavilla riittävästi tietoa heidän oikeuksistaan. Kyseeseen tulee myös auttamisjärjestelmän vastuu neuvoa ja ohjata kuntia ihmiskaupan uhrien auttamisessa. Auttamisjärjestelmän roolia suurentamalla myös kunnat voisivat olla enemmän perillä velvollisuuksistaan ja vastuistaan, ja auttamisjärjestelmä myös täyttäisi paremmin vastaanottolaissa tälle asetetun velvoitteen neuvoa kuntia ihmiskaupan uhreihin liittyvissä asioissa. Koska myöskään lasten erityisaseman luomia velvoitteita auttamistoimille ei lakiin ole kirjattu, on mahdollisuus siihen, etteivät lasten oikeudet toteudu täysimääräisesti. Vaikka kunnissa³⁵³ ei olekaan vielä ollut alaikäisiä ihmiskaupan uhreja, voi tilanne muuttua, ja tällöin kunnilla ei ole suoraan saatavilla tietoa siitä, miten heidän tulee alaikäisten auttamistoimet järjestää. Tämä voi aiheuttaa viivettä avun saamiseen, ja varsinkin lasten kohdalla avun tarve on usein välitön. Näin ollen yksityiskohtaisemmilla lakiin

³⁵³ Koskenoja ym. 2018, s. 116.

kirjauksilla voidaan edistää niin yksilön oikeuksien toteutumisen lisäksi myös erityisryhmien oikeuksien toteutumista.

Myös uhrien tunnistamisen ongelmat ovat laajasti tunnistettu. Ongelmia on aiheuttanut niin mahdollisten uhrien parissa työskentelevien kyvyttömyys tunnistaa uhreja kuin myös resurssien puute. Lisäksi auttamisjärjestelmän velvollisuus ilmoittaa uhrin henkilöllisyys esitutkintaviranomaisille toipumisajan jälkeen voi lisätä joidenkin uhrien kynnystä hakea apua. Koska ihmiskauppa itsessään ei suoraan luo oikeutta saada oleskelulupaa, voivat laittomasti maassa oleskelevat välttää avun hakemista. Kun he tuovat itsensä ilmi viranomaisille saadakseen apua ihmiskaupan uhrina, voidaan heidät poistaa maasta avuntarpeen loputtua. Koska kaikkien ihmiskaupan uhrien tulisi saada apua ilman syrjintää, tulisi tunnistamisprosessia muuttaa. Oleskeluluvan myöntämisten edellytyksiä lieventämällä ja sovittamalla enemmän uhristatukseen sopiviksi olisi mahdollisilla uhreilla pienempi kynnys avun hakemiseen. Tällöin avun piiriin pääsemiseen olisi mahdollisuus suuremmalla joukolla nyt tunnistamattomia uhreja.

Huomionarvoista on myös uhrin tunnistamisprosessi itsessään. Uhri voidaan ottaa auttamisjärjestelmään esityksestä, mutta ennen varsinaista tunnistamista. Vaikka suuri osa auttamisjärjestelmään otetuista uhreista tunnistetaan myös varsinaisessa tunnistamisessa, tulee myös tilanteita, joissa niin ei tapahdu. Uhrin päästessä auttamisjärjestelmään hän tietää pääsevänsä avun piiriin ja pääsevänsä aloittaa uuden elämän. Jos uhria ei kuitenkaan tunnisteta ihmiskaupan uhriksi, hän joutuu auttamisjärjestelmästä pois. Näin voi käydä esimerkiksi ihmiskaupan lähirikosten ollessa kyseessä. Tällöin ongelmaksi nousee uhrin oikeuksien toteutumisen lisäksi myös hänen psyykkinen ja fyysinen hyvinvointinsa, sillä ainoastaan auttamisjärjestelmän asiakkailta on oikeus vastaanottolain mukaisesti auttamistoimenpiteisiin. Erityisesti tämä vaikuttaa paperittomiin uhreihin, sillä heillä ei ole samanlaista oikeutta esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltolain mukaisesti palveluihin kuin henkilöllä, jota ei tunnisteta ihmiskaupan uhriksi, mutta jolla on Suomessa kotipaikka. Vaikka Suomesta kotipaikan omaavat uhrin saavat statuksensa perusteella laajemmat oikeudet kuin paperittomat henkilöt, antaa auttamisjärjestelmä uhreille erityisiä oikeuksia, joihin ainoastaan ihmiskaupan uhreilla on lakiin kirjattu oikeus. Ihmiskaupan uhrin statuksen saanut henkilö voi myös saada oleskeluluvan ulkomaalaislain 52 a §:n 1 ja 2 momenttien perusteella. Näillä perusteilla oikeus oleskelulupa on ainoastaan ihmiskaupan uhrilla, ja näin ollen tunnistamattoman uhrin oikeus saada myös oleskelulupa on ihmiskaupan uhrin statuksen saanutta heikompi.

Uhrien auttamisen ollessa viranomaistoimintaa kasvaa myös kynnys avun hakemiseen. Useissa valtioissa auttamistoimien rinnalla toimivat myös erilaiset järjestöt, ja vaikka Suomessa järjestöt tekevät töitä uhrien kanssa, rajoittuu se lähinnä uhrien esittämiseen auttamisjärjestelmään sekä vapaaehtoisen paluun tukemiseen. Avun hakeminen järjestöiltä voisi pienentää erityisesti paperittomien henkilöiden kynnystä hakea apua. Viranomaistoimintaan pohjautuvasta auttamisjärjestelmästä on kuitenkin hyötyä siten, ettei auttamisjärjestelmästä muodostu liian laajaa ja vaikeasti havaittavaa kokonaisuutta, vaan yksi taho pitää ohjia käsissään. Vaikka kunnilla on velvollisuus huolehtia sellaisista uhreista, keillä on kotikunta heidän kunnassaan, on auttamisjärjestelmällä silti tärkeä rooli uhrien tunnistamisessa ja kuntien neuvonnassa. Jo tämänhetkinen järjestelmä näyttäytyy vastuunjaon kannalta hieman epäselvänä, ja vaikka laajemmasta järjestötyöstä olisikin joissain tapauksissa positiivista hyötyä, voidaan todeta, ettei auttamisjärjestelmän laajentaminen myös järjestöihin ole tarkoituksenmukaista.

Ihmiskauppaa koskevaa lainsäädäntöä laadittaessa sekä auttamisjärjestelmää kehitettäessä on tavoitteiksi asetettu laajasti uhrikeskeinen sekä ihmisoikeusperusteinen lähestymistapa. Tämänhetkisen tilanteen valossa tavoitteet eivät kuitenkaan täysin toteudu, sillä laajoja puutteita ilmenee niin lainsäädännössä kuin auttamisjärjestelmässäkin. Uhrikeskeisyyttä voitaisiin korostaa entistä enemmän tekemällä tunnistamisprosessista selkeästi rikosprosessista erillinen prosessi. Auttamisjärjestelmää ja auttamistoimia koskevien lainkohtien täsmäntämisellä taas voitaisiin edesauttaa ihmisoikeuksien toteutumista. Auttamisjärjestelmän toimintaa myös selkeyttäisi auttamisjärjestelmää koskevien säännöksiä siirtäminen omaan lakiin. Tällöin sekä uhrien oikeudet että auttamistoimia järjestävien tahojen velvoitteet olisi kerätty samaan lakiin, ja niiden soveltaminen olisi helpompaa. Tämä voisi auttaa myös uhrien oikeusturvaa ja oikeuksien toteutumista muutoinkin, sillä myös uhreilla olisi paremmat mahdollisuudet päästä perille heitä koskevista oikeuksista. Erityisesti lapsia koskevat erityissäännökset lisääisivät lapsiuhrien saaman avun laatua sekä yhtenäistäisivät erilaisia käytäntöjä, jonka myötä myös eriarvoistuminen poistuisi. Siten erillisellä ihmiskaupan uhreja ja auttamisjärjestelmää koskevalla lailla olisi positiivinen vaikutus uhrien auttamiseen. Laki ei kuitenkaan saisi jäädä vain muodon vuoksi tehdyksi, vaan sen tulisi olla päivitys parempaan verrattuna nykyiseen lainsäädäntöön. Yksityiskohtaisemmat säännökset helpottaisivat niin avun tarjoajia kuin myös itse uhreja.